

TC.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
FENBİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
MİMARLIK PROGRAMI

TARİHİ YARIMADA'DAKİ HANLARIN MİMARİ
AÇIDAN GEÇİRDİKLERİ EVRELER VE GÜNÜMÜZDEKİ
İŞLEVLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Şebnem SÖKMEN

Danışman
Prof.Dr. Vefa ÇETİN

İstanbul-2012

İÇİNDEKİLER

SAYFA NO:

PLAN LİSTESİ	V
HARİTA LİSTESİ	VI
ÇİZELGE LİSTESİ	VI
RESİM LİSTESİ	VII
ÖNSÖZ.....	XII
GİRİŞ	XIII
ABSTRACT	XVI
1. BÖLÜM : HANLARIN TARİHSEL GELİŞİMİ	1
1.1. İSTANBUL	1
1.1.1. İSTANBUL'UN DÖNEMLERİ	1
1.1.1.1. 324 – 1453 YILLAR ARASI	1
1.1.1.1.a. ROMA İMPARATORLUĞU DÖNEMİ (324 – 395)	2
1.1.1.1.b. I. BİZANS DÖNEMİ (395 – 1204)	2
1.1.1.1.c. LATİN İSTİLASI DÖNEMİ (1204 – 1261)	3
1.1.1.1.d. II. BİZANS DÖNEMİ (1261 – 1453)	4
1.1.1.2. FETİHTEN SONRA	5
1.2. İSTANBUL HANLARI VE HANLAR BÖLGESİNİN KONUMU.....	6
1.2.1. İSTANBUL HANLARI.....	6
1.2.2. HANLAR BÖLGESİNİN KONUMU	7
1.2.2.1 HAN TİPLERİ	9
1.2.2.1.1. TİCARET HANLARI	9
1.2.2.1.2. ARA DÖNEM HANLARI	11
1.2.2.1.3. BÜRO HANLARI	12

2 . BÖLÜM : HANLARIN YERLEŞİMİ VE TİCARİ GELİŞİMİ	14
2.1 TİCARİ GELİŞİM	14
2.1.1 MISIR ÇARŞISI	16
2.1.1.1 MISIR ÇARŞISININI MİMARİ ÖZELLİKLERİ.....	18
2.1.2 KAPALIÇARŞI	20
2.1.2.A. CEVAHİR BEDESTENİ	25
2.1.2.B. SANDAL BEDESTENİ	27
2.2 HANLARIN YERLEŞİMİ	29
2.2.1 MERCAN MAHALLESİ.....	30
2.2.2. KAPALIÇARŞI VE ÇEVRESİ	31
2.2.3. TAHTAKALE MAHALLESİ.....	32
3. BÖLÜM : MİMARİ TASARIM VE YAPI TEKNİĞİ	33
3.1 HANLARIN YAPI VE MİMARİSİ	33
3.1.1 YAPIM ÖZELLİKLERİ	33
3.1.1.1. KONSTRÜKSİYON	34
3.1.1.2. ÖRTÜ SİSTEMİ	34
3.1.1.2.a. TARİHİ YARIMADA DA BULUNAN HANLARIN KEMER YAPISI	36
3.1.1.3. HAN İNŞAATINDA KULLANILAN MALZEMELER.....	39
3.1.2 MİMARİ ÖZELLİĞİ	40
3.1.2.1 PLAN VE MEKAN ANLAYIŞI	40
3.1.2.2. CEPHE MİMARİSİ	42

3.1.2.3. AVLU VE REVAKLAR	45
3.1.2.4. ODALAR	47
3.1.2.5. SÜSLEMELER	49
3.2 HAN YAPILARININ YAPILDIĞI DÖNEMLERİN İRDELENMESİ	50
3.2.1. 15. YÜZYIL (FETİH DÖNEMİ)	51
3.2.1.1. KÜRKÇÜ HAN	52
3.2.1.2. BODRUM HAN	55
3.2.2. 16. YÜZYIL	57
3.2.2.1. BALKAPANI HANI	57
3.2.2.2. LEBLEBİCİ HAN	61
3.2.3. 17. YÜZYIL	64
3.2.3.1. BÜYÜK VALİDE HAN	65
3.2.4. 18. YÜZYIL	71
3.2.4.1. ALİ PAŞA HANI I.	73
3.2.4.2. BÜYÜK YENİ HAN	76
3.2.4.3. CEBECİ HANI	81
3.2.4.4. ÇUHACI HAN	88
3.2.4.5. KALCILAR HANI	92
3.2.4.6. TAŞHAN	95
3.2.4.7. ZİNCİRLİ HAN	102
3.2.5. 19. YÜZYIL	106
3.2.5.1. BÜYÜK TİCARET HAN	107

4. BÖLÜM : İSTANBUL HANLARININ İŞLEVSEL AÇIDAN İNCELENMESİ
..... 110

4.1. FONKSİYON AÇISINDAN HANLAR 110

4.1.1 YOLCU HANLARI 110

4.1.1.1. AHIRSIZ HANLAR 111

4.1.1.2. AHIRLI HANLAR 112

4.1.2 TİCARET HANLARI 113

4.1.3 ELÇİ VE ÖZEL KİŞİLERİN MİSAFİR EDİLDİĞİ HANLAR 114

4.1.4 KOMPLEKS OLARAK İNŞAA EDİLEN YAPILARA DAHİL HANLAR..... 115

EKLER : HANLARIN DÖNEMLERE BAĞLI MEKANSAL ÇİZİMLERİ
..... 116

EK 1. KÜRKCÜ HAN (15. YÜZYIL)..... 117

EK 2. BALKAPANI HAN (16. YÜZYIL) 129

EK 3. BÜYÜK VALİDE HAN (17. YÜZYIL)..... 135

EK 4. ÇUHACI HAN (18. YÜZYIL) 146

SONUÇ 152

KAYNAKÇA..... 155

ÖZ GEÇMİŞ..... 158

PLAN LİSTESİ

SAYFA NO:

Plan 2.1. Mısır Çarşısı Planı	19
Plan 2.2. Kapalıçarşı'nın genel görünüş planı	20
Plan 2.3. Cevahir Bedesteni planı	26
Plan 2.4. Sandal Bedesteni planı	28
Plan 3.1. 17. yy üç avlulu plan tipi örneği olan Büyük Valide Han	41
Plan 3.2. Kürkcü Han planı	53
Plan 3.3 Bodrum Han planı	55
Plan 3.4. Balkapanı Han planı	58
Plan 3.5. Leblebici Han planı	61
Plan 3.6. Büyük Valide Han planı	66
Plan 3.7. Alipaşa Hanı I planı	73
Plan 3.8. Büyük Yeni Han planı	76
Plan 3.9. Cebeci Han planı	81
Plan 3.10. Çuhacı Han planı	88
Plan 3.11. Kalcılar Hanı planı	92
Plan 3.12. Taş Han planı	96
Plan 3.13. Zincirli Han planı	102

HARİTA LİSTESİ

SAYFA NO:

Harita 1.1. Konstantinus kentinin 4-7. yy'da önemli yapı ve konumlarını gösteren plan	3
Harita 1.2. İstanbul'un ilk sistematik planı, F. Kauffer - Le Chevalier, 1776/1786.....	5
Harita 2.1. Kapalıçarşı planı, 1887 (Kapalıçarşı etrafındaki hanlar açık mavi renk ile gösterilmektedir)	31

ÇİZELGE LİSTESİ

SAYFA NO:

Çizelge 2.1. Çarşı Yapılarının Gruplanması	15
Çizelge 2.2. Kapalıçarşı'nın ziyaretçi istatistik verileri	24

RESİM LİSTESİ

SAYFA NO:

Resim 1.1. Kızlar Ağası Hanı 18.yy. Yapımı olan bu han bozulmaya uğramış ve ek iki kat yapılmıştır.....	6
Resim 1.2. Hanlar Bölgesi'nin ve Kapalıçarşı'nın genel görünümü.....	7
Resim 1.3. Silüette bulunan Papaz Han, Büyük Çukur Han ve Kirazlı Han (ticaret hanı cephe örnekleri	9
Resim 1.4. Büyük Ticaret Han giriş cephesi	11
Resim 1.5. Büyük Ticaret Han avludan görünüş.....	11
Resim 1.6. Kayseri Han Mimar Kemalettin Sokak ve Kayseri Han çıkma detayı.....	13
Resim 1.7. Abut Efendi Han dış cephe ve avludan görünüş.....	13
Resim 2.1. Mısır Çarşısı doğu cephesinden görünüş	16
Resim 2.2. Mısır Çarşısı güney giriş cephesinden görünüş	17
Resim 2.3. Mısır Çarşısı kuzey-güney aksı iç mekan görünümü	17
Resim 2.4. 1800'lü yıllarda Kapalıçarşı'nın canlı yaşamı	21
Resim 2.5. Kapalıçarşı'nın önemli kapılarına örnek Nuruosmaniye Kapısı ve Beyazıt Kapısı	23
Resim 2.6. Kapalıçarşı Cevahir Bedesteni hava fotoğrafı	25
Resim 2.7. Kapalıçarşı Sandal Bedesteni hava fotoğrafı	27
Resim 3.1 İstanbul Hanlarının duvar yapıları	35
Resim 3.2. Beşli sivri kemerin örnek olarak görüldüğü han (Kürkçü Han)..	36
Resim 3.3.Sekizli sivri kemerin örnek olarak görüldüğü han (Kaşıkçı Han).	37
Resim 3.4. Büyük Yeni Han (Yuvarlak kemerin örnek olarak görüldüğü han).....	38

Resim 3.5. Büyük Yeni Han (İstanbul 18. yüzyıl 3 katlı taş han örneği giriş cephesi).....	39
Resim 3.6. 15. yüzyıl Kürkçü Han avluya bakan cephe	40
Resim 3.7. Büyük Valide Hanı giriş cephesi ve giriş üstündeki cumba tarzındaki mekanın süsleme detayı	43
Resim 3.8. Büyük Yeni Han üç katlı han örneği cephesi	44
Resim 3.9. Bir ve iki avlulu han örnekleri perspektif gösterimi	46
Resim 3.10. Yıldız Hanı iki pencere üstüne isabet edilecek şekilde yapılmıştır.....	47
Resim 3.11. İstanbul Hanları'ndan Simkeşhane düz hatıl üstünde sivri kemerli sağır alınlıklı	48
Resim 3.12. İstanbul Hanları'ndan Çuhacı Han düz hatıl üstünde sivri kemerli sağır alınlıklı.....	48
Resim 3.13. Süsleme detayı Hasan Paşa Han girişi	50
Resim 3.14. Kürkçü Han birinci katta bulunan sivri kemerli revakla ve ana avluda bulunan kare formlu mescit görünüşü.....	54
Resim 3.15. Bodrum Han avlusundaki altıgen çeşme.....	56
Resim 3.16. Balkapanı Hanı avluya özgün ait kalıntılar.....	59
Resim 3.17. Balkapanı Hanı'nın Balkapanı Sokak'tan cephe.....	59
Resim 3.18. Balkapanı Hanı'na 1952 yangını öncesi Batı yönünden dışardan bakış.....	60
Resim 3.19. Balkapanı Hanı'nın 1952 yangını öncesi avludan görünüş ve dükkan saçağı örneği.....	60
Resim 3.20. Leblebici Han girişinden görünüş.....	62
Resim 3.21. Leblebici Han avlu etrafına saran yuvarlak kemerli revaklar...	63

Resim 3.22. Büyük Valide Han Çakmakçılar yokuşundaki girişi ve giriş üstünde bulunan detayı	67
Resim 3.23. Büyük Valide Han büyük avluya bağlanan tonozlu geçit.....	67
Resim 3.24. Büyük Valide Han büyük avluya bakan birinci kata çıkan merdivenler.....	68
Resim 3.25. Büyük Valide Han avluya bakan kubbeli teraslar ve bu terasların önlerinde bulunan binalar.....	68
Resim 3.26. Büyük Valide Han avluya bakan kubbeli terasın ve oda girişinin görünümü.....	69
Resim 3.27. Büyük Valide Han avluya bakan kubbeli terasın ve önde bulunan ek binaların görünümü.....	70
Resim 3.28. Büyük Valide Han ana girişin sağında ve solunda bulunan cephe görünümü.....	70
Resim 3.29. Ali Paşa Hanı 1 almaşık sistem duvar ve oda çıkması.....	74
Resim 3.30. Ali Paşa Hanı 1 revakların görünümü ve kapatılmış revak örneği.....	75
Resim 3.31. Büyük Yeni Han cephesi	77
Resim 3.32. Büyük Yeni Han revak görünümü.....	78
Resim 3.33. Büyük Yeni Han avlu geçişleri görünümü	79
Resim 3.34. Büyük Yeni Han küçük avlunun görünümü.....	80
Resim 3.35. Cebeci Han kuzeydoğu kısmı revak kalıntısı	82
Resim 3.36. Cebeci Han taş duvar yüzeyine sıva uygulaması	83
Resim 3.37. Cebeci Han avlulararası geçiş alanı	84

Resim 3.38. Cebeci Han küçük avludan büyük avluya geçişte bulunan tek kollu tonoz örtülü taş merdiven	85
Resim 3.39. Cebeci Han büyük avluya bakan doğu cephesi	86
Resim 3.40. Cebeci Han büyük avluya bakan kuzeydoğu cephesi kalıntıları.....	87
Resim 3.41. Çuhacı Han, Çuhacı Han Sokağı'ndan giriş.....	89
Resim 3.42. Çuhacı Han avluya bakan 28m açıklığa sahip cephesi ve kapatılmış revak örneği	90
Resim 3.43. Çuhacı Han avlu ortasında bulunan dükkanlar ve avlu cephesi arkasında kalan Nuruosmaniye Camii.....	91
Resim 3.44. Kalcılar Hanı merdiven üstünde bulunan revak	93
Resim 3.45. Kalcılar Hanı avluya bakan cephesindeki revaklar.....	94
Resim 3.46. Taş Han zemin kat ana avlu.....	97
Resim 3.47. Taş Han Fethi Paşa Sokağı'nda ki ana giriş.....	98
Resim 3.48. Taş Han küçük avlu (üstü kapalı olan küçük avlu).....	99
Resim 3.49. Taş Han avluya bakan teras görünümü.....	99
Resim 3.50. Taş Han Mahfil Sokaktan giriş.....	100
Resim 3.51. Taş Han dış cephe ve giriş holü cepheden görünüş.....	101
Resim 3.52. Taş Han pencere detayı ve duvarın görünümü.....	101
Resim 3.53. Zincirli Han 1. kattan avlunun görünüşü.....	103
Resim 3.54. Zincirli Han avluya bakan birinci kat teras ve revak görünümü.....	104
Resim 3.55. Zincirli Han oda girişi ve revak örneği.....	105

Resim 3.56. Büyük Ticaret Han cephe görünümü.....	107
Resim 3.57. Büyük Ticaret Han bodrum kat avlu bağlantısı.....	108
Resim 3.58. Büyük Ticaret Han avlu üstü örtü sistemi ve avluya bakan oda görünümü.....	109
Resim 4.1. Büyük Yeni Han avludan görünüş (18. yüzyıl).....	111
Resim 4.2. Büyük Valide Han üçüncü avlu altı bodrum katta bulunan ahır.....	112
Resim 4.3. Sepetçi Hanı (ticaret hanı).....	113
Resim 4.4. Hasan Paşa Hanı dış cephe	114
Resim EK.1. Kürkçü Hanı'nın Konumu.....	117
Resim EK.2. Balkapanı Hanı Konumu.....	129
Resim EK.3. Büyük Valide Hanı Konumu	135
Resim EK.4. Çuhacı Han Konumu.....	146

ÖN SÖZ

Değerli danışmanım Prof. Dr. Vefa ÇETİN 'e; tez öncesinde ve tez aşamasında desteğini ve bilgisini benden eksik etmediği, çalışmalarımda bana en doğru yolu gösterdiği ve sabrını benden eksik etmeyerek öğrencisi olarak bana değer verdiği için çok teşekkür ederim. Bu noktaya gelmemde en büyük desteği ve emeği gösteren Prof. Dr. Vefa Çetin hocam ile çalışmaktan onur duyarım.

Prof.Dr. Önder KÜÇÜKERMEN'a , Prof.Dr. Kenan MORTAN ile birlikte hazırlamış olduğu "**Kapalıçarşı**" isimli eserini benim bilgi sahibi olmam amacıyla, bana ödünç verdiği ve sayın hocalarımın birlikte hazırlamış oldukları Prof. Dr. Önder Küçükerman'ın değerli imzasını atarak bana hediye etmiş olduğu "**Çarşı, Pazar, Ticaret ve Kapalıçarşı**" kitabından edinmiş olduğum bilgiler için hocalarımın çok teşekkür ederim.

Son olarak lisans zamanımda bana değerli bilgi ve tecrübelerini eksik etmedikleri için tüm hocalarımın, bu noktaya gelene kadar beni destekleyen aileme ve dostlarıma teşekkür ederim.

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Şebnem SÖKMEN
Anabilim Dalı : Mimarlık
Programı : Mimarlık
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Vefa ÇETİN
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans – Mayıs 2012

ÖZET

TARİHİ YARIMADA'DAKİ HANLARIN MİMARİ AÇIDAN GEÇİRDİKLERİ EVRELER VE GÜNÜMÜZDEKİ İŞLEVLERİ

Liman kenti olan bölgenin, gerek Trakya'dan ve gerekse Haliç'teki limanlardan dolayı taşımacılık sektörünün doruğa çıktığı bilinmektedir. Tarihsel irdeleme sonucu han bina mimari tasarımının 15.yy. sonlarına doğru başlamış olduğu ve 20. yy başına kadar han inşaatları belli bir periyotta gelişme gösterdiği görülmüştür.

Han yapıları gerek fonksiyonları ve gerekse yapım dönemlerine ait olarak ayrı ayrı gruplandırılarak incelenmiştir.

Yapılan irdelemeler sonucunda; han yapılarının şehircilik ve kullanım işlevleri açısından Tarihi Yarımada'nın kentsel dokusuna göre düzenlenmesi gerektiği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarihi Yarımada'daki Hanlar, Han Mimarisi, Han İşlevleri.

GENERAL INFORMATION

Name : Sebnem Sokmen
Field : Architecture
Program :Architecture
Advisor : Prof. Dr. Vefa ÇETİN
Degree and Date : Master of Science - May 2012

ABSTRACT

THE CONTEMPORARY FUNCTIONS AND THE ARCHITECTURAL EVOLUTION OF INNS OF THE HISTORIC PENINSULA

The port city has been the leading agent in transportation industry due to the ports in Thrace and Golden Horn. As a result of historic analysis, it has been shown that architectural inn designs has been started towards the end of 15th century and periodically developed till early 20th century.

In this research, inn buildings are analyzed based on their functionality and their construction period.

As a result of this research, it has been shown that inn buildings must be revised in terms of urbanization of the historic peninsula and functionality too.

Key Words: Inns of Historic Peninsula, Inn Architecture, Inn Functions

GİRİŞ

Tarihi Yarımada içerisinde bulunan; yurt ekonomisinin ve politikaları yönlendirildiği yer olarak anılan Suriçi bölgesi, Bizans'tan Osmanlı'ya kadar her döneme damgasını vurmuş, tarihi hüviyete sahip bir bölgedir.

Bu araştırmada; özellikle liman kenti olan bölgenin, gerek Trakya'dan ve gerekse Haliç'teki limanlardan dolayı taşımacılık sektörünün doruğa çıktığı bilinmektedir.

Bu nedenledir ki; ipek yolundan gelen kumaş, deri, kuyumculuk ticareti ile bunlara paralel madeni ve iplik (kaşmir) gibi malzeme taşımacılığı işlemleri taşımacılığı işinin bölge içindeki ekonomiye büyük katkısı olmuştur.

Bu incelemede; tarihsel irdeleme sonucu han bina mimari tasarımının 15.yy. sonlarına doğru başlamış olduğu tespit edilmiştir.

Bu nedenledir ki; ticaretin gelişmesi ve hız kazanması sonucu 19. ve 20.yy. da han inşaatları belli bir periyotta gelişme göstermiştir. Genel olarak 15. yy da sade ve estetikten uzak ama amaca uygun inşa edilmiş olan han binaları 19. ve 20. yy. da daha da estetik hale dönüşebilmesi için yapı cephelerine yönelik çeşitli bezemelerin ortaya çıktığı belirlenmiştir.

Han binalarında yapı malzemesi olarak ekseriyetle doğal taş ve tuğlanın yanısıra ayrıca ahşap malzemenin de kullanıldığı tesbit edilmiştir.

Tarihi Yarımada'da; inşa edilmiş olan han yapı projelendirilmelerinde; fonksiyonlar Anadolu'daki han yapılarında olduğu gibi sadece konaklama amacına yönelik olmayıp daha çok ticarete yönelik oldukları, ancak bunun yanı sıra bazı bölümlerinde konaklamanın projeye dahil edildiği tespit edilmiştir.

Bu nedenledir ki; hayvanların korunmasına yönelik ahırlar ise ana bina dışında bir başka alanda yer almıştır.

Bu araştırmada; Han yapıları gerek fonksiyonları ve gerekse yapım dönemlerine ait olarak ayrı ayrı gruplandırılarak incelenmiştir.

Bu gruplandırmalar tez içerisinde 3 ana başlık altında ele alınmıştır.

Bunlar;

- I. Dönemler açısından 15. yy. ile 19. yy. ortalarına kadar inşa edilmiş olan ticaret han yapıları
- II. 19. yy ortası ile 20. yy başı arasındaki ara dönemde ki (Geçiş Hanları)
- III. 20. yy. başından itibaren ise büro han yapılarıdır.

Diğer taraftan; Osmanlı dönemi öncesi zamanda Suriçi bölgesinin olduğu evreler içerisinde han yapılarının yerleşimi ve mimari gelişimi tarzları irdelenmiştir.

Bu irdeleme sonucun da; han yapılarının şehircilik açısından da incelenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Ayrıca tarihi değere sahip, yapıların tasarımlarında mimarın mekan anlayışının günümüz ihtiyacına göre düzenlenmiş olduğu ortaya çıkmıştır.

Bu nedenledirki; tarihi yapılarda en önemli faktör yapı karakterinin korunması olduğundan, bu binalarda sonradan yapılmış bulunan yapı eklentilerin kaldırılmaları gerekmektedir.

Özellikle bu yapılarda ki bozulmaların önlenmesi için restore edilmelerine ihtiyaç duyulmaktadır.

1. BÖLÜM

HANLARIN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. İSTANBUL

M.Ö. 5000 yıllarından itibaren başta Kadıköy Fikirtepe olmak üzere Çatalca, Dudullu, Ümraniye, Pendik, Davutpaşa, Kilyos ve Ambarlı'da yoğun bir yerleşimin başladığı tahmin edilmektedir. Bugünkü İstanbul'un temelleri M.Ö. 7. yüzyılda atılmıştır. M.S. 4. Yüzyılda İmparator Constantin tarafından yeniden inşa edilip, başkent yapılmış; o günden sonra da yaklaşık 16 asır boyunca Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerinde başkentlik sıfatını sürdürmüştür. Aynı zamanda, İmparator Constantis ile birlikte Hristiyanlığın merkezlerinden biri olan İstanbul, 1453'te Osmanlılar tarafından fethedildikten sonra Müslümanların en önemli kentlerinden biri haline gelmiştir.

1.1.1. İSTANBUL'UN DÖNEMLERİ

İstanbul tarihini iki ana başlık altında incelemek mümkündür. Bunlar;

1. 324-1453 Tarihleri arası
2. Fetihden sonra (1453 ve sonrası)

İstanbul fetih öncesi ve sonrası olarak incelenirken kronolojik olarak ele alındığında kendi içlerindedeki dönemlere ayrılmıştır.

1.1.1.1. 324 – 1453 TARİHLERİ ARASI

İstanbul'un fethinden önce İstanbul şehri ilk adı olan Konstantinopolis adını aldıktan sonra dört döneme ev sahipliği yapmıştır. Constantinus'un 324 yılında Konstantinopolis adını verdiği Doğu ile Batı, Akdeniz ile Karadeniz arasındaki ticaret yolları üzerinde bir kavşak noktası olan bu kentin 328 yılından itibaren görkemli bir yapılanma süreci içine girmiştir.

Konstantinopolis şehrinin ev sahipliği yaptığı dört dönem kronolojik olarak şöyle sıralanmıştır ;

- a. Roma İmparatorluğu Dönemi (324 – 395)
- b. I.Bizans Dönemi (395 – 1204)
- c. Latin İstilasası Dönemi (1204 – 1261)
- d. II.Bizans Dönemi (1261 – 1453)

1.1.1.1.a. ROMA İMPARATORLUĞU DÖNEMİ (324 – 395)

I.Constantinus (324-337), Romalı olan soylu kişileri Bizantion'a çağırarak kentin Romalı nüfusunu artırmış olduğu ortaya çıkmaktadır. Yeni başkentin konumuna yakışır bir imar hamlesi başlatıldı. Limanlar ve su tesisleri yeniden düzenlendi. Kent içi su dağıtım sistemlerinin temelleri atıldı. Savunma için yeni bir sur yaptırıldığı bu dönemde görülmektedir.

Septimus Severius'un başlattığı hipodrom inşaatı tamamlandı. 100 bin kişilik hipodromun genişliği 117, uzunluğu ise 480 metreydi. Hipodrom duvarlarının üzeri çok sayıda heykelle süslenmiştir.En önemlisi de at heykelleriydi. Kentin Latinler tarafından istila edilmesiyle bu at heykelleri Venedik'e, San Marco Meydanı'na taşınmıştır. Hipodrom'daki (Sultanahmet Meydanı) imparatorluk sarayı (Sultanahmet Camisi'nin bulunduğu alan) ve anıtsal ibadethaneler, akropolis (Topkapı Sarayı'nın bulunduğu yer) yapıldı. Önceleri Nea (Yeni) Roma adı ile anılan kenti, I. Constantinus kendi adıyla özdeşleştirmiştir. 11 Mayıs 330 tarihinde kentin adı Kostantinopolis olarak ilan edilmiştir.Bu hipodrom,imparatorluk sarayı ve akropolis günümüze kalmamıştır.

Önce Aya İrini, ardından 360 yılında da Ayasofya kiliselerini yaptıran I. Constantinus, kenti Hıristiyan dünyası için önemli bir merkez haline getirmiştir.

1.1.1.1.b. I. BİZANS DÖNEMİ (395 – 1204)

476'da Batı Roma'nın yıkılmasından sonra Doğu Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu'na dönüşmüş ve İstanbul da, bu yeni imparatorluğun başkenti haline gelmiştir.

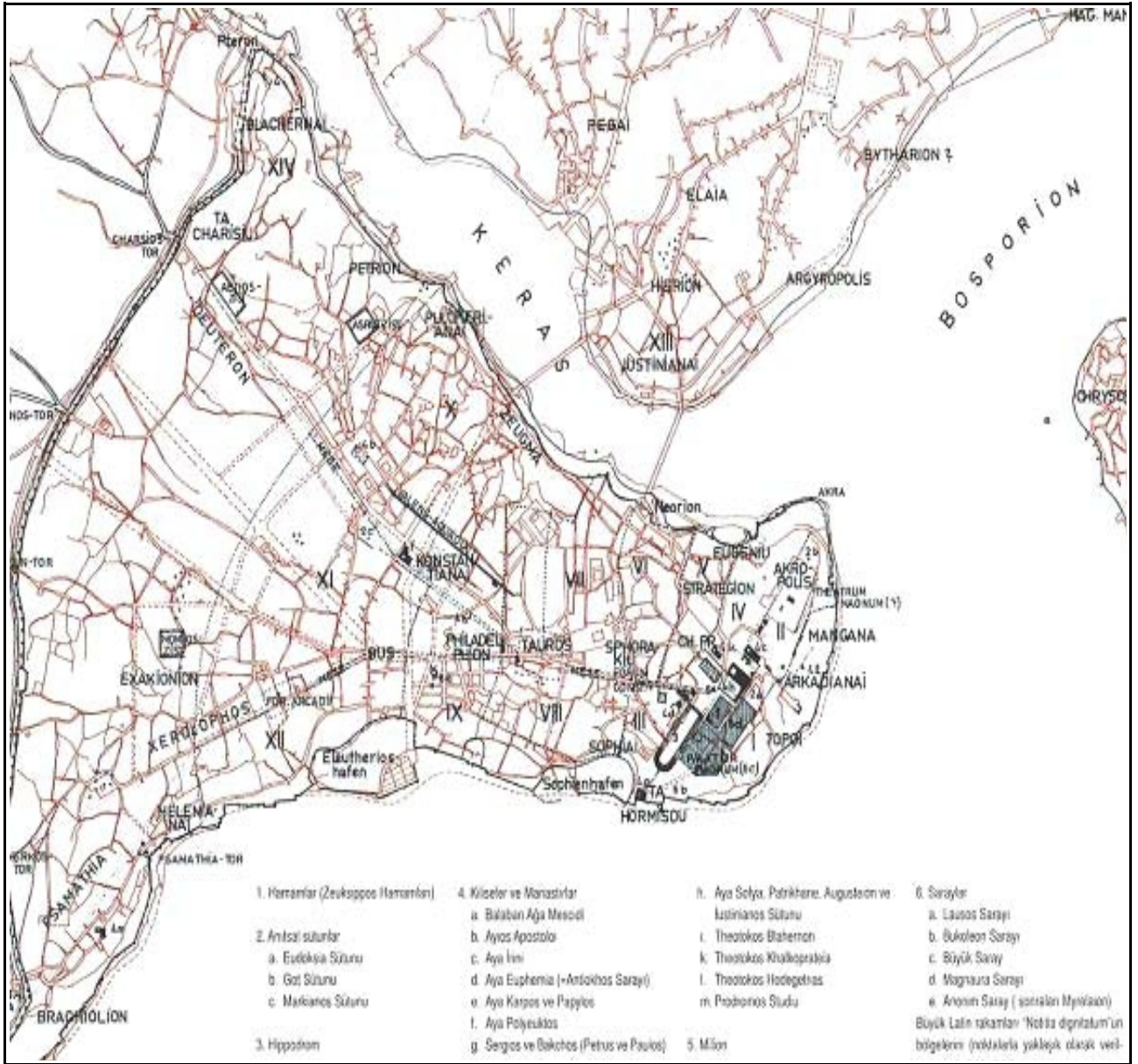
6.yüzyılın ortaları, Bizans ve İstanbul için yeni bir yükseliş döneminin başlangıcıdır. İmparator I. Jüstinyen yönetimindeki bu dönemde daha önce tahrip edilmiş olan Ayasofya bugünkü haliyle yeniden inşa edilmiştir.

7, 8 ve 9. Yüzyıllar İstanbul için kuşatılma yılları olmuştur. Yedinci yüzyılda Sasaniler ve Avarlar'ın saldırısına uğrayan kenti, sekizinci yüzyılda Bulgarlar ve Müslüman Araplar dokuzuncu yüzyılda ise Ruslar ve Bulgarlar kuşatmıştır. (Harita 1.1)

1-Müller-Wiener, W., İstanbul'un Tarihsel Topografyası, çev. Ülker Sayın, Yapı Kredi Yayını, İstanbul, 1998

2-Kuban, D., İstanbul Bir Kent Tarihi, Byzantion, Konstantinopolis, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları No:98, İstanbul, 1996

Harita 1.1 Konstantinus kentinin 4-7.yy'da önemli yapı ve konumlarını gösteren plan

1.1.1.1.c. LATİN İSTİLASI DÖNEMİ (1204 – 1261)

İmparator Aleksios 1071'de Malazgirt'te kaybedilen toprakları alabileceğini umarak ilk Haçlıların gelişinden memnun olmuştur. Fakat Haçlılar Bizans'a destek vermeyip 1099 yılında Kudüs Latin Krallığı'nı kurdular. İstanbul halkı Haçlıları hiç sevmedi ve sürekli tepki gösterdi. Bu arada Haçlı seferleri devam etti. Bu seferler İstanbul'un işgali ve paylaşılması ile sonuçlandı.

O dönemde Bizans'ta bir taht kavgası yaşanmaktaydı. Bunu fırsat bilen Haçlılar, Venedikliler'in de yardımıyla Haliç'e girdiler. 9-13 Nisan 1204 tarihleri arasında gerçekleştirilen saldırıyla şehir ele geçirilmiştir.

Üç gün boyunca benzeri görülmemiş bir barbarlıkla İstanbul yağmalandı ve insanlar katledildi. Ayasofya'da dahil olmak üzere bütün anıtsal yapılar tahrip edildi, yüzlerce yıllık yazma kitaplar yakıldı. Birçok değerli Bizans eseri Avrupa'ya taşındı. Bu üç günün sonunda yağma düzenli hale getirildi ve Bizans, Haçlılarla Venedikliler arasında paylaşılarak bir Latin İmparatorluğu kuruldu.

Bu dönemden sonra İstanbul sürekli küçülmeye ve fakirleşmeye başladı. Şehrin soylu ve zenginleri İznik'e göç etti. Latin İmparatorluğu sadece İstanbul ve yöresinde egemenlik kurabildi. 1254 yılına gelindiğinde Latin İmparatorluğu çepçevre kuşatılmıştı. Bu esnada İstanbul çok fakirleşmişti. Latin İmparatoru II. Baudouin ısınmak için sarayının ahşap bölümlerini yakacak olarak kullanmaya başlamıştır. Nihayet 1261 yılında Palaiologos Hanedanı İstanbul'u tekrar ele geçirdi ve böylece İstanbul'daki Latin dönemi sona erdi ve bu dönemden sonra II Bizans Dönemi başladı.

1.1.1.1.d. II. BİZANS DÖNEMİ (1261 – 1453)

İstanbul'da İkinci Bizans Dönemi, Palaiologos Hanedanı'nın 1261 yılında İstanbul'u Latinlerden geri almasıyla başlar. Ama bu dönem boyunca, İstanbul eski önem ve özelliğini bir daha kazanamadı. Latinler tarafından bütün zenginlikleri talan edilen kent, bu süreç içerisinde bir ticaret merkezi olma vasfını da tamamen kaybetti. Bu durumun olumsuz etkileri İkinci Bizans Dönemi boyunca devam etti. Bütün ticari üstünlüklerini tamamıyla Galata'ya kaptıran İstanbul, etrafı surlarla çevrili bir tarım kenti haline dönüştü. Bu dönem boyunca elde ettiği imtiyazlar sayesinde, Galata İstanbul'dan daha önemli bir kent haline gelmiştir.

İkinci Bizans Dönemi'nde İstanbul'dakien önemli gelişme, mezhep çatışmalarının durulmasıdır. Bu dönem içerisinde İstanbul tartışmasız bir biçimde Ortodoks Hıristiyanlığı'nın merkezi durumuna gelmiş, yine bu dönemde Bizans sanatı en olgun dönemini yaşamıştır. O yıllarda Kariye (Khore) Kilisesi'ne yapılan mozaikler Bizans sanatının zirvesi olarak kabul edilmektedir.

İkinci Bizans Dönemi aynı zamanda, İstanbul'un Osmanlılar tarafından gittikçe daralan bir çembere alınması ve yavaş yavaş fethedilmesi sürecidir. 1373'ten itibaren Bizans Osmanlı'ya haraç ödemeye başladı. 1393 yılında Sultan Yıldırım Beyazıt, 1422'de Sultan II. Murad İstanbul'u kuşattı, ama başarılı olamadılar. Orhan Gazi'den itibaren süren fetihlerle Boğaz'ın Anadolu Yakası Osmanlı'nın eline geçti. Aynı şekilde, 15. yüzyılda bir kaç önemsiz kasaba hariç bütün Trakya da fethedilmiş bulunuyordu.

Bu nedenle 15. yüzyılda Bizans İmparatorları Katolik Roma'dan sürekli yardım taleplerinde bulunmak zorunda kaldılar. Fakat Papalık, otoritesi altında birleşmesini şart koşuyordu. Bizans 1452'de bu talebe boyun eğmek zorunda kaldı. Bu birleşmenin İstanbul'da Ayasofya'da kutlanmak istenmesi çok sert tepkilere ve protestolara neden oldu. 1453 Mayıs'ında İstanbul'un fethedilmesiyle Bizans İmparatorluğu tarihe karıştı. Fakat İstanbul için yeni ve parlak bir dönem başlıyordu.

1.1.1.2. FETİHTEN SONRA (1453 ve SONRASI)

Fetihten önce Konstantinopolis kentinde Bizans güçlü bir imparatorluk olmaktan çıkıp, Kostantinopolis kentiyle sınırlı bir hale gelmiştir. Toprakları Konstantinopolis'ten başka Marmara kıyısındaki Silivri Kalesi, Vize ve Misivri gibi küçük kasabalardan ibaretti. Bu bölgeler de Osmanlılar tarafından çepeçevre kuşatılmıştı. Bizans'ın gücü bu dönemde bir imparatorluk gücü değildi.

İstanbul'un fetih hazırlıkları bir yıl önceden başlatıldı. 1452 yılında Boğaz'ın kontrolünü sağlamak için Rumeli Hisarı inşa edildi. Bizans'ın yardım almasını engellemek için yardım yolları kontrol altına alındı. Cenevizlilerin elinde bulunan Galata'nın da savaş esnasında tarafsız kalması sağlandı. 2 Nisan 1453 tarihinde ilk Osmanlı öncü kuvvetleri İstanbul önlerinde görüldü. Böylece kuşatma başladı.

İstanbul'un fethi 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından gerçekleştirildikten sonra Hristiyan halkının yerini müslüman halk almıştır. Bunun üzerine Ayasofya kilise olmaktan çıkmıştır. İçinde bulunan tüm İsa ve Meryem Ana tasvirleri sıvanarak camiye çevrilmiştir. İstanbul'un fethinden sonra Konstantinopolis kentinin ismi Şehr-i İstanbul olarak değiştirilmiş ve Osmanlı'nın başkenti olmuştur.

Harita 1.2 İstanbul'un ilk sistematik planı, F. Kauffer – Le Chevalier, 1776-1786 (3)

1.2. İSTANBUL HANLARI VE HANLAR BÖLGESİ'NİN KONUMU

Tarihiyarımada üzerinde yer alan hanların konumlarını incelemeye başlamadan önce İstanbul'da bulunan hanları irdelemek gerekmektedir. İstanbul konum açısından hem avrupa hemde anadolu arasında bir köprü görevi gören önemli bir ticaret ve liman bölgesidir.

1.2.1. İSTANBUL HANLARI

İstanbul hanları Osmanlı'nın Anadolu da inşa edilmiş olan şehir içi hanlarına benzer niteliktedirler. İstanbul hanları iki katlı inşa edilmiştir, kare veya dikdörtgen avlusu bulunur ve avlunun her iki katında da revaklı bir galerinin varlığı fonksiyona uygundur. Üst katları konaklamaya ayrılmıştır. Bu özellik hanların yapım amaçlarından biri olarak ortaya çıkar. İstanbul'un bulunduğu konum ve yer imkansızlıkları nedeni ile, İstanbul hanları bazı farklılara sahiptir.

İstanbul'da 15. yüzyılda yapılmış olan hanlar çok azdır. Özellikle ticaretin iyice canlandığı 17. yüzyıldan itibaren hanlarda 15. yüzyıl 'a ve 16. yüzyıl 'a oranla gelişme ve ilerleme görülür.Hanların planları gelişen şehir ve hayat tarzına göre düzenlenmiştir. Ayrıca şehir dokusuna uymak amacı ile , ortaya daha olgun ve fonksiyon açısından ilerleme gösteren eserler çıkarmıştır. 15. yüzyıl ve 16. yüzyıl'a kadar ancak iki katlı olan hanların üç kata çıkartıldığı, avlu sayısının çoğatıldığı ve ahırlarının zaman içinde önemini kaybettiği görülmektedir. Bazı hanlar yalnız ticari bir kimlikle bugünkü iş hanlarına denk gelen bir durum göstermiş,bazıları ise tamamen deposuz ve ahırsız, misafirane kimliği kazanmıştır. Bugün bile İstanbul'un yoğun iş ve ticaret sahaları kimliğini devam ettiren bu hanlardan ayakta kalabilenler, tarihi fonksiyonlarını bitirmiş yarı harap , bakımsız depo ve büro olarak vazifelerini sürdürmektedir.

Resim 1.1 Kızlar Ağısı Hanı 18 yy. yapımı olan bu han bozulmaya uğramış ve ek iki kat yapılmıştır.

1.2.2. HANLAR BÖLGESİ'NİN KONUMU

Doğu ile Batı, Akdeniz ile Karadeniz arasındaki ticaret yolları üzerinde bir kavşak noktası konumuna sahip olan İstanbul, gerek Bizans gerekse Osmanlı döneminde en canlı ticaret merkezlerinden biri olmuştur. Bunda bir liman kenti olmasının payı büyüktür. Üstelik bu liman bir yandan Balkanlar ve Avrupa'ya, öte yandan Kuzey Akdeniz ve Arabistan Yarımadası'na uzanan bir imparatorluğun da başkentidir.

İstanbul, Bizans döneminde olduğu gibi Osmanlı döneminde de ihracattan çok ithalatın yapıldığı, dış ticarete bağımlı bir kent portresi çizmektedir. Bunda İstanbul'un üretim değil zengin bir tüketim merkezi olmasının da etkisi vardır. Doğudan ve Arabistan'dan kervanlarla gelen değerli ticaret ürünleri, ipek kumaşlar , baharatlar , değerli taşlar , dokuma ve halılar Avrupa pazarlarına götürülmek üzere İstanbul'dan yüklenirdi. Yine İtalya'nın şehir devletleri başta olmak üzere Avrupa'nın çeşitli yerlerinden gelen ürünlerin de en önemli alıcılarını İstanbul'da bulduğu incelemeler sonrasında ortaya çıkmıştır.

Resim 1.2 Hanlar Bölgesi'nin ve Kapalıçarşı'nın genel görünümü (4)

İstanbul'un en eski bölümü sur ile çevrili olan alandır. Kuzeyde Haliç, doğuda Boğaz, güneyde Marmara ile sınırlanır. Tek kara bağlantısı batıdandır ve çevresi Bizans döneminden kalma surlar ile sur yıkıntıları tarafından çepeçevre sarıldığından Suriçi diye anılır.

Suriçi, Bizans İmparatoru Konstantin'in inşa ettirdiği ve Fatih Sultan Mehmet'in fethettiği asıl İstanbul'dur. Fetihden sonra devletin merkezi buraya getirilmiş; böylece bir imparatorluk merkezi olarak kurulan bu kent 20.yy başlarına dek aynı şekilde varlığını sürdürmüştür. Suriçi'nin belki de bu özelliği nedeniyle, Osmanlı Padişahları Suriçi'nde oturdukça devletin başarıları devam etmiştir.

19.yy ortalarında Osmanlı Padişahları saraylarını Suriçi'nden Boğaz kıyılarına taşımışlarsa da Babı-Ali Suriçi'nde kalmış ve burası bir siyasi merkez olmanın ağırbaşlılığını her zaman üzerinde taşımıştır.

Günümüzde Suriçi'ni süsleyen taş ve mermerden yapılmış anıt eserlerinin dışında halkın oturduğu dar ve küçük sokakların iki tarafında yer alan cumbalı ahşap evler Suriçi'nin tipik mahalle görüntüleridir. Bu ahşap evlerden oluşan mahallelerle Suriçi'nin yüzyıllarca hep ciddi bir tehlikeye yaşamış olduğu görülür. Yangın Suriçi'nin sık sık karşılaştığı bir felakettir. Çıkan yangınlar hızla ve kolaylıkla yayıldıklarından, büyük mahallelerin alevlerle bir anda ortadan silindiği bilinen bir gerçektir.

Suriçi canlı bir ticaret merkezi konumunda da rol almıştır. Ticaretin merkezi Suriçi'nin çeşitli merkezlerine dağılmış han ve çarşılarıdır. Bunların en ünlüsü Kapalıçarşı'dır. Beyazıt ile Nuruosmaniye arasında uzanan bu binalar kompleksi Osmanlı'nın parlak zamanlarına bağlı olarak yükselmiş , çöküş zamanı ise üstünlüğü Galata'ya kaptırmıştır. Parlak dönemlerinde Kapalıçarşı'da ticaret yapan zengin Müslüman tüccara "Bazargan" denirdi. Bu ünvanı almak zordu. Bunun için bir tacirin hem deniz aşırı ticaret yapması, hem borçlarını vaktinde ödeyerek güvenilirliğini ispatlaması, hem de servetinden bir kısmını hayır işlerine ayırması gerekirdi.

Suriçi konum açısından İstanbul Boğazı ile Marmara Denizi'nin birleşim noktasındaki liman konumunda bulunan ve şehir içine ticari açıdan gelen eşyaların güvenli girişini sağladığı taş surlarla çevrilidir. Bu konum nedeniyle Hanlar Bölgesi de bu bölgede konumlanmıştır. Bunların büyük bir kısmı Kapalıçarşı ve çevresindedir. Ayrıca Nuruosmaniye, Beyazıt, Mercan, Laleli, Tahtakale ve Mahmutpaşa da han ve çarşıların yoğun olarak bulunduğu ve ticaretin ana damarını oluşturan bölgelerdendir.

Anıt eserleri, sarayı, Babı-Ali'si, dar sokaklarla bezeli mahalleleri, Kapalıçarşısı ve diğer özellikleriyle Suriçi, Osmanlı'nın en önemli noktasıdır. Osmanlı çökmeye yüz tutunca, Suriçi de önemini kaybetmiştir. Bugün daha çok tarihi ve turistik bir mekan olarak işlevini sürdürmektedir. Kapalıçarşı ve çevresi, Mercan Mahallesi , Tahtakale Mahallesi , Mahmutpaşa yokuşu ve Beyazıt fonksiyon açısından farklılıklar gösterebilir de ticaret bölgesi olmaya devam etmektedir.

1.2.2.1 HAN TIPLERİ

15. yüzyıl ile 19. yüzyıl arasındaki yıllarda üç tip han inşa edilmiştir.

Bu han tipleri yapım amaçlarına ve fonksiyonlarına göre şöyle sıralanmaktadır :

1. Ticaret Amaçlı Hanlar
2. Ara Dönem Hanları
3. Büro Amaçlı Hanlar

Bu hanlar bulunduğu dönemin ihtiyacına bağlı olarak projelendirilmiş ve faaliyetlerine uygun olarak adlandırılmıştır

1.2.2.1.1. TİCARET AMAÇLI HANLAR

Dış ticarete bağlı olan İstanbul'da ithalat ve ihracat mallarının depolama ve dağılımını yapmak üzere 15. yüzyıl ile 19. yüzyılın ilk yarısı ortaya çıkmış hanlardır.

Ticaret hanları bir avlu etrafında toplanmış, revaklı bir galeri ile çevrili odalardan oluşmaktadır. Görülen yapı malzemesi genellikle taş ve tuğla olup 2-3 katlı yapılardır. Genellikle bu yapıların kapısı doğrudan avluya açılmaz. Örtü sistemi çapraz tonoz, kubbe ve beşik tonoz şeklinde inşa edilmiştir. Giriş avlusu daima tonozlu ve geçitle bağlanır. Hanların dış cephelerinde ise sadelik hakimdir.

Resim 1.3. Silüette bulunan Papaz Han, Büyük Çukur Han ve Kirazlı Han (ticaret hanı cephe örnekleri)

Kente denizden gelen mallar, Haliç kıyısında kapan adı verilen gümrükten geçtikten sonra buradaki satıcı ve tüccarlara ulaşmaktaydı. Eminönü İstanbul'un bu büyük liman semti, hem kentin ithal ettiği malların boşaltılıp saklandığı, hem de binlerce denizci ve tüccarla onlara hizmet verenlerin yükünü taşıyan oldukça yoğun bir iş merkezi idi. Bu yoğunluğa cevap verebilmek amacıyla limanın hemen arkasında yoğun bir hanlar bölgesi ve çarşılar oluşmuştur.⁽⁵⁾ Bizans döneminde olduğu gibi, Osmanlı döneminde de kentin ithal ettiği malların boşaltılıp, saklandığı, binlerce denizci ve tüccar ile onlara hizmet verenlerin işlerini gördüğü yoğun bir iş merkezi olmaya devam eden Eminönü, aynı zamanda İstanbul'un büyük bir liman semti olmuştur.

Kent yaşamının çok önemli odak noktalarından ve dünyanın en ünlü ticaret limanlarından biri olan Eminönü'nün doğuda kesin bir sınırı yoktur ve batıda eskiden "odun kapısı" diye anılan bugünkü ticaret odası binasının bulunduğu alana kadar uzanır. (6)

Ticaret hanlarının bir şehir hayatı olarak ortaya çıktığı ve Osmanlı'ya gelinceye kadar da tarz olarak değişiklik gösterdiği görülür. Bu hanlar genellikle içinde ticareti yapılan malların adıyla anılmışlardır. Bu tür hanlarda han mimarisinin esas mekan anlayışı değişmeyip zemin katlar ikamet için değil servis ve depolar için ayrılmıştır. Üst katlar ise büro olarak kullanılmıştır. Bu hanlardaki en büyük fark ise konaklama bulunmamasıdır. (7)

Avlu sayısı bir ya da iki iken ilk defa 17. yüzyılda Büyük Valide Han ile birlikte üç avlulu han tipi ortaya çıkmıştır. 18. yüzyıl ise 3 katlı avluların ilk görüldüğü dönemdir. Parsel formuna uygun olarak organik planlı hanların yapılmasında net bir biçimde yine 18. yüzyılda ortaya çıkan bir özelliktir.

Bazı hanların avlularına kendi içlerine ait mescitler bulunmaktadır. Bazı avlularda ise çeşme vardır. Uzun bir zaman dilimine yayılmış olan ticaret hanlarının zaman içinde değişim gösterdiği görülür.

Ticaret hanlarının hiçbir zaman konaklama için kullanılmamış olduğu görülür. Bu hanlarda zemin kat penceresi odalar olup tek kapıyla depolara açılır. Eğer üst katlara sahip bir yapı ise zemin kat, galeriye açılan ve pencereli olan bürolara ayrılmıştır.

---

5. Kuban, D., (1994), "Eminönü, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi", Kültür Bakanlığı Tarih Vakfı Yayınları, 3:158-164, İstanbul.

6. Hacımirzaoğlu, A.(ed.), (1996), "Osmanlı Ticareti'nin Kalbi, "Adım Adım İstanbul", Intermedia, 81, İstanbul

7. Bilecik, G., (2002), "Fetihten Sonra İstanbul'da Ticaret Yapılarının Gelişimi, Türkler", Yeni Türkiye Yayınları, 10:764, Ankara

1.2.2.1.2. ARA DÖNEM HANLARI

19. yüzyıl içinde yapılan han tiplerinden ilki geçiş hanlarıdır. Bu tip hanlar mimari özellikleri bakımından ticaret hanları ile büro hanları arasında kalan bir grubu temsil eder. Büro hanları ortaya çıkmadan önce ticaret hanları gibi avlulu ama üstü örtülü hanlar yapılmaya başlandıği görülür.

Geçiş hanları mekan düzeniyle daha çok klasik Osmanlı ticaret hanlarını çağrıştırır. Kapalı mekanlar genelde üzeri açık veya cam çatı ile örtülü kareye yakın bir avlu etrafına düzenlenmiştir. Bu tip hanların en güzel örneği Büyük Ticaret Han 'dır. (Resim 1.4) (Resim1.5)

Resim 1.4 Büyük Ticaret Han giriş cephesi

Resim 1.5 Büyük Ticaret Han avludan görünüş

Çoğunda avlu revaklarla çevrili olmamakla birlikte üst katlar revaklıdır. Tonoz, çaprak tonoz ve aynalı tonoz gibi geleneksel örtü sistemi ile volta döşeme gibi zamanına göre modern örtü sistemi bir arada kullanılmıştır.

Cepheler klasik Osmanlı ticaret hanları benzeri yalınlıkta olabildiği gibi sıvalı ve çok yoğun olmamakla birlikte Batı üslubu dekoratif unsurlarla bezeli olabilir. Mustafa Paşa Han ise yapı malzemesi olarak klasik Osmanlı hanlarından farklı olarak demir putrel veya demir karkas, çatılarda tuğla kullanılmıştır.

1.2.2.1.3. BÜRO AMAÇLI HANLAR

19. yüzyıl ile 20. yüzyıl başında yapılmış olan hanlarda büyük bir değişim gözlenir. Bu hanlar fonksiyonuna bağlı olarak Nursel Gülenaz tarafından büro hanları olarak tanımlanmıştır.

19. yüzyılda değişen kent ekonomisine bağlı olarak Han mimarisindeki klasik anlayış değişmiştir. İşlevlerdeki değişim teknolojik gelişmelerinde etkisiyle hanlara farklı plan şemaları ve yapım biçimleri getirmiştir. İmalat ve depolamanın yerini bankacılık ve hizmet sektörü almıştır. Genellikle büro hanlarının zemin katı mağaza veya dükkanlara ayrılmıştır. Ticaret hanlarında görülen içe dönük sade yapı büro hanlarında yerini dışarıya açık bezemeli cephelere bırakmıştır.

Ticaret hanlarına göre en önemli farklılıkları revaklı açık bir avlu etrafında birden çok parselde toplanmış odalardan değil, tek parselde toplanmış bir kitleden ibaret oluşlarıdır.

Kendi içlerinde ayrıca :

- a. Avlulu büro hanlar
- b. Avlusuz büro hanlar

olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.

a . Avlulu büro hanlar: Avlulu olanlar üzeri cam çatı ile örtülü olan galerili veya koridorlu yapılardır.

b. Avlusuz büro hanlar: Avlusuz olanlar odaları bir galeriye, koridor veya merdiven sahanlığına açılan yapılardır.

Büro hanlarında revak yoktur ancak, avlulu ve galerili olanlar mekan düzeni bakımından ticaret hanlarını andırırlar.

18. yüzyıldan beri görülmeye başlanan Batı etkisi bu dönemdeki hanlarda iyice kendini göstermiş mimari dekorasyon cephelerde ağırlık kazanmıştır. 19. yüzyıl sonunda İstanbul da kendini göstermeye başlayan mimari üslup hanlarda ortaya çıkmıştır. Neo-klasik, Neo-Rönesans (Kayseri Han) (Resim 1.6) ve Neo-Barok (Büyük Abut Efendi Han) (Resim 1.7) ağırlıklı eklektik cepheler yaygındır. 20. yüzyıl başlarında yapılmış olan büro hanlarının cephelerinde ise Art-Nouveau (Fesçibaşı Han) üslup özellikleri dikkati çeker.

Resim 1.6 Kayseri Han Mimar Kemalettin Sokak ve Kayseri Han çıkma detayı.

Resim 1.7 Abut Efendi Han dış cephe ve avludan görünüş.

Büro hanlarının düzgün bir formda olanı çok azdır. Artan yer sıkışıklığı ve arazi değerlerinin yükselmesiyle parseller küçülmüş ve hanlar buna göre şekillenmiştir. Yamuk parsel üzerindeki pek çok hanın üst katlarını düzeltmek için taş konsaların taşıdığı çıkmalar yapılmıştır.(8)

Arazi değerlerinin yükselmesi hanlarda kat artışını da getirmiştir. Büro hanları gelişen teknoloji ile birlikte ilk betonarme yapıların örnekleridirler. Genellikle 4-5 katlı yapılardır ve yapı malzemeleri beton ve demirdir, ancak birkaç handa çelikde görülmüştür.

8. Özkan, A. , Aralık 2003 , "Eminönü-Hanlar Bölgesinin Cumhuriyet'ten Günümüze İzlenen Değişimi ve Yeniden Değerlendirilmesinde Öncelikli Bölgenin Saptanması" İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi

BÖLÜM 2

HANLARIN YERLEŞİMİ VE TİCARİ GELİŞİM

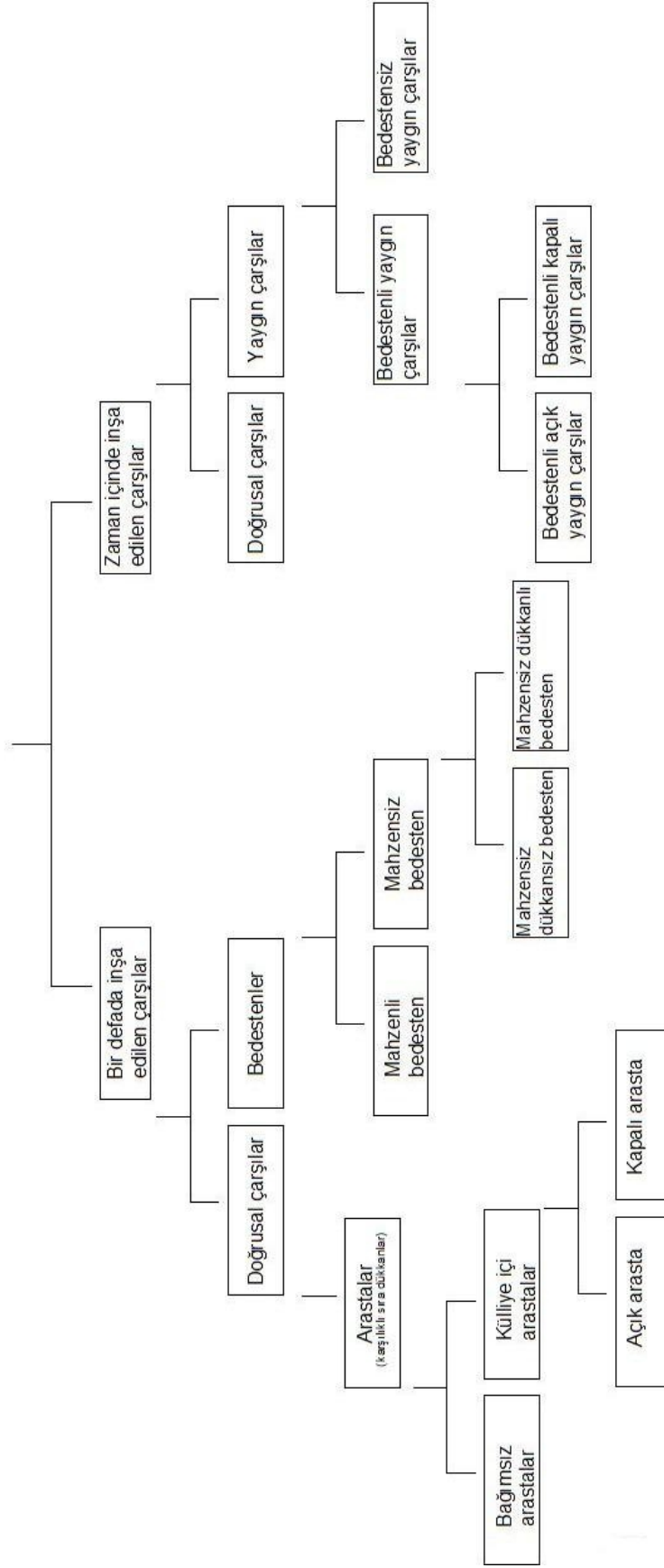
2.1. TİCARİ GELİŞİM

Geleneksel Türk çarşıları, tipik yapıları ile 16. yy.da klasik yapısına ulaşmış ve ulu cami ile birlikte Türk kentinin tanımlanması için en önemli kentsel unsur olmuştur. Bu dönemde Türk kentlerinde, bedesten ve ulu cami çevresinde gelişen çarşıya yönelme vardır. Kentte çarşı için yer seçimi, merkezilik, emniyet, kârlılık kriterlerine göre yapılmış ve yönetim noktasına yakın bir yer seçilmiştir. Geleneksel Türk çarşıları mekânsal yapısı için önemli bir öğede uzun çarşı olgusudur. Uzun çarşıya farklı ticari faaliyetlerin yapıldığı birçok sokak açılmış ve çarşının ana strüktürünü bu mekânsal yapı oluşturmuştur. 16. yüzyıl Osmanlı kentinde oluşan karakteristik Türk çarşı yapısı; mimari olarak ölçekli, sade ve fonksiyoneldir.

Türk çarşılarında kentsel doku, 7 – 8 dükkânın sırt sırta gelerek oluşturduğu, küçük yapı adaları biçimindedir. Ada genişlikleri; 2 – 4 m boyutundaki dükkânlar ile 4 – 8 m olmaktadır. 5 – 7 m. genişlikte olan yollar ikamet bölgelerine göre daha fazla ve yoğundur. Tek hacimli, depo ve mahzenin bulunmadığı dükkânlarda, genelde bodrum yoktur ve tek katlıdır. Çok işlevli olarak kullanılan tezgâh, saçak ve kepenklerin bulunduğu dükkânlar taş, tuğla ve ahşap malzemedir, kâgir sistemle basit ve kolay inşa edilir şekilde çözülmüştür. Arastalar, hanlar ve kapalı çarşılar, imaretleri yaşatmak ve gelir sağlamak için yapılmıştır.

Fiziki planlamada etkili olan esnaflar fonksiyonel, güvenli ticaret mekânlarının oluşturduğu çarşıların yapılmasına neden olmuştur. Yeme ve içmenin hoş karşılanmadığı, Türk çarşılarında, 19.yüzyıl sonlarına kadar yemek hizmeti veren mekânlar yoktur. 20. yüzyıl başlarından itibaren fonksiyon olarak mutfak ve aşevleri plan şeması içinde yerini almaya başlamıştır. Kentte tek kamusal alan olan çarşı, toplumun tüm kesimlerine hizmet etmektedir.

ÇARŞI HANLARININ GRUPLANDIRILMASI

Çizelge 2.1 Çarşı Yapılarının Gruplanması

Tarihi yarımada içinde bulunan günümüze kadar işlevlerini sürdüren tek katlı inşa edilmiş çarşı fonksiyonu gören hanlar;

1. Mısır Çarşısı

2. Kapalıçarşı

olarak ele almak mümkündür.

2.1.1 MISIR ÇARŞISI

Mısır çarşısının günümüzdeki yerinde , yapılan araştırmalar sonucunda, Bizans zamanına ait olan bir çarşının varlığı ortaya çıkmıştır. Bu Bizans çarşısı hakkında yapılan araştırmalar sonucu çarşının adının Makro Envalos olduğu belirlenmiştir.

Mısır Çarşısı “L” şeklinde bir yapıda olup, Yeni Cami’nin batısında yer almaktadır. 1664’te cami bittikten bir yıl sonra, külliye bu bölümü Hassa Başmimar’ı Mustafa Ağa tarafından tamamlanmıştır. Çarşının Mısır Çarşısı olarak anılmasının nedeni, Kahire’den alınan vergilerle yapılmasıdır. Bu ad 18 yy.dan sonra kullanılmaya başlanmış çarşı, bundan önce Valide Çarşısı ve Yeni Çarşı isimleriyle de anılmıştır. Çarşı’nın toplam altı kapısı bulunmaktadır. Haseki Kapısı’ndaki kısım iki katlı bir plana sahiptir ve üst katlar vaktiyle mahkeme bölümleri olarak da kullanılmıştır. Bu mahkeme bölümlerinde; esnafla halk arasındaki ve çarşı esnafının kendi arasındaki sorunların ele alındığı araştırmalar sonucu ortaya çıkmıştır.

Resim 2.1 Mısır Çarşısı doğu cephesinden görünüş.

Resim 2.2 Mısır Çarşısı güney giriş cepkesinden görünüş.

Çarşı'nın uzun ve kısa kollarının birleştiği alan “dua meydanı” olarak fonksiyonlandırılmıştır. Burada bir ezan köşkü bulunmaktadır. Parmaklı bir balkon şeklinde planlanan bu bölüm, çarşının göz kamaştırıcı mekânlarından biridir. Bir görevli bu meydanda esnafa seslenerek dua eder.

Resim 2.3 Mısır Çarşısı kuzey-güney aksı iç mekan görünümü.

Mısır Çarşısı'nda eskiden yalnızca baharat değil, her türlü ilaç ve ilaç yapımında kullanılan malzemelerin satıldığı görülür. Dükkânların görülebilen yerlerine de bazı işaretler konulurdu. İlaçların birçoğu da "Nüzhetül Fi Tercüme-Afiyet" adlı kitaptan yararlanılarak yapılırdı. Bugün çarşı içinde kuyumcular , aktarlar , baharatçılar ve hediyelik eşya dükkânları gibi birçok farklı dükkân faaliyet göstermektedir.

Çarşı 1691 ve 1940 yılları olmak üzere iki büyük yangın atlatmıştır. Bu yangınlarda önemli ölçüde hasar gören çarşı, son şeklini 1940 yılında İstanbul Belediyesi tarafından yapılan restorasyonla almıştır. (9)

2.1.1.1 MISIR ÇARŞISI'NIN MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Mısır Çarşısı taş duvar düzeninde ve tuğla hatıllı inşa edilmiştir. Bu duvar düzeni han mimarisinde olduğu gibi çarşı mimarisinde inşa tekniği olarak görülmektedir. Özgün yapı tasarımını çoğunlukla koruyabilmiş olmakla birlikte, deformasyona uğrayan kısımları da bulunmaktadır.

Mısır Çarşısı için yapılan araştırmalarda özgün projesinde var olan revakların günümüzde kapatılarak dükkan işlevi verildiği görülmüştür. Cephelerde yer alan pencereler fotoğraflar göz önünde alındığında , lokma demir parmaklıklı , taş söveli ahşap doğramalı pencereler yer almaktadır.

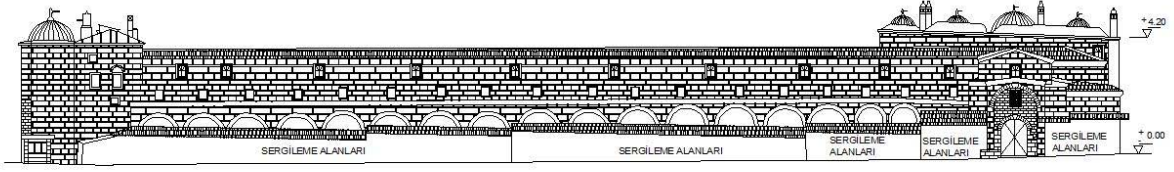
Zemin kat dükkanları doğrudan koridora açılan üniteler şeklinde inşa edilmiştir. Gravürler ve fotoğraflardan yola çıkıldığında dükkan formlarının değişiklik yapılarak günümüze geldiği görülür. Özgün dükkan formlarının, bir kemer ve ortasında kapı ile ikiye ayrılan farklı birimlerden oluşmakta olduğu yapılan araştırmalarda ortaya çıkar. Dükkanların koridora bakan duvarlarındaki raflar dükkanın sergi mekanını oluşturmaktadır. Sergi mekanından açılan kapı, arkada bulunan tonoz örtülü ve dikdörtgen formdaki küçük dükkana girişi sağlamaktadır.

Yapılan araştırmalar sonucu bodrum katın depo olarak kullanıldığı görülmektedir. Günümüzde fonksiyonu korunmuş ve depolar büyütülerek açıklıkları koridora doğru genişletilmiştir. Kuzeybatı cephesine bakan kısmın plan tasarımında bodrum kat bulunmamaktadır. Ancak mevcut durumda ise bu bölgeye bodrum kat projelendirilerek eklenmiştir.

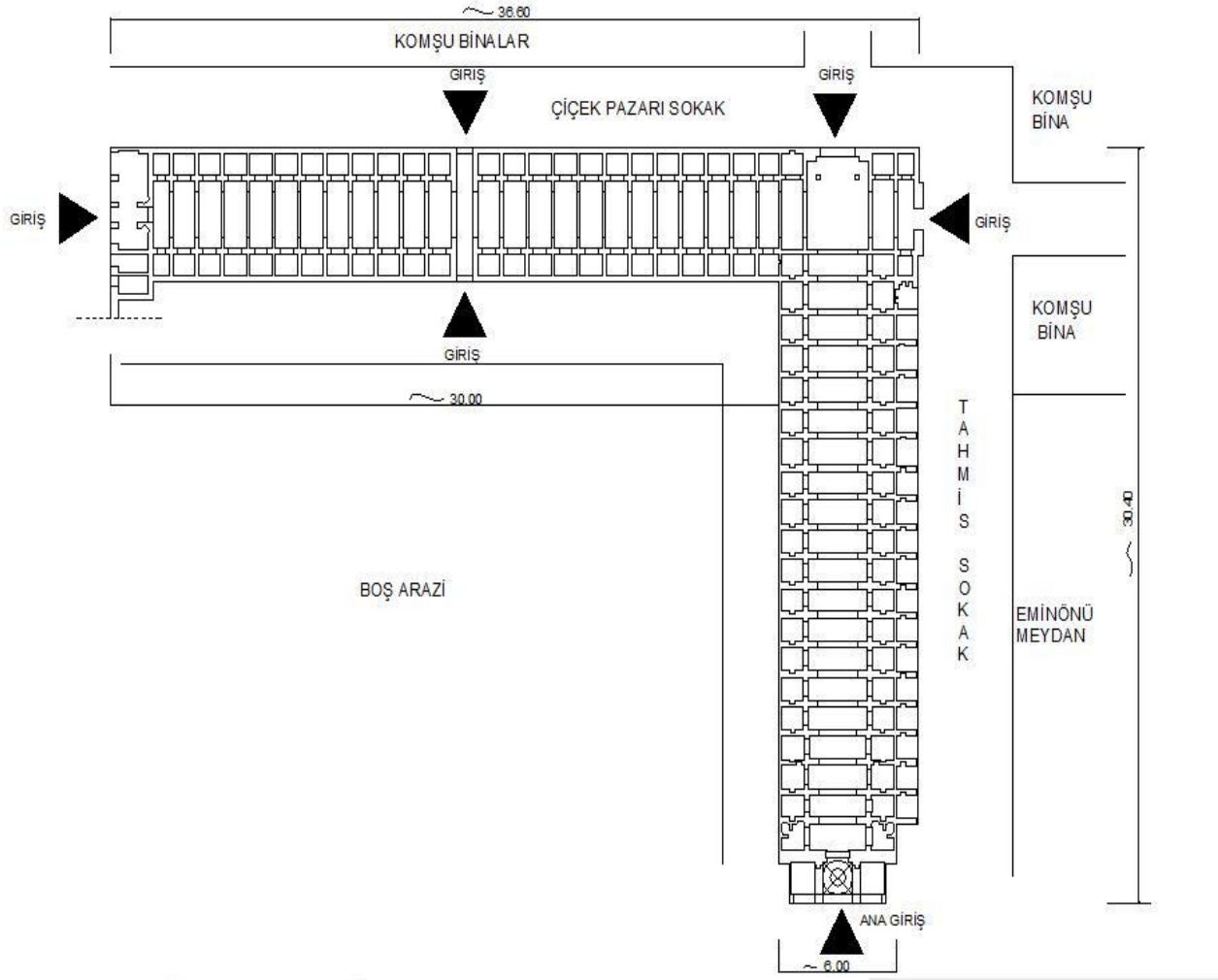
Mısır Çarşısı'nın iki başında bulunan ve kaynaklarda mahkeme olarak kullanıldığı belirtilen Makulyan Han (Bab-1 Hayat) ile Haraççı Han (Pandeli) özgün plan şemalarındadır. Zemin üzerine iki kattan oluşmaktadır. Bu hanları ikinci katlarına asma katların eklendiği plan araştırmalarında anlaşılmaktadır.

---

9. Önder KÜÇÜKERMEN - Kenan MORTAN "Kapalıçarşı"

KESİT

Plan 2.1. Mısır Çarşısı Planı

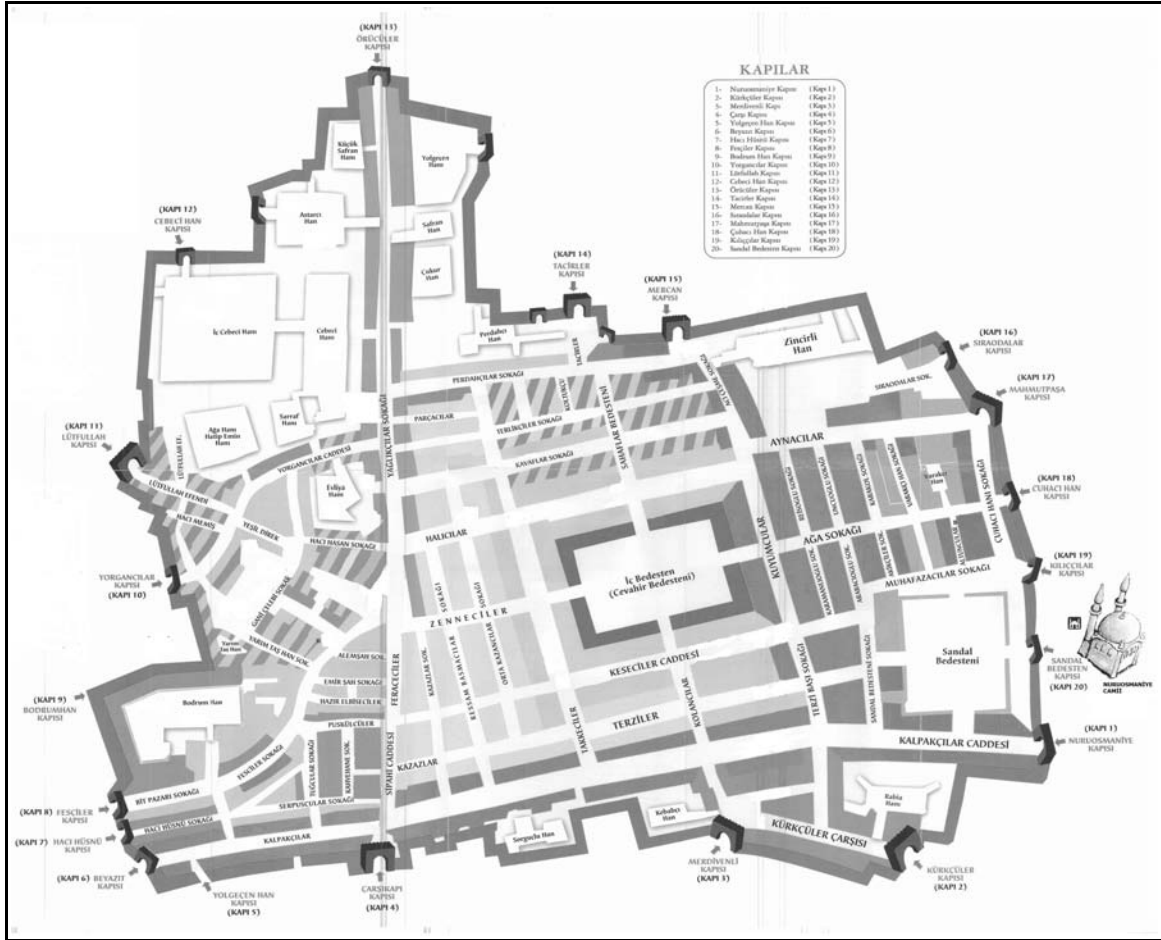
Dua meydanında yer alan dört adet sütunun etrafı kapatılarak günümüzde yeni mekanlar meydana getirilmiştir. Özgün plan şemasında sütunlar tek başlarına, hem köşe problemini estetik yönden çözmekte hem de dua meydanı denilen alan vurgulanmaktadır. Eski fotoğraflarından sütunların yapıldığı dönemdeki tasarımları hakkında bilgi almak mümkündür. Tellal Köşkü günümüzde bulunmamasına rağmen Dua Meydanına paralel konumda olduğu fotoğraflardan anlaşılmaktadır. Tellal Köşkü mevcut durumda tek kalmıştır.

2.1.2. KAPALIÇARŞI

Kapalıçarşı, İstanbul'un tarihi ticaret alanının üç alt bölgesinden biridir. Diğer bölgeler ise, kent içinde yerini belirleyen liman bölgesi ve liman bölgesinden başlayan ticaret işlevini güney yönünde devam ettiren hanlar bölgesidir. Kapalıçarşı, Nuruosmaniye ve Beyazıt bölgesi arasında inşa edilmiştir .

Kapalıçarşı'nın inşaatı 250 yıllık bir zaman dilimine yayılmaktadır. Çarşı 61 sokaktan ve iki bedestenden oluşmakta ve "vakıf esaslı ticaret merkezi" olarak bir modülden ibarettir. Cevahir ve Sandal bedestenlerinin bulunduğu konumun etrafı , ticaret ama ile yapılmış, sergileme alanlarından oluşmaktadır. Diğer çarşılarda görülen santraçvari bir cadde düzeni Kapalıçarşı da görülmemektedir. Zamana bağlı ve ihtiyaca göre şekil alan bir cadde düzeni tasarlanmıştır.

Nuruosmaniye, Mercan ve Beyazıt arasında yer alan Kapalıçarşı 64 cadde ve sokağı , iki bedesteni, 16 hanı, 22 kapısı ve yaklaşık 3600 dükkanı ile dünyanın en eski ve en büyük alışveriş merkezidir. Kapalıçarşı toplam 45000 metrekare kapalı alana sahiptir.

Plan 2.2 Kapalıçarşı'nın genel görünüş planı

16. yüzyılda (1515) ilk Kapalıçarşı yangınının çarşayı etkilemesi sonrası, 1545-1550 yılları civarında eski bedesten yakınına, ikinci bir bedesten, bugünkü Sandal Bedesteni yapılmıştır. Bu yüzyıl içinde de 1548 ve 1588 yangınları, bedestenleri yakından etkiler. 17. yüzyıl da yangınlarda artış olmuştur ve bu hem kenti hem de Kapalıçarşı' yı etkilemiştir. 1618 yılında Bit Pazarı zarar görmüş 1645 yangınında ise Kapalıçarşı tamamen harap olmuştur. 1658 ve 1660 yangınları da Kapalıçarşı ve bedestenler üzerinde çeşitli ölçülerde olumsuz etkiler yaratacaktır. 1687 ve 1688 yıllarında Uzunçarşı'nın bölümleri yanmıştır.

Resim 2.4 1800 lü yıllarda Kapalıçarşı'nın canlı yaşamı

Kapalıçarşı 18. yüzyıl'da (1730) çıkan yangın sonrası Damat İbrahim Paşa tarafından hem yenilenmiştir hemde bazı bölümler yeniden yapılmıştır. Bu yangın sonrası hem dükkanların kagire çevrilmesi, hem de sokakların üzeri kapatılması kararı alınır. 18. yüzyıl'da Çarşı, 1696 'da çıkarılan inşaat emirnamesi uyarınca kubbeli yapılır. Bu yüzyılın ikinci yarısında alınan önlemlere karşılık 1750, 1766 ve 1791 yangınları Kapalıçarşı'yı çeşitli ölçülerde etkilemiştir. 19. yüzyıl'a kadar üstü kapalı olan Bit Pazarı, Çadırcılar Caddesi adıyla açık bir caddeye dönüştürülmüş ve buradaki eski kapı ile Kürkçüler kapısı kaldırılmıştır (10).

---

10. Önder KÜÇÜKERMEN - Kenan MORTAN "Kapalıçarşı"

Kapalıçarşı yerleşim itibariyle çevreye 20 adet kapı ile bağlantısı bulunmaktadır. Bu kapılar bazı noktalarda bir hana bağlanırken bazı noktalarda ise sokaklara açılmaktadır. Kapı isimleri genellikle açılmış olduğu bölgenin ismini almıştır. Örneğin Bodrum Han 'a bağlanan kapının ismi Bodrum Han kapısı olarak geçmektedir.

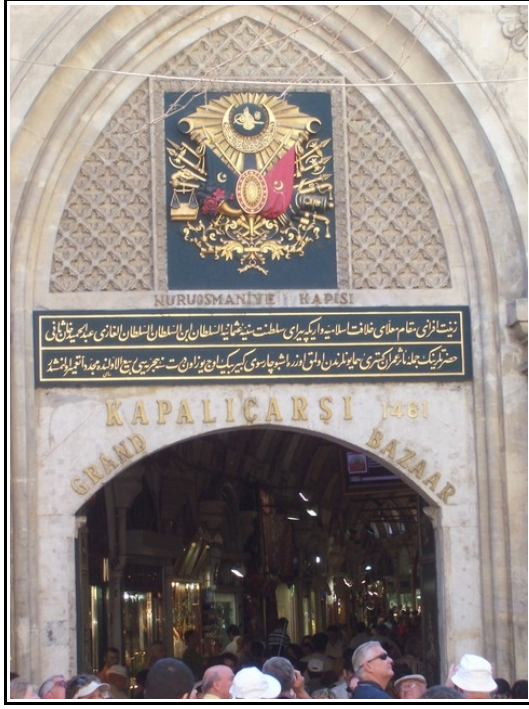
Kapalıçarşı'nın kapılarını ve buldukları konumları sıralarsak:

1. Nuruosmaniye Camii'sinin kapısına paralel olan Nuruosmaniye Kapısı
2. Kürkcüler Çarşısı'nın bitiminde bulunan Kürkcüler Kapısı
3. Bir merdiven sayesinde Kürkcüler çarşısına inişi sağlayan Merdivenli Kapı
4. Beyazıt ana çarşısından Kalpakçılar Sokağı'na açılan Çarşı Kapısı
5. Yolgeçen Hana açılan Yolgeçen Han Kapısı
6. Beyazıt meydandan Kalpakçılar Sokağı'na açılan Beyazıt Kapısı
7. Hacı Hüsnü Sokağına açılan Hacı Hüsnü Kapısı
8. Bitpazarı Sokağı'na ve Fesciler Sokağı'nın bir arada bulunduğu bölgeye açılan Fesciler Kapısı
9. Bodrum Hanı'na açılan Bodrum Han Kapısı
10. Yorgancılar Sokağı'ndan Kapalıçarşı'ya açılan Yorgancılar Kapısı
11. Lütfullah Efendi Sokağı'nın sonunda bulunan Lütfullah Kapısı
12. Cebeci Han'a açılan Cebeci Han Kapısı
13. Kapalıçarşı'nın ana aks caddelerinden olan Yağlıkçılar Caddesi'ne açılan Örücüler Kapısı
14. Kapalıçarşı'nın sokaklarından olan Tacirler Sokağı'na açılan Tacirler Kapısı
15. Mercan Han'dan Kapalıçarşı'ya girişi sağlayan Mercan Kapısı
16. Kapalıçarşı 'nın Sıraodalar Sokağı'na açılan Sıraodalar Kapısı
17. Mahmutpaşa Yokuşun'dan girişi sağlayan Mahmutpaşa Kapısı

18. Çuhacı Han Sokak ve Çuhacı Han'a açılan Çuhacı Han Kapısı

19. Kapalıçarşı'nın Muhafazacılar Sokağı'na açılan Kılıççılar Kapısı

20. Kapalıçarşı'nın en önemli iki yapısından biri olan Sandal Bedesteni'ne açılan Sandal Bedesteni Kapısı

NURUOSMANİYE KAPISI

BEYAZIT KAPISI

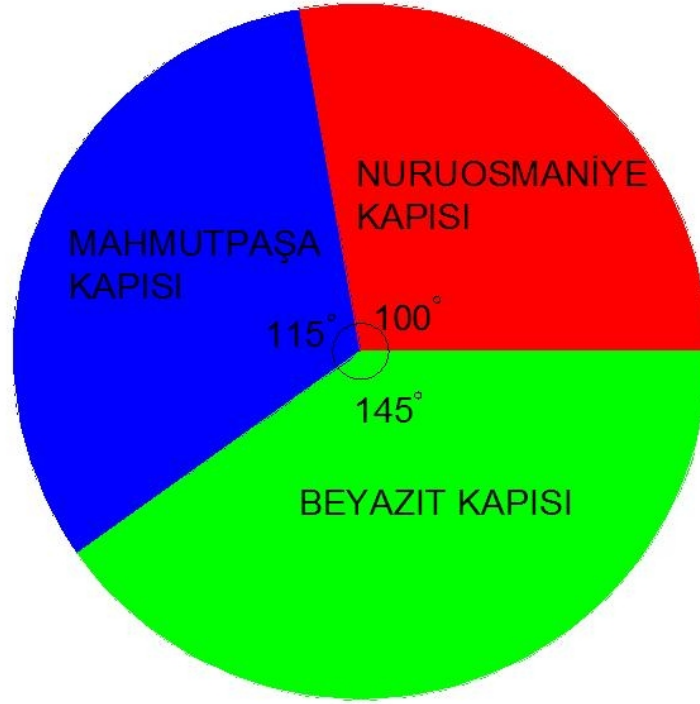
Resim 2.5 Kapalıçarşı'nın önemli kapılarına örnek Nuruosmaniye Kapısı ve Beyazıt Kapısı

Kapalıçarşı'da kendi içinde ayrı bir ünite olan 30 han vardır. 1894 yangını sonrası yapılan onarım çalışmalarında bu hanları Kapalıçarşı'nın plan sınırları dışında kalmıştır. Bugün çarşı içinde yer alan han sayısı 14'tür. Bu hanların hepsi klasik tipte iki ya da üç katlı (12), bir ya da iki avlulu ve revaklı iş merkezleridir.

Bedesten ve Kapalıçarşı'ya ek olarak Mahmutpaşa Çarşısı'nda toplam 265 adet dükkan olduğu bilinmektedir. Buna ek olarak, 1470'te Fatih Sultan Mehmet Saraç Kapısında bir lonca kurduarak at egeri yapımı için bir tekel projelendirdiği ve 110 dükkanlık Saraçhane Çarşısı'nı yaptırmıştır (11).

11. Önder KÜÇÜKERMEN - Kenan MORTAN "Kapalıçarşı"

Çizelge 2.1. Kapalıçarşı'nın ziyaretçi istatistik verileri

Kapalıçarşı'nın kapıları üzerinde yapılan araştırma sonucunda üç ayrı kapı tek tek beşer dakikalık zaman diliminde hava koşulları göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Üç ayrı zamanda ve hava koşulunda yapılan araştırma sonucu çıkan verilerde en çok insan girişinin bulunduğu kapının Beyazıt Kapısı olduğu anlaşılmıştır. Bu kapı konum açısından ana yola yakın olması ve tramvay durağı üstünde olması, yoğunluk açısından birinci sıradadır. Beyazıt kapısı üç ana kapı arasında genişlik açısından en büyük kapıdır. Bu durum kapıda yoğunluğun artmasına da neden olmuştur. Yapılan araştırmada beş dakika içinde Beyazıt Kapısından giren kişi sayısı kış ayında 83 kişidir.

Nuruosmaniye Kapısı yoğunluk açısından ikinci sıradadır. Beş dakika içinde bu kapıdan giren kişi sayısı 78 kişidir. Mahmutpaşa Kapısı'ndan ise beş dakika içinde giren kişi sayısı 73 kişi sayılmıştır. Bu sonuçlar kış ayında ve yağışlı bir günde alınan sonuçlar olup sıcaklığın ve nemin yüksek olduğu zamanlarda kapılar arası ilişki değişmemesine rağmen kişi sayısında %60'lık artış olduğu görülmüştür. İlk bahar ve sıcaklığın nem düzeyinin az olduğu dönemlerde bu artış %100'dür.

Kapalıçarşı'nın iki önemli yapısı bulunmaktadır. Bunlar:

A) Cevahir Bedesteni

B) Sandal Bedesteni

2.1.2.A. CEVAHİR BEDESTENİ

Kapalıçarşı'da ilk yükselen bina Kapalıçarşının çekirdeğini oluşturan Cevahir Bedesteni'dir. Cevahir Bedesteni'nin yüzölçümü 1.336 metrekaredir. 3 kapısı bulunan bu bedesten yapısının içinde sivri kemerli kapılar ve adına mahzen denilen 41 adet hücre-dükkan bulunmaktadır. Hücrelerin ışık düzeneği olmayıp bir delikten hava alırlar.

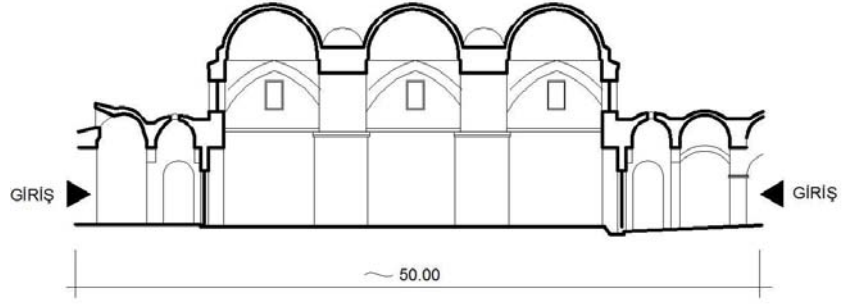
Kapalıçarşı doğal aydınlatma yoluyla gün ışığını direkt olarak alır. Günümüzde enerji tasarrufu dikkate alındığında 250 yıl öncesinde Kapalıçarşı mimarisinde buna dikkat edildiği açıkça görülmektedir. Aydınlatma, sokakların üzerini örten tonozların yanları boyunca pencere açılması ile yapılmaktadır.(12)

Çekirdek Cevahir Bedestenidir. Kısa bir süre sonra bedestenin etrafı ahşap dükkanlarla çevrilerek, ticaret bu bölgeye toplanmıştır. İlk olarak ahşaptan inşa edilen dükkanlar yangın önlemi nedeniyle daha sonra kagir olarak yenilenmiş ve sokakların üstü kapatılmıştır. Bu yenilenme ile çevre hanlar çarşı ile bütünleşmiştir. 8 adet kesme taş filayağına oturan 15 adet eğrisel kubbeden oluşmaktadır. Kubbelerin üst örtüsü kurşundur. Duvar örgüsü 1 sıra kesme taş ve 1 sıra tuğladır. Almaşık sistemli duvar örgüsüne sahiptir.Cevahir Bedesteni'nin üst örtüsünü oluşturan kubgeler, sekizli kasnak duvarlarına denk gelecek şekilde inşa edilmiştir.(12)

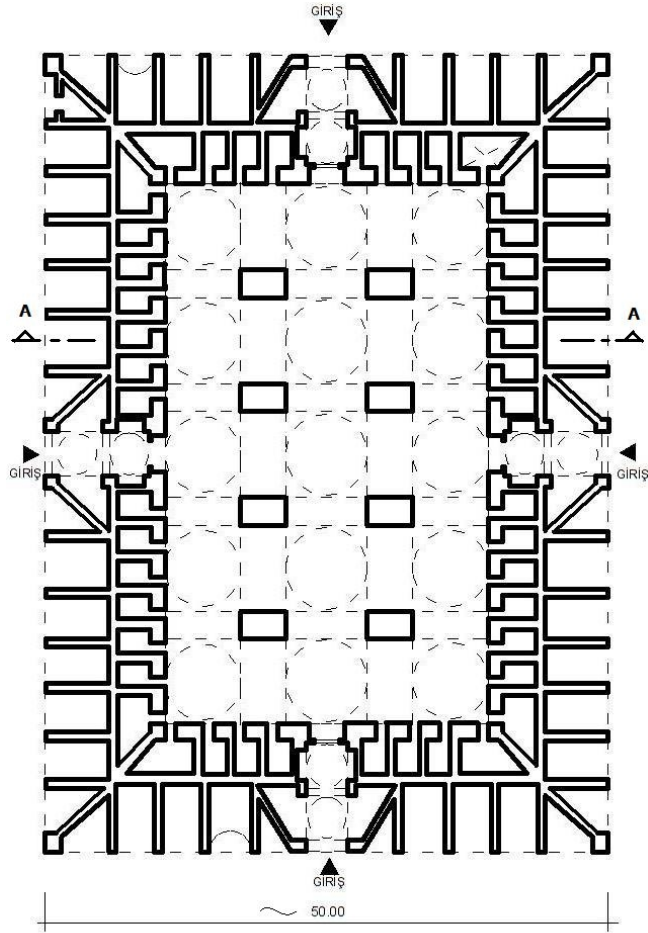

Resim 2.6. Kapalıçarşı Cevahir bedesteni hava fotoğrafı

12.Önder KÜÇÜKERMEN -Kenan MORTAN "Kapalıçarşı"

A-A KESİTİ

PLAN

Plan 2.3 Cevahir Bedesteni planı (13)

2.1.2.B SANDAL BEDESTENİ

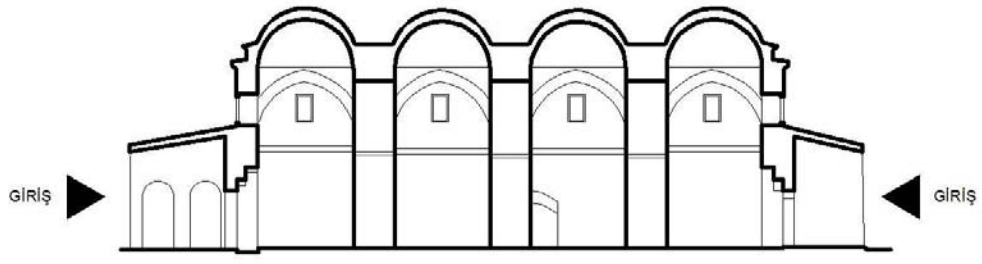
Sandal Bedesteni ise mimari açıdan 20 adet eğrisel kubbe ile örtülüdür. Bu sayı Osmanlı çarşısı bedestenleri içinde en fazla olanıdır. Bu kubbelerin dış örtü malzemesi kurşundur. Kurşun kaplı kubbeler, sekizgen kasnak duvarlarına denk gelir. 12 adet fil ayağına oturacak şekilde inşa edilmiştir. Duvar örgü sistemi 1 sıra kesme taş 1 sıra tuğladır. Kısa kenarlı duvarlarda dörder, diğerlerinde beşer adet tuğladan sivri kemerli hafifletme kemeri altında söveli pencereler bulunmaktadır. Dükkanların beşik çatıları alaturka kiremit ile örtülüdür. Kasnaklar ve cepheler ise iki sıra tuğla kirpi saçak ile sonlandırılmıştır. Sandan Bedesteni özellikle Baltalimanı Antlaşması sonrası, gümrük indirimleriyle yerli dokumacılığının çöküşüne paralel yoksullaşp, 1912 yılında lonca düzeninin kaldırılmasıyla bedestenin ticari aktivite tümüyle çökmüştür.(14)

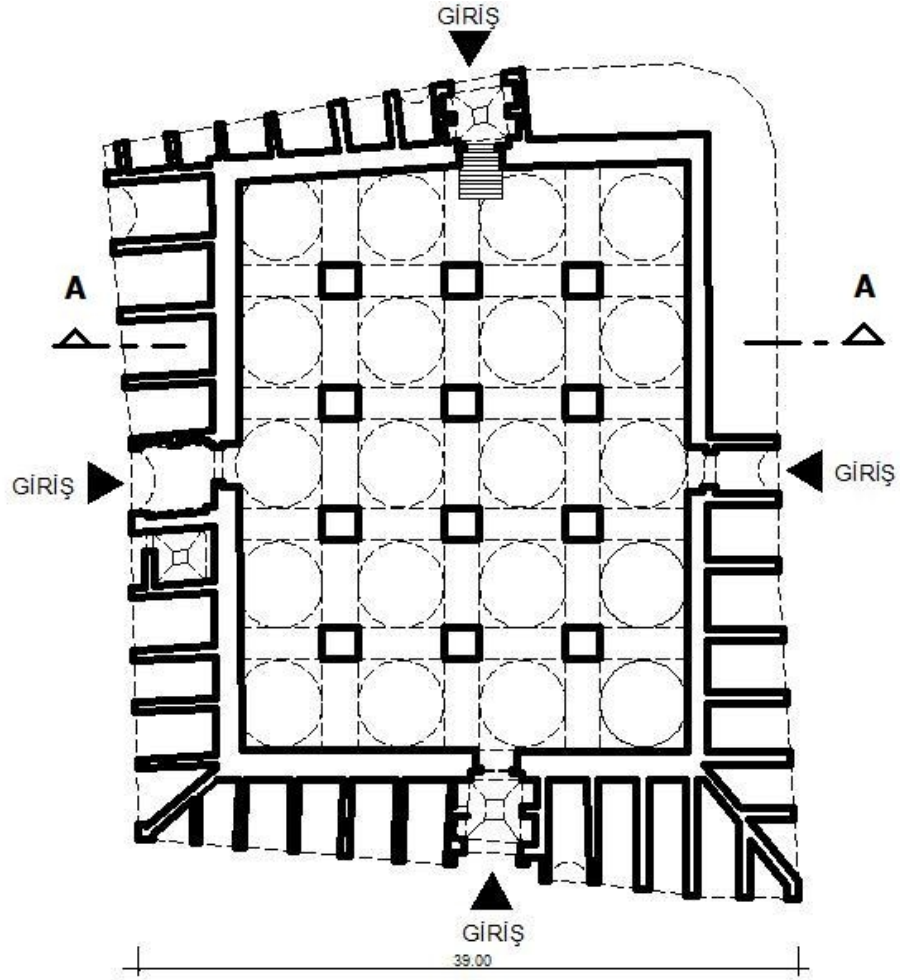
Resim 2.7. Kapalıçarşı Sandal bedesteni hava fotoğrafı

---

14. Önder KÜÇÜKERMEN -Kenan MORTAN "Kapalıçarşı"

A-A KESİTİ

PLAN

Plan 2.4 Sandal Bedesteni planı (15)

2.2 HANLARIN YERLEŞİMİ

15. yüzyıl'ın başından itibaren yapımına başlanan Osmanlı hanlarının Eminönü-Sirkeci-Beyazıd üçgeni içinde yoğunlaştığı ve Haliç Limanı ile şehrin ticaret merkezi olan Kapalıçarşı-Bedesten'in bağlantısını sağlayan yollar (Mahmutpaşa, Çakmacılar Yokuşu) üzerinde inşa edildiği görülmektedir.

Günümüzde Hanlar Bölgesi olarak isimlendirilen coğrafi alan geçen yüzyılın ilk çeyreğinde Tarihi Yarımada geçerli olan mahalle yapılanmasına göre toplam 27 mahalleden oluşmuş ise de, süreç içinde yaşanan mahalle birleştirme sonucunda bu sayı 9'a indirgenmiştir.

Bu mahalleler sırasıyla; Bayezit, Daye Hatun, Hocapaşa, Mercan, Molla Fenari, Rüstempaşa, Sururi ve Tahtakale'dir ⁽¹⁶⁾ Hanlar Bölgesi Bizans ve Osmanlı Dönemi gelişim süreci içinde her zaman üretim, tüketim ve dağıtım merkezi olmuştur. Bölgeyi, kuzeyde Haliç-Boğaz-Marmara denizi gibi üç farklı suyun kesişimi, doğuda imparatorlukların yönetildiği alan olan Topkapı Sarayı ve Sultanahmet Meydanı, güneyde hem gelenekselliği hem de turistik merkez olma özelliği olan "Kapalıçarşı", batıda ise Bizans döneminde sarayların Tauri Forumu'nun, Osmanlı'da Eski Saray'ın, günümüzdeki İstanbul Üniversitesi'nin yer aldığı Süleymaniye bölgesi çevrelemektedir.

Çalışma alanı içerisinde kalan hanların genel olarak 3 alt bölgede yoğunlaştıkları görülmektedir. Bunlar :

1. Mercan Mahallesi
2. Kapalıçarşı ve çevresi
3. Tahtakale Mahallesi

olarak yer almaktadır.

---

16. İstanbul Beldesi İhsaiyyat Mecmuası, İstanbul Şehremaneti İstatistik Müdüriyeti, İstanbul, 1925, s. 15-30.

2.2.1 MERCAN MAHALLESİ

Tahtakale, Kapalıçarşı, Mahmutpaşa, İstanbul Üniversitesi arasında kalan semtin kuruluşunun ve adının Fatih Dönemi'ne aynı zamanda dönemde yaptırılan Mercan Ağa Camii'ne dayandığı tahmin edilmektedir. Semtteki cadde, sokak ve mescid adları bölgenin geçmişteki ticari niteliğini ortaya çıkarmaktadır. Örücüler Cami, Terlikçiler Mescidi, Çakmakçılar Yokuşu, Yağlıkçılar Caddesi, Örücüler Caddesi, Ağzılıkçı Sokak, Hamamcı Sokak, Şamdancı Sokak, Dökmeciler Sokak, Çarıklı Sokak, Sandalyeciler Sokak, Fincancılar Yokuşu gibi isimler, zamanın iş kollarına göre verilen isimler olarak ortaya çıkmıştır. Günümüzde konut fonksiyonunun olmadığı Mercan, Fatih Dönemi'nden başlayarak 1970'li yıllara kadar İstanbul'da pabuç ve terlikçiliğin merkezi olarak tanınmıştır.

Fatih Dönemi'nde yaptırılan ayakkabıcı ve terlikçi bekar esnafın kaldığı Mercan odalarının günümüze gelemediği görülür. Valide Han, Büyük Yeni Han, Kumrulu Han, Sünbüllü Han, Kilit Hanları Küçük Yeni Han ve Mahmutpaşa Yokuşu ile birleşim noktasında bulunan Kürçü Han Mercan Mahallesi'nde bir arada bulunmaktadır.

2.2.2. KAPALIÇARŞI VE ÇEVRESİ

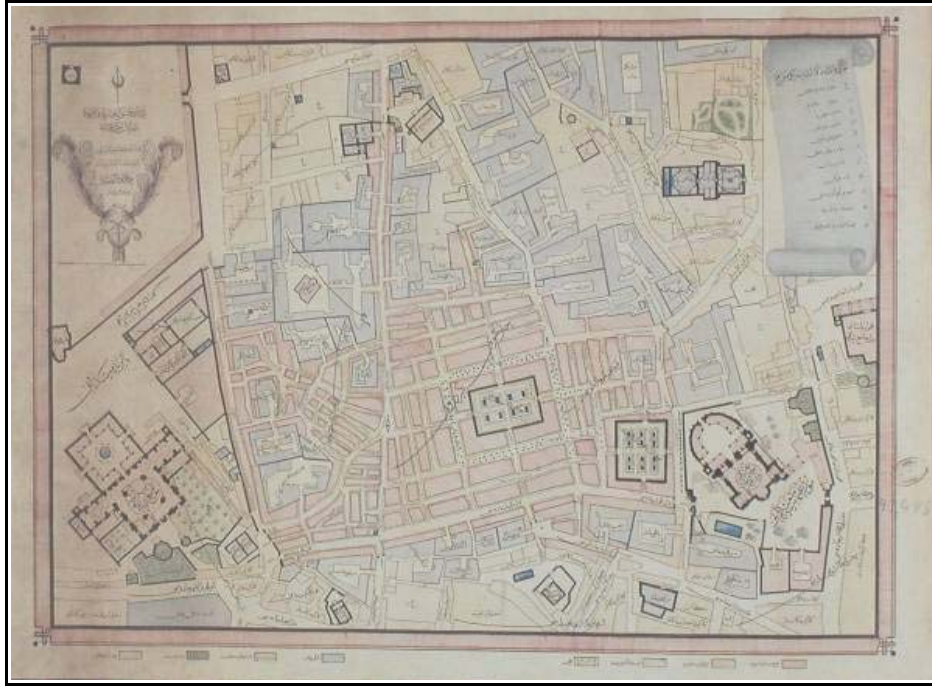
Yaklaşık 400 yıl süren gelişiminin ardından Cevahir ve Sandal Bedestenleri Kapalıçarşı'nın bugünkü karakterini kazanmasında temel yapılardır. Zaman içinde birbirine eklenerek bütünleşen ve perakende ticaretin, ağırlıklı olarak da kuyumculuğun devam ettirildiği hanlar bölgesinin içinde oldukça büyük bir alanı kaplayan Kapalıçarşı ve çevresi ise, bölgede belirli bir odak noktası oluşturarak turistik açıdan da çok önemli bir merkezdir.

Ağa Han, Ali Paşa Hanı (17) , Astarıcı Han, Bodrum Hanı, Büyük Safran Han, Cebeci Han (18) , Çukur Han, Evliya Han, Hatip Emin Hanı, Küçük Safran Han, Perdahçı Han, Rabia Han, Safran Han, Sorguçlu Han, Varakçı Han, Yarımtaş Han ve Zincirli Han gibi bazı hanlar Kapalıçarşı sınırlarının oluşumunda önemli yer teşkil etmişlerdir (Harita 2.1) .Bu yapıların kimileri Kapalıçarşı'ya komşu bulunurken kimilerinin girişleri sadece Kapalıçarşı içinde yer almaktadır.

---

17. Ali Paşa Hanı (III) olarak bilinen yapının, Semiz Ali Paşa Kervansaray'ı (Hanı) olduğu tahmin edilmektedir. A. Kuran, yerini İstanbul Bitpazarı, yaptıranı Vezir-i Azam Semiz Ali Paşa olarak belirten hanın açıklamasında; "Çadırcılar cad. üzerindedir. Kapısı Yorgancılar Kapısı sokağına açılır. Avlulu, iki katlı olan han XIX. yy. sonlarında büyük bir onarım geçirmiş, bu onarımda dış cepheleri zamanın mimari üslubuna uygun biçimde yenilenmiş, fakat iç mimarisine fazla müdahale edilmediği için plan kuruluşu bozulmamıştır. Özellikle üst katı Sinan'a özgü düzenlenmesi ile dikkati çeker" şeklinde bilgi verir. A. Kuran, Mimar Sinan, Hürriyet Vakfı yay., 1986, s. 372.

18. A. Kuran, Cebeci Hanın adını Rüstem Paşa Kervansaray'ı, yerini İstanbul Bitpazarı, yaptıranı Vezir-i Azam Semiz Ali Paşa olarak belirten hanın açıklamasında; "...kapısı Yağlıkçılar Sokağı'na açılan ve Kebeciler Hanı denilen iç içe çifte avlulu han XVIII. Yüzyıl başlarında yanmış, 1894 depreminden büyük hasar görmüştür.." şeklinde bilgi verir. Kuran, A.g.e., s. 369.

Harita 2.1 Kapalıçarşı planı, 1887 (Kapalıçarşı etrafındaki hanlar açık mavi renk ile gösterilmektedir)

Deprem, yangın ve benzeri olumsuzluklara rağmen Kapalıçarşı'ya bitişik bulunan hanlar günümüzde de çarşının işleyişiyle ve çarşı dokusuyla yakından ilişkilidir.

Kapalıçarşı'nın içindeki parekende satışı çevresindeki hanlarda yapılan imalat, toptan satış ve depolama fonksiyonları desteklemektedir. Ramat (altın arıtma), ocakçı, dökümcü, sadekar, cilacı, mıhlıyıcı (birbirine sabit hale getirme) gibi kendi aralarında ihtisaslaşmış altın ve gümüş imalatçıları özellikle çarşı çevresindeki hanlarda yoğunlaşmaktadır.

Günümüzde Kapalıçarşı'nın içindeki hanlar üretimi tamamlayan yada küçük ölçekli ürünlerin (halı, kilim, bakır, pirinç, gümüş v.b eşyaların üretim ve tamirlerinin yapıldığı yerler olarak kullanılmaktadır. Örneğin İç Cebeci Han'ın üst katlarında basit deri boyama ve üretim işleri, halı tamiri, bakır ve pirinçten çeşitli eşyaların üretim ve tamirati yapılmaktadır. Bazı hanların zemin katları satışın yanı sıra lokanta ve kahvehane olarak da değerlendirilmektedir.

Kapalıçarşı'nın yakın çevresinde bulunup yine çarşı ile yakın ilişkide olan hanlar ise şunlardır: Ali Paşa Hanı, Baltacı Hanı, Bekçi Hanı, Çuhacı Hanı, Halıcılar Hanı, İmam Ali Hanı, Kalcılar Hanı, Kaşıkçılar Hanı, Kızlar Ağası Hanı, Mercan Ali Paşa Hanı, Pastırmacı Han, Sepetçi Han, Yağcı Han, Yıldızlı Han, Yolgeçen Hanı.

2.2.3. TAHTAKALE MAHALLESİ

Mısır Çarşısı'nın güneybatısında, Mercan Mahallesi ile Rüstempaşa Cami arasında kalan semtin, Bizans Dönemi'nde Galata ile İstanbul arasında bağlantıyı sağlayan Porto Perama (Balıkpazarı Kapısı) arkasında bir ticaret bölgesi ve Venedik kolonisi olduğu yapılan araştırmalar da ortaya çıkmıştır. Bu dönemde balık ve baharat pazarı olan bölgede konut fonksiyonu da yer almaktaydı. Osmanlı Döneminde Haliç kesimindeki iskeleler işlevlerini sürdürdükleri için bölge ticaret fonksiyonunu geliştirerek sürdürmüştür. Günümüzde Tahtakale konut işlevinden arınarak, tümüyle ticaret ve depolama işleviyle yüklenmiştir. 1980 öncesinde bölgedeki gayri resmi döviz işlemleri nedeniyle "Tahtakale Borsası" teriminin doğmasına neden olan faaliyet ise 1980 sonrasında bu konuda yapılan düzenlemeler ile bölgeden yavaş yavaş uzaklaşmıştır.

Tahtakale Hamamı, Timurtaş Mescidi, Mimar Sinan'ın eseri olan Rüstempaşa Camisi (19) bölgenin simgesel yapıları olarak 16. yüzyılda yapılmıştır. Bodrum katı Bizans, üst yapısı 16. yüzyıl olduğu bilinen bölgenin en büyük hanı olan Balkapanı Hanı, Büyük Çukur Han, Küçük Çukur Han, Kızıl Han ve Sabuncu Hanı günümüzde de varlıklarını ve ticaret işlevlerini sürdürmektedirler.

19.16.yy.'ın ortalarında ticari hayatın yoğun olduğu önemli bir deniz gümrüğü olan Eminönü'den Uzunçarşı'ya uzanan alanda inşa edilen Rüstem Paşa Külliyesi'nde, kareye yakın bir avlu etrafında çok katlı plan kuruluşuyla, önemli bir ticaret sitesi oluşturulmuştur.

BÖLÜM 3

MİMARİ TASARIM VE YAPI TEKNİĞİ

3.1 HANLARIN YAPI VE MİMARİSİ

Tarihi Yarımada da var olan hanlar buldukları döneme bağlı olarak bir mimari üslup göstermişlerdir.15. yüzyıl ile 19. yüzyıl arasında yapısal ve mimari açıdan değişiklikler göstermiştir.15.yüzyıl'da cephe mimarisi sade olan han yapılarında 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başında daha süslü ve gösterişli bir cephe anlayışı görülmektedir.

Tarihi Yarımada'da bulunan hanları genel olarak başlıca iki ayrı özellikte incelemek mümkündür;

1. Yapım özelliği
2. Mimari özelliği

3.1.1. YAPIM ÖZELLİKLERİ

Tarihi Yarımada'da bulunan hanları yapısal açıdan incelerken üç ana başlık altına almak mümkündür. Bunlar :

1. Konstrüksiyon sistemi
2. Örtü sistemi
3. Han inşaatında kullanılan malzemeler

3.1.1.1. KONSTRİKSİYON SİSTEMİ

Fetih'den sonra inşa edilen İstanbul Hanların'da taşıyıcı malzeme olarak ahşap yapı malzemesi kullanılmıştır. Günümüzde yangın sebebi ile örneği kalmamıştır. Onarımlar ile ahşap olan taşıyıcı sistem malzemesi değiştirilmiş ve kagir yapılar ortaya çıktığı görülür.

İstanbul Hanlarında da, Osmanlı şehir Hanlarında ve özellikle Bursa da görülen örneklerde olduğu gibi zemin ve üst kan taşıyıcı sisteminin aynı olduğu görülür. Taşıyıcı sistem olarak taş ve tuğladan inşa edilen kagir yapılarıdır.

Türk Han mimarisinde tercih edilmiş olan örtü sistemi tonoz ve kubbe tarzı, İstanbul Hanlarında da değişmeden kullanılmıştır. İstanbul hanlarında tonoz ve kubbe birbiriyle karışmış olarak değişik tarzlarda uygulanmıştır. Ağa Han ile Ali Paşa II. Hanlarında bütün katlarında örtü şekli olarak beşik tonoz kullanılırken, Ali Paşa I. Hanlarında sadece zemin kat galerisinde beşik tonoz, hanın diğer kısımlarında ise çapraz tonoz kullanılmıştır.

Balkapanı Hanı'nda ise, zemin katta köşe hacimlerinde çapraz diğer hacimlerde beşik tonoz kullanılırken üst kat mekanları beşik tonoz revaklar ise kubbeyle örtülmüştür. Büyük Valide Hanı'nda da bu tarz değişik uygulamalar devam etmiş zemin katta bütün mekan ve revaklar beşik tonozla örtülürken üst katta ise kubbe kullanılmıştır. İstanbul civarında Silivri ve Büyükçekmece kervansaraylarında görülen kiremit örtülü ahşap çatılar, günümüze kalmış İstanbul Hanlarının hiçbirinde kullanılmamıştır. Son örtü malzemesi olarak da işlenmesi kolay ve uzun ömürlü olan kurşun tercih edilmiştir.(20)

3.1.1.2. ÖRTÜ SİSTEMİ

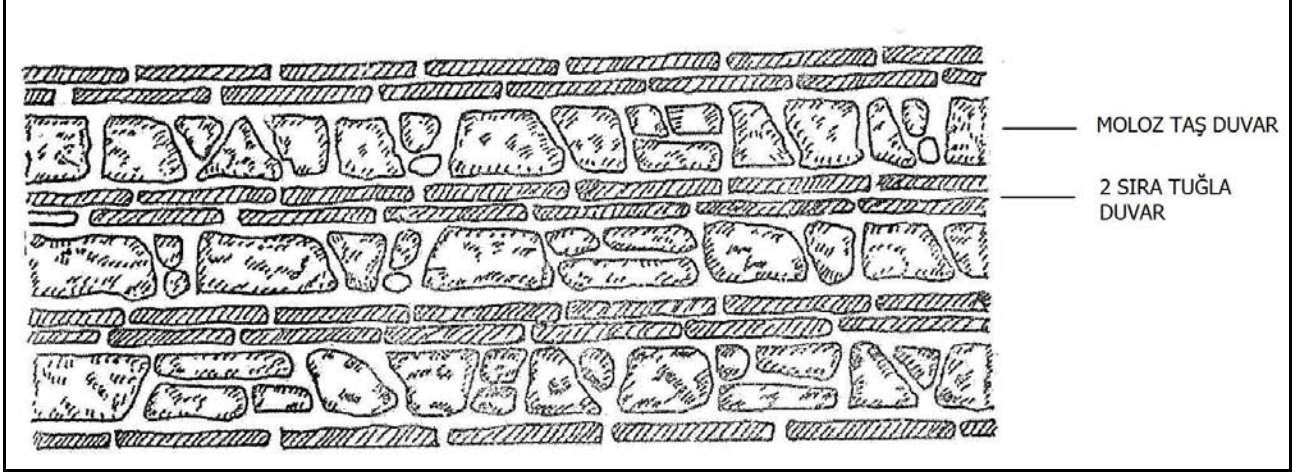
İstanbul Hanlarında da birbirinden bağımsız gezginlerin yazılarında belirttikleri gibi Fetih'in ilk yıllarında diğer ahşap imalatın yanında, kubbeli tonozlu kagir yapılara nazaran daha kolay inşa edilebilen ve kısa zamanda ihtiyaçlara cevap verebilecek ahşap hanlar da yapılmıştır. Ancak yangın veya başka sebeplerle bu tip hanlardan bugün hiçbir iz kalmamıştır.

Cephe istisnasız taş ve tuğla hatıllı olarak inşa edilmiş, moloz taş bazen iç kısımlarda kullanılmıştır. Mermere ise hiç rastlanmaz. Taş işçiliği mükemmeldir. Kesme taş dış cephelerde, Moloz taş daha ziyade iç bölümlerin, statik ve estetik yönden mühim olmayan kısımlarında, tuğla ise kemer, tonoz ve kubbelerde, taş sıra aralarında olmak üzere de cephede yer almaktadır.

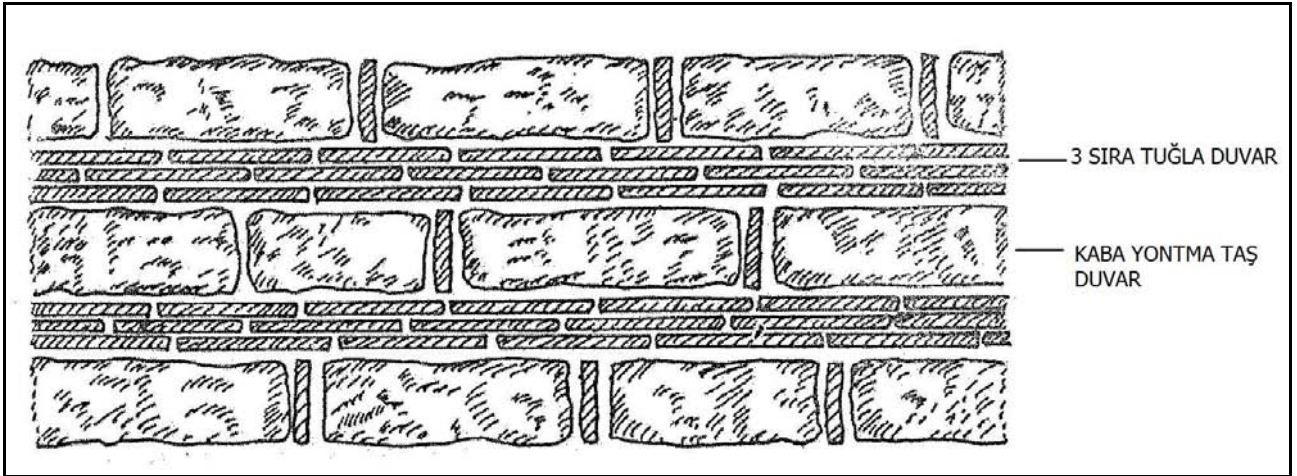
---

20. Güran, C.,1976, "Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi " Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları

İstanbul Hanlarında payeler, Kürkçü Hanı ve Küçük Yeni Han gibi iki istisna dışında, tamamen taştan olup bu hanlarda ise tuğladan inşa edilmiştir. Cephelerdeki tuğlalar da diğerleri gibi basınca çok dayanıklı olup iki ve üç sıra olarak kullanılmıştır. Kalınlıkları 3 ile 4,5cm arasında değişir.(21)

TUĞLA HATILLI MOLOZ TAŞ DUVAR

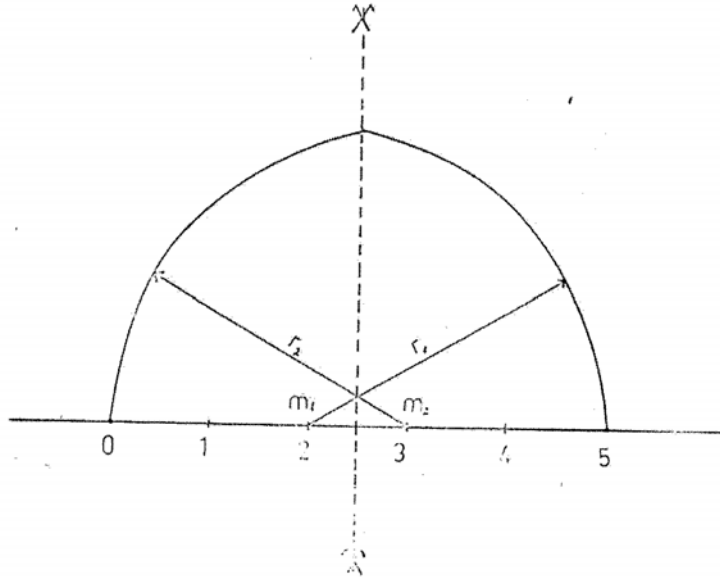
TUĞLA HATILLI KABA YONTMA TAŞ DUVAR

Resim 3.1. İstanbul Hanlarının Duvar Yapıları (21)

21.Güran, C.,1976, "Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi " Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları

3.1.1.2.a.TARİHİ YARIMADA DA BULUNAN HANLARIN KEMER YAPISI

1-

(PENCİ) BEŞLİ SİVRİ KEMER

(0-5) Kaidesi beş eşit parçaya bölünür.

(m1-5) = r1 (m1) merkez alınır.

(m2-5) = r2 (m2) merkez alınır.

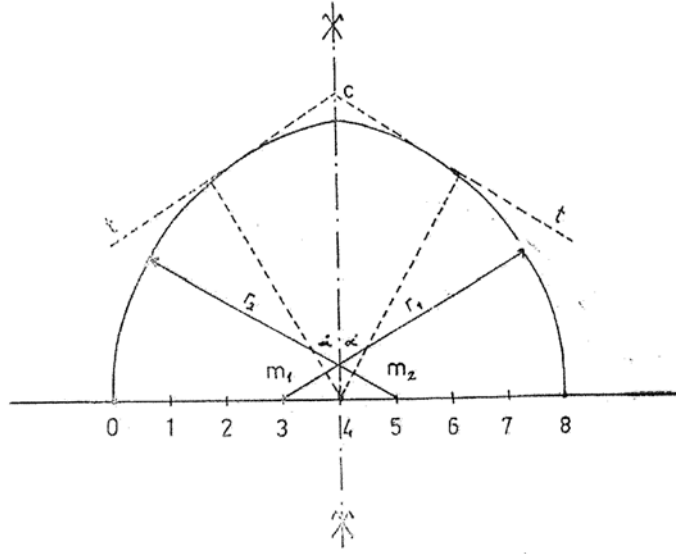
Kavisler aksta birleşir.

Şekil 2.1 İstanbul Hanlarında Kullanılan Kemerler: Beşli sivri kemer

Resim 3.2 Beşli sivri kemerin örnek olarak görüldüğü han (Kürkçü Han)

2-

SEKİZLİ SİVRİ KEMER

(0-8) Kaidesi sekiz eşit parçaya bölünür.
(m1-5) = r1 (m1) merkez alınır.
(m2-5) = r2 (m2) merkez alınır.
Kavisler aksta birleşir.

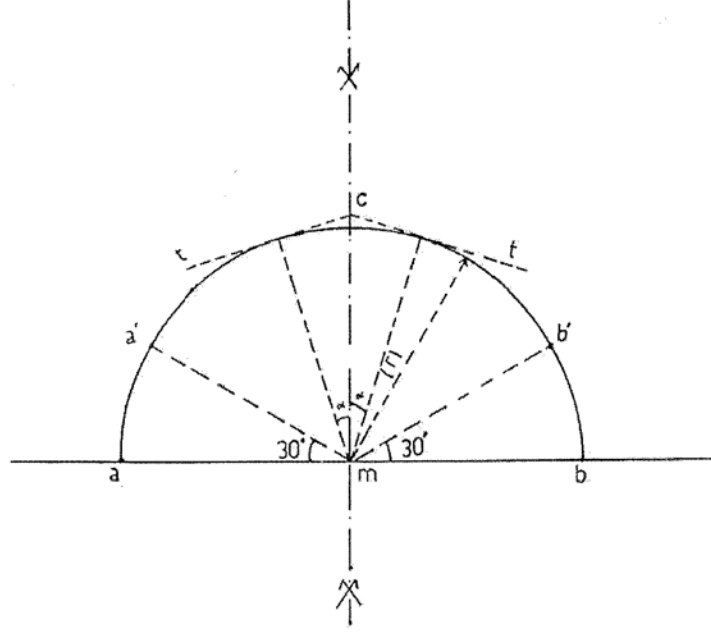
Sivri kemerlerde ayrıca merkezden eşit açılarda çizilen (t) teğetlerin aksta kesiş noktasında dik sivri kemer elde edilir.

Şekil 2.2 İstanbul Hanlarında Kullanılan Kemerler: Sekizli Sivri Kemer

Resim 3.3 Sekizli sivri kemerin örnek olarak görüldüğü han (Kaşıkçı Han)

3-

YUVARLAK KEME

(m) merkez . $ma=mb=(r)$ alınarak kemer kavisi çizilir.

Özengi (a) ve (b) de, yahut merkez (m) den 30' ile çekilen

hattın kavisi kestiği (a') (b') noktalarda olmak üzere kavisin başlangıç noktaları değişik yuvarlak kemer elde edilir.

Ayrıca merkezden eşit açılarda çizilen (t) teğetlerin aks üzerinde (c) noktasında kesişmesiyle yuvarlak kemer elde edilir.

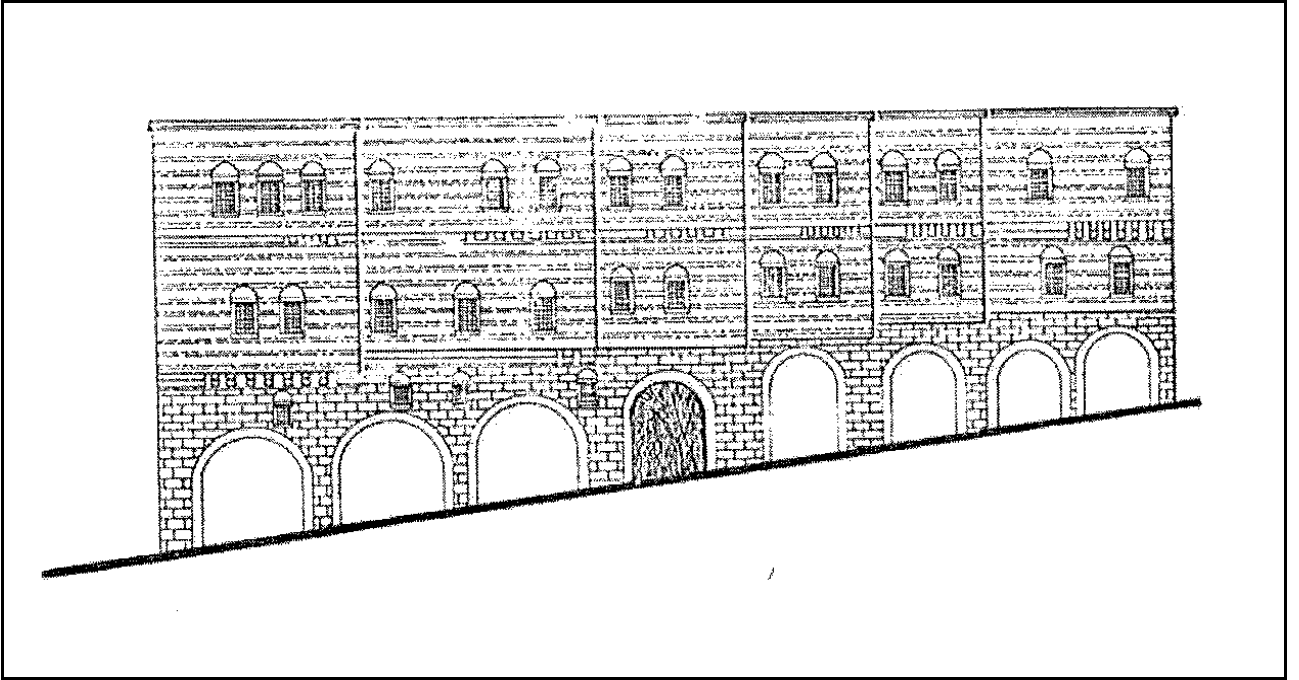
Resim 3.4 Büyük Yeni Han (Yuvarlak kemerin örnek olarak görüldüğü han)

3.1.1.3. HAN İNŞAATINDA KULLANILAN MALZEMELER

Türk Mimarisi'nin bütün dallarında olduğu gibi, Han mimarisinde de malzeme çok önemli rol oynamaktadır. Eserlerin inşasında ve süslemelerinde de önemli bir unsur olarak ortaya çıkar. Yapı malzemesi olarak kullanılan kerpiç, tuğla, moloz taş ve taş, devirler boyunca ayrı ayrı önemlerini hissettirmiş, eserlere karakterini vurmuştur.

Osmanlı Şehir Hanları mimarisinde ve bilhassa İstanbul Hanlarında sağlam bir malzeme olan taşa gereken önem verilmişse de bu malzeme tuğla ile beraber kullanılmıştır. Dış cephelerinde hatılların ve kemerlerin tuğla olması İstanbul Hanları'nın değişmez ve çok karakteristik bir unsuru olmuştur. Cephedeki bu tuğla hatıllı tarzın estetik bir yönü olduğu gibi statik bir vazifesi de kaba yontma veya moloz taş duvarların inşatta basınç yüklerinin aşağı kısımlara homojen bir tarzda geçmesini sağlamasıdır. İstanbul Hanları'nda, yabancı tarihçilerin belirttiği gibi Fetih'ten sonraki ilk devrelerde ahşap hanlar görülmüşse de bu hal uzun sürmemiş yerini kagir yapılara bırakmıştır.

Açıklıklar da her iki katta da aynıdır. Hacimlerin ebatları fazla zorlanmamıştır. Taşıyıcı elemanlar yine duvarlar ve payelerdir. Duvarlar bilhassa dış cephe duvarlarında tuğla hatıllıdır. İç duvarlarda da hatıllı taş kullanılmakla beraber sadece taş kullanılan eserlere de raslamak mümkündür. Kemerleri taşıyan unsurlar olarak payeler iki istisna dışında İstanbul Hanlarında taştan yapılmıştır. Sütun ve ağaç direk görülmez. Ancak çoğunda bugün orjinal halini kaybetmiş olarak beton sistemler görmek mümkündür.

Resim 3.5. Büyük Yeni Han (İstanbul 18. yüzyıl 3 katlı taş han örneği giriş cephesi)

İstanbul Hanlarında sadece Kürkçü ve Küçük Yeni Han'ın payeleri tuğladan yapılmıştır ve karakteristiktir. Taş payeler ise kare veya dikdörtgen şeklindedir. Ahşap çatının görülmediği İstanbul Hanları'nda tonoz ve kubbeyle halledilmiş olan çatı örtüsü ağırlığının taş duvarlar ve payelerle zemine aktarılmasında yine kemerler vazife görür ve konstrüksiyon sisteminin en önemli elemanlarından birini teşkil eder. İstanbul Hanlarının kemerleri bütün eserlerde sadece tuğladan yapılmıştır.

3.1.2. MİMARİ ÖZELLİĞİ

Tarihi Yarımada bölgesinde bulunan hanları mimari açıdan beş konu başlığı altında incelemek mümkündür. Bunlar:

1. Plan ve mekan anlayışı
2. Cephe mimarisi
3. Avlu ve revaklar
4. Odalar
5. Süslemeler.

3.1.2.1 PLAN VE MEKAN ANLAYIŞI

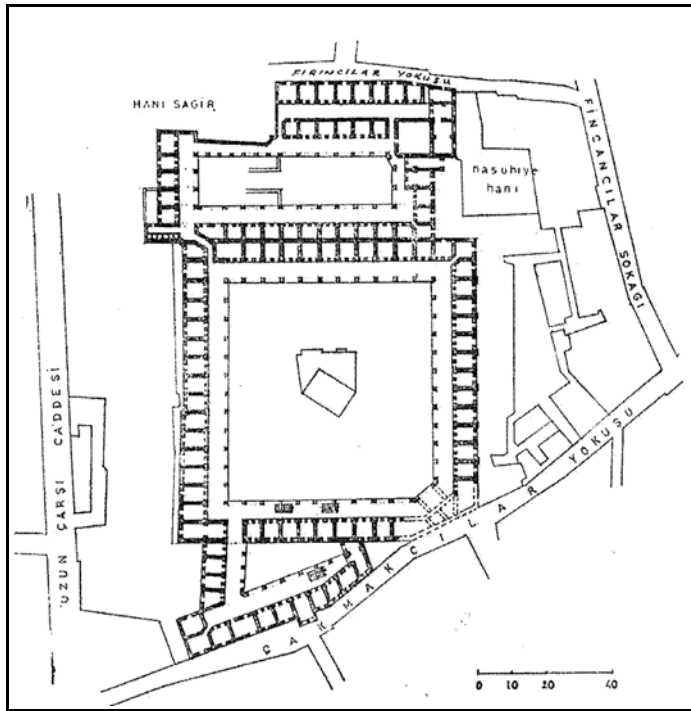
Osmanlı devri Han Mimarisi için ayrı bir yeri olan İstanbul şehri hanları, bir avlu etrafına çevrilen revak ve bunların gerisindeki mekanlardan oluşan genel şema ile, Anadolu Selçuklularından geçerek Büyük Selçuklu, Gazneli ve Karahanlı devrine kadar inen , bütün Türk Han Mimarisine hakim olmuş ana plana ve uzun geleneklere bağlı kalmış, ancak bu hiçbir zaman bir eskinin tekrarlanması şeklinde olmamış, aldığı tesirleri kendi bünyesi içinde eriterek yeni ve gelişmiş bir mimari anlayışı şeklinde ortaya koymuştur.

Han yapılarının incelemeleri sonucu ortaya çıkan sonuç, Osmanlı Hanları'nın ilk eserlerinde dahi dengeli ve gelişmiş bir plan anlayışına sahip olduklarıdır. Karahanlı, Gazneli, Büyük Selçuklu devirlerine ait hanların revaklı bir avlu etrafında tertip edilmişleri esas olarak muhafaza edilmiş ancak sadelik ve gelişmiş fonksiyonel bir plan anlayışı ön plana çıkmıştır. Osmanlılar'ın ilk devirlerinde dahi erişilen bu mimari olgunluk, bu dengeli plan tipinin aralıksız 19. yüzyıl ortalarına kadar İstanbul da devam etmesini sağlamıştır. Bu tarz o kadar benimsenmiştir ki Türkler tarafından İstanbul da çok az istisna dışında hiçbir avlusuz han inşa edilmemiştir. Kazandıkları olgunluk ve gelişmelerle İstanbul Hanları, Osmanlı hanlarının bir devamı olarak, mimari mekan ve plan anlayışının üstün örneklerini teşkil etmişlerdir.

İstanbul şehrinin hususiyetine uygun olarak, şehirlerde ortaya çıkan iş hanları yanında, yeni bir tip olan ve sadece misafirhane olarak kullanılan hanlar da görülmeye başlar. Böylece şehir hanları başlangıçta Bursa ve sonradan İstanbul Hanları'nda Türk Han mimarisinde önemli değişiklikler ve gelişmeler ortaya koyar.

Şehir ihtiyaçlarına cevap verecek tarzda, gece konaklanan hanlar veya iş hanları olarak kullanılmaları hanların genel plan şemasını değiştirmez. İnşaat tekniğinde aynıdır. Tek merkezli avlu fikri esastır ve etrafı revaklı bina kollarıyla çevrilmiştir. Giriş yine dıştan binanın en önemli yeri olarak gözükmesine rağmen abartılı değildir, genellikle yuvarlak taş kemerli olup avluya beşik tonozlu bir geçikle bağlanır. Avlu düzgün veya eğri bir dikdörtgendir (22)

Zemini üst kata bağlayan merdivenler revaklı galerinin girişe yakın kısmında bulunurlar. Zemin kat depo ve iş bölümlerine ayrılmıştır, dışa açılan pencereleri yoktur. Konaklamak için kullanılan kısım üst kattır. İki katlı ve tek avluludur. İnşa tekniği taş ve tuğla sıra karışımıdır. Örtü sistemi kalın payelere oturan beşik tonozdur. Emir Hanı'nda revak kemerleri her yerde aynı değildir. Örnek verilirse zemin katta güney revak kemerleri yuvarlak olduğu halde diğer üç taraf ve üst kemerleri sivridir. Fatih devri öncesi hanlarının Fatih devri hanlarından farkı yoktur (22).

Plan 3.1 17. yy üç avlulu plan tipi örneği olan Büyük Valide Han

22. Güran, C., 1976, "Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi" Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları

3.1.2.2. CEPHE MİMARİSİ

Türk Han Mimarisi'nin ilk devirlerinden başlayarak devam eden gelişmeye paralel olarak cephe mimarisi de özellikle Osmanlı devri han mimarisinde ve dolayısıyla İstanbul Hanlarında büyük bir gelişme göstermiş ve daha önceki cephe anlayış tarzından ayrılmıştır. İstanbul şehir hanlarından, 15. yüzyıla ait olarak günümüze kalan sadece Kürkçü Han'dir. Bu eserde de cephe mimarisinin taş ve tuğla sıra karışımı olarak ele alındığı görülür. Portal sadeleşmiş olarak, sivri kemerli bir eyvan şeklinde ve hafifçe dışa doğru çıkıntılıdır (20).

Eserde taş ve tuğla hatıllarla cephede elde edilen yatay hat tesiri üstte bir kirpi saçak frizi ile daha da kuvvetlendirilmiştir. Bu yatay hatlar ise iki kat halinde sıralanmış pencereler ve portalle dengelenmiştir. (Resim 3.7)

Resim 3.7 15. yüzyıl Kürkçü Han avluya bakan cephe

Ancak diğer bazı 15. yüzyıl eserlerinde rastlanan süslemeler Kürkçü Han'ında yer verilmemiştir. 15. yüzyılın hafif çıkıntı yapan portal anlayışına karşılık 16. yüzyılda ise portalın cephelerin ortasında günümüze göre sadeleştiği dikkat çeker. 16. yüzyıl İstanbul hanlarında da aynı anlayış devam eder (23)

Rüstem Paşa Hanı ise ayrı bir hacim olarak ele alındığından, avlulu ve revaklı bir plan şemasına sahiptir. Cephe diğer İstanbul Hanlarında ve ileriki devirlerde bütün hanlarda değişmeden devam edecek olan taş ve tuğla karışımı olarak ele alınmış, giriş ise sathi ve kemerli tarzda uygulanmıştır. (23)

23. Güran, C., 1976, "Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi " Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları

17. yüzyılda İstanbul'da görülen hanların da klasik tarza uyduğu, ancak bazı ayrı özelliklere sahip oldukları dikkat çeker. İstanbul hanlarında giriş, genellikle satıhta hiçbir çıkıntı yapmayan, kemerli sade bir açıklık olarak ele alınmışsa da bazı eserlerde, mesela Köprülü Fazıl Ahmed Paşa tarafından yaptırılmış olan Vezir Han'da, portalin bir çıkıntı yaptığı görülür. Cephenin taş ve tuğla düzenine karşı portaller tamamen taştır. Vezir Han portalinde yuvarlak kemer üstten çıkıntı yapan sivri bir kemerle kavranmıştır. Büyük Valide Hanında ise değişik bir durum görülür. Portal altta basık kemerli bir açıklığa üstte ise bu yüzyıl ve daha sonraki devirlerde İstanbul Hanlarının karakteristik bir unsuru olarak görülecek olan, bir bindirmeliğe sahiptir. Bindirmelik yedi adet dört sıralı taş konsola oturup giriş üstünde cumba tarzında bir mekan teşkil eder. Ancak bindirmelik hizası üstte kirpi saçağa kadar yükselmeyip daha alçakta kalmıştır. (Resim 3.8)

Resim 3.8. Büyük Valide Hanı giriş cephesi ve giriş üstündeki cumba tarzındaki mekanın süsleme detayı

18. yüzyılda İstanbul Hanları'nda bir yenilik olarak üç katlı hanlar ortaya çıkar. Büyük Yeni Han (Resim 3.8), Küçük Yeni Han ve Sümbüllü Hanlar bu tarz eserlerdir. Böyle yükselen yapılarda yeni bir mimari cephe düzeni arayışına başlamıştır. Zemin kat cephe kemerleri dükkanlara ayrılır, geleneksel tarzda tuğla taş karışımı yine üst kat cephelerinde tatbik edilir ve yatay hatların hakimiyeti bu tip eserlerde yerini düşey hatların hakimiyetine bırakır. Çıkmalara sahip olan yapılarda ise çıkmaların cephelerde ortaya çıkardığı kırıklıklar bu düşey hat tesirini daha da kuvvetlendirmektedir.(24)

---

24. Güran, C., 1976, "Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi" Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları

Resim 3.9. Büyük Yeni Han üç katlı han örneği cephesi

18. yüzyıl portalleri de aynen 17. yüzyıl portalleri gibi devam eder. Bir 18. yüzyıl eseri olan Çuhacı Han'da portal Büyük Valide Hanı'nda olduğu gibi yine bindirmeliktir, yalnız giriş yuvarlak kemerlidir ve taş konsollar dört sıralı olmayıp üç sıralıdır.

İstanbul Hanlar'ında 19. yüzyılda da cephe anlayışı değişmeden devam eder. Bu yüzyıla ait Yıldız Han'ında plan eğrilikleri üst kat cephelerinde taş konsollar üzerine oturan çıkmalarla düzeltilmiştir. Giriş basit yuvarlak kemerli olup cephe yine taş ve tuğla hatıllıdır. Böylece başlangıcından itibaren bir portal hakimiyeti şeklinde gelişen cephe mimarisi ve yapının bütününe hakim olan kale etkilidir. Osmanlı devri, han mimarisinde çok değişik bir ifade anlayışına sahip olmuş İstanbul'da da bu yeni anlayış içinde devam etmiştir. Hanlar tek başına bir abide olma yerine şehirlerde külliyelele yarışmayan ve şehir bünyesi içinde tamamlayıcı unsurlar halinde ele alınıp geliştirilmiştir. Cephegedeki kapalı ve açık kısımların proporsiyonu, kapalı kısımlar lehine çok gelişmiştir.

Zemin katlarda dış cephelerde pencere açıklığı görünmez. Birçok hanın dış cephesi dükkanlıdır. Giriş taş kemerli olup heybetli değildir. İstanbul hanları kale görünüşlü değilse de dışarıya karşı cephe açıklıkları yönünden epeyce kapalı kalmış ve küçük pencereler tasarlanmıştır.

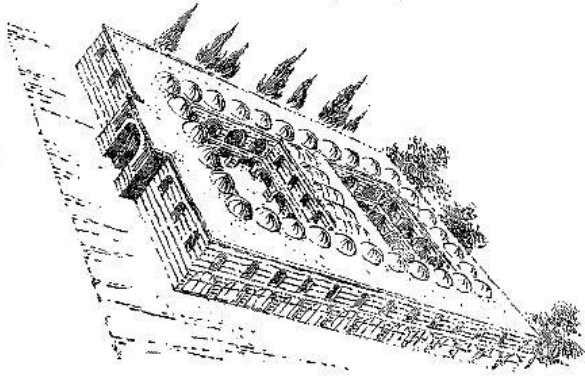
Giriş önemli tutulmakla beraber abartılı değildir. Giriş üstünde taş konsollarla taşınan ve Türk evlerinin cumbasına benzeyen bindirmelik yaygın olarak birçok handa karakteristik bir görünüş teşkil eder. Giriş cephesinin dışında kalan yan cephe duvarları ise daha da sadedir. Mimari planının dışı aksi olarak zemin katta sağır duvarlar üst katta ise ekstra bir ve seyrek olarak da iki pencereyi açıklıklar görülür. Avluda rastlanan mimari hareket ve estetik çabası dış cephede görünmez. Ancak bazen yola uyma sebebiyle meydana gelen plan eğriliği üst kat cephelerde çıkıntılarla abartılır ki bu da cepheye bir hareket kazandırır. İstanbul şehir hanları genellikle iki katlı olarak inşa edilmiştir. Şehir hanlarının üç katlı ilk örneği Bursa'da 15. yüzyıla ait Balibey Han'ında görülür. Önemli şehirlerde bilhassa iş ve ticaret bölgelerinde arsaların ihtiyaca yeterli gelmemeleri böyle bir çareyi zorunlu kılmaktadır.

Ancak bu üç katlı hanlar İstanbul'da Fetih'den sonraki ilk devirlerde görünmez ve ilk ortaya çıkışları ancak 18. yüzyılda Büyük Yeni Han, Küçük Yeni Han ve Sümbüllü Han ile olur. Başlangıcından itibaren ihtiyaçlara çok iyi cevap veren bir çözüm tarzına sahip olduğunu ispatlayan Türk hanlarının, Türkler'in devlet kurdukları muhtelif bölge ve devirlerde, ana fikre sadık kalarak bazı değişiklikler ve gelişmeler göstermiş olması normaldir. Önceki bölümlerde incelediğimiz gibi, zamanla bu hanlar tek başına bir kale, abide olma yerine şehirlerde hacimlerde nispet ve dengenin önem kazandığı sadeliğe doğru bir gelişme göstererek şehir bünyesinde olgun eserler haline gelmiştir. Başlangıcından itibaren Türk Han Mimarisi'nin gelişmesi özünden kopmadan devam etmiş yeni gelişmeler eskilerden aldıklarını daha olgun bir halde ileriki devirlere hazırlayarak İstanbul'da önemli eserler ortaya çıkmıştır.

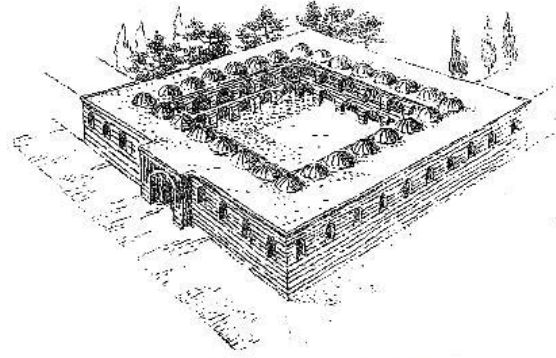
3.1.2.3. AVLU VE REVAKLAR.

Osmanlı devrinde gelişmesini sürdüren avlulu hanlar, 15. yüzyıldan itibaren İstanbul'da da önemle ele alınmıştır.

Bu yüzden, İstanbul Hanları'nda çok az istisna dışında artık avlusuz bir tip görülmez. Ebatları çok değişiktir. Bazı han avluları bir meydan görüntüsü verirken, bazıları ise bir ev avlusu havası ve sakinliği verebilmektedir. İstanbul Hanları genellikle bir ev iki avlulu olarak görülürken (Resim 3.10), iki istisna ile Büyük Valide ve Taşhan da üç avlulu olmuşlardır. Ancak bu hanların üç avlulu olmaları mimari fonksiyonlarıyla ilgilidir. Bu iki han ve iki avlulu Kürkçü Hanı hariç, İstanbul'un tek ahır bulunan hanlarıdır. Bu ahırlar da avluların bodrum kısmında yer almıştır. Böylece İstanbul Hanları'nda avlu ile ahır ilişkisi önemli bir gelişme olarak ortaya çıkar. İstanbul'un en eski hanı olan 15. yüzyıla ait Kürkçü Hanı da iki avlulu olmasına rağmen ahırlıdır ve ahır bodrum katta yer almaktadır.

İKİ AVLULU HAN

TEK AVLULU HAN

Resim 3.10. Bir ve iki avlulu han örnekleri perspektif gösterimi (Güran, C.,1976)

Kürkçü Han'ın ahır bölümü esas avlunun altındadır, avludan buraya bir rampa ile inilir. Bir 17. yüzyıl eseri olan Büyük Valide Hanı'nda durum daha farklıdır ve ahırların, bulunduğu kısımları dışında bir üçüncü avlunun bodrum bölümünde yer aldığı görülür. Bu han ahırlı şehir hanlarının en gelişmiş şekli olarak ortaya çıkar. Böyle gelişmiş bir örnek vermiş olmasına rağmen, bir tek istisna ile İstanbul Hanları'nda ahırlar yapılmaya başlanmıştır. Bir tek istisna ise Laleli'deki Taşhan'dır. Hanın yapılış amacının İstanbul'a ulufelerini almaya gelen sipahileri barındırmak olması, zaten bir ahır bölümünü zorunlu kılmaktadır. Büyük Valide Hanı'ndan bir asır sonra inşa edilmiş olmasına rağmen aynı gelişmeyi takip etmeyerek ahırın esas avlu bodrum katına planlanmıştır

Hanların genel karakteristik bir noktası da, girişin avluya muhakkak bir geçişle bağlanmış olmasıdır. Doğrudan doğruya avluya açılan bir giriş kapısı görülmez. Ayrıca Anadolu Selçuklu kervansaraylarında ortak olarak bulunan mescitler Osmanlı devri Bursa ve İstanbul şehir hanlarında tekrar ortaya çıkar ve önem kazanırlar. Ancak bu mescitler, hanın değişik yerlerinde olmayıp sadece ana avludadırlar.

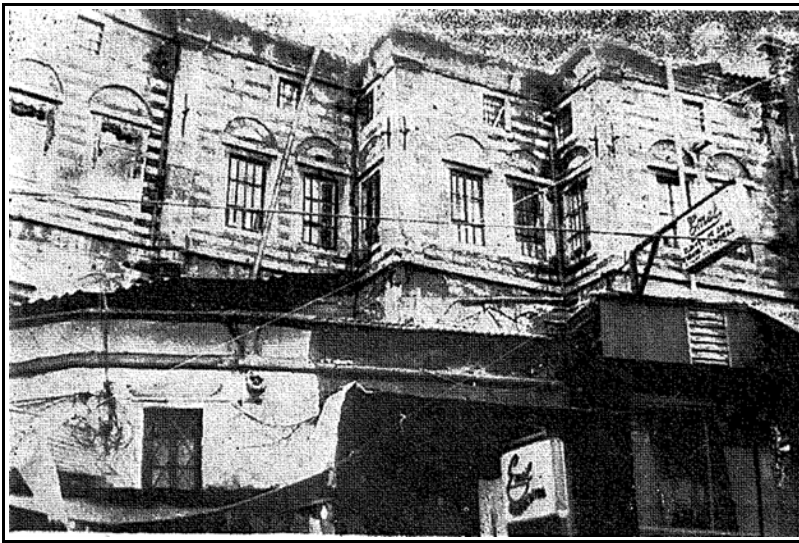
İstanbul Hanları'nda sadece Kürkçü ve Küçük Yeni Han gibi iki istisna dışında da, payelerin her zaman taştan inşa edilmiş olduğu görülür. Kürkçü Han ve Küçük Yeni Han da ise payeler tuğladandır. Hanların kat edetlerine göre revakların katlara dağılımında değişir. Örneğin, Büyük Yeni Han üç katlı bir han olduğundan avluya bakan revaklarda 3 katta ayrı ayrı revak sırası görülür. Revak kemerleri ise sadece tuğladan inşa edilmiştir. İstanbul Hanları'nda en çok kullanılan, ilk Türk han mimari örneklerinde de tercih edilen sivri kemerli revaklardır. Ancak ilk örneklerde dahi sivri kemerin yanında, yuvarlak kemerli eserler görülmüştür.

İstanbul Hanları'nda yalnız yuvarlak kemer kullanılmış olanları, Hasan Paşa, Büyük Çorapçı, Burmalı, Yıldızlı, Küçük Çukur, Sorguçlu, Yıldız, Zincirli Hanlar ile Küçük Yeni Han ve Taşhan'dır. Bazı örneklerde, mesela Astarıcı ve Bodrum Hanlarında olduğu gibi zemin katta sivri üst katta ise yuvarlak kemer kullanılmıştır. Tek örnek olmakla beraber , İstanbul'un en eski hanı olan Kürkçü Han'da revak kemerleri avluya bakan sırada sivri iç kısımlarda ise yuvarlaktır. Revak, Simkeşhane ve Külliye Hanları'nın bazılarında istisna edilirse avlulu olan diğer İstanbul Hanları'nın hepsinden uygulanmıştır.

Avluda hanın cepesini her kat boyunca dört bir yandan çeviren revaklar ne yazıkki yılların tahribatıyla çoğunda yıkılmış ve tamirleride orjinal hallerine uymadığından izleri ya kaybolmuş yada tamamen değişmiştir. Bunların içinde Kapalıçarşı da bulunan Bodrum Han ve Cebeci Han en göze çarpan örnekleridir. Bodrum Han da plan olarak algılanmasına rağmen revak görünüşleri ve kat adetleri orjinalliğini yitirirken, Cebeci Han da iç avluya bakan tek bir revak kalıntısı hariç revaklarda bozulmaların ortaya çıktığı görülür.

3.1.2.4. ODALAR

İstanbul Hanları yapım şekilleri bakımından Osmanlı Hanları'nın avlulu ve revaklı tiplerinin özelliklerine aynen sahiptir. Ancak bazen çok büyük değişmelere uğramış eserlerde , odalar orjinal hallerini kaybettiklerinden, ocak ve nişlerin izleri de kaybolmuştur. İstanbul hanlarında da ışıklandırma aynen Osmanlı Hanları'nda olduğu gibi devam eder. Ancak pencereler mazgal pencere niteliğinde değildir. Pencereler emniyet endişesi ile genellikle dar ve küçük ebatla tutulmuş ve her zaman demir parmaklıklarla korunmuşlardır. Zemin kat hacimlerinin dış cepheye açılan pencereleri yoktur. Üst kat hacimlerinde ise bazı eserlerde, örneğin Büyük Yeni Han da olduğu gibi iki pencere mevcutken, Yıldız Han (Resim 3.11) ve Sümbüllü Han gibi diğerlerinde, iki pencere üstüne isabet edecek şekilde yerleştirilmiş bir üçüncü pencere de görülür .

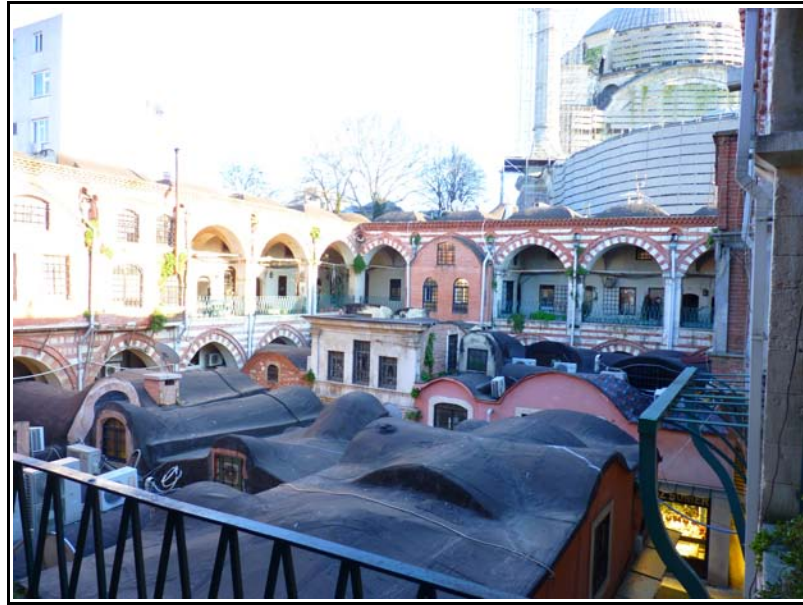
Resim 3.11 Yıldız Hanı iki pencere üstüne isabet edilecek şekilde yapılmıştır

Ancak çoğunlukla hanların üst kat mekanlarının dışa açılan tek bir penceresi bulunur. İki veya üç pencere olan eserler diğerlerine nazaran daha iyi aydınlanmışlardır. İstanbul Hanları'nın girişten sonra dışa açılan tek elemanı olan pencerelerde en çok kullanılmış olan dikdörtgen düz hatlı pencere tarzıdır. Ancak bu tarz pencere, mesela Kurşunlu Han'da olduğu gibi sadece düz hatlı olarak kalırken, bazen Simkeşhane (Resim3.11) ve Çuhacı Hanlar'ında (Resim 3.12) olduğu gibi düz hatlı üstünde sivri kemerli sağır alınlıklı veya Yıldız ve Büyük Yeni Hanlar'daki gibi yuvarlak kemerli sağır alınlıklı olarak da inşa edilmiş olduğu görülür.

Resim 3.12. İstanbul Hanları'ndan Simkeşhane düz hatlı üstünde sivri kemerli sağır alınlıklı.

Resim 3.13. İstanbul Hanları'ndan Çuhacı Han düz hatlı üstünde sivri kemerli sağır alınlıklı

Odaların kapılarında ise, çoğunlukla düz hatlı veya yuvarlak taş kemer yada düz hatlı üstünde yuvarlaktır. Kapılar revaklara açıldıkları gibi bazen kemerli sağır alınlıklı şekiller kullanılmış mekanların birbirine açılmalarınında temin etmişlerdir

Planlarda köşelerde yer alan birbirine geçit veren iki gözlü tek dış kapılı bazı hacimlerin, mesela Ribat-i Şerif gibi ilk Türk eserlerinde görülen hususi maksatlarla yapılmış mekanlardan ziyade, kare bir planda tatbik edilen aks sisteminin zorunluluğuyla ortaya çıkan hacimler olduğu görülür. Ancak bu hal bir misafirhane hanı olan Hasan Paşa Hanı'nda değişiklik göstermekte ve çeşitli ihtiyaçlara göre kullanılabilir iki ve üçlü hacimlerle mekanlar elde edilmektedir (25).

3.1.2.5. SÜSLEMELER

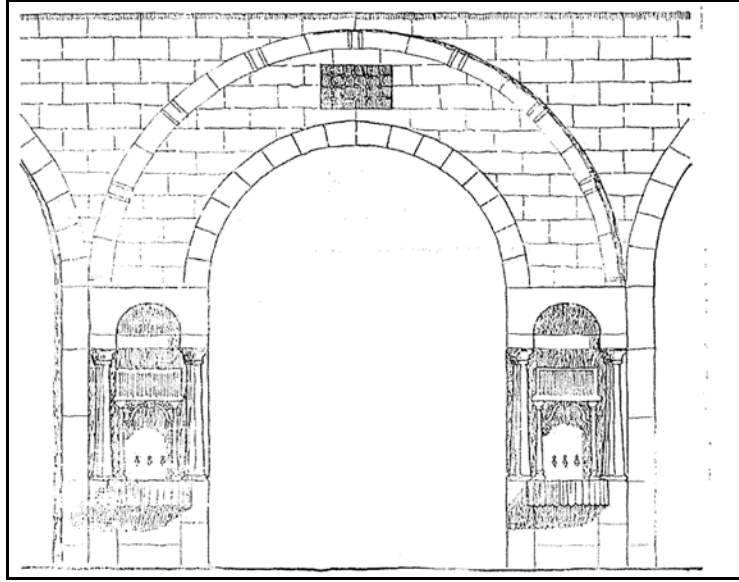
Osmanlı han mimarisinde, yöresel bir iki örnek dışında süslemenin artık bir önceki devirdeki önemini kaybettiği görülür. Bu devirde gerçek güzelliğe ve olgunluğa plan ve hacim anlayışındaki araştırmalarla varılmaya çalışılmıştır. Süsleme sanatının yapıda çok önemsenmemesi, İstanbul Hanlarının da bir özelliği olarak görülür. Bu anlayış içinde, fonksiyonel bir planla ve şehir bölgesi içine dengeli hacimlerle yerleşen eserler ortaya çıkar.

İstanbul Hanları'nda, çini, mermer ve renkli taş gibi malzemeler hiç kullanılmamıştır. Bütün hanlarda ortak tek cephe özelliği iki veya üç sıra halinde görülen tuğla hatıllardır. Bazı hanlarda süsleme olarak cumbalar yer almaktadır.

Tuğla, bazen Ali Paşa Hanı, Balkapanı, Pastırmacı ve Saksı Hanlarında olduğu gibi, pencere kemerleri şeklinde de cepheyi süslemiştir. Ayrıca bindirmelikler ve plan eğriliklerinin düzelmesi için üst katlarda uygulanan çıkmalar ve bunların taş konsolları, yine mimari plan ve yapı bünyesindeki elemanlar olarak, cepheyi hareketlendiren, sisleyen şekillerdir. Büyük Yeni Han'ın, Çakmakçılar, Hasan Paşa Hanı'nın (Resim 3.12), Yakup Ağa ve Serpuş Hanı'nın Perşembe Pazarı sokakları cepheleri, bu tarzın güzel örnekleri olarak göze çarpar. Hanlarda oldukça sık rastlanan başka bir motif ise saçaklarda damlalık vazifesi gören tuğlaların birbiri üzerine çaprazlama ve taşkın konmasıyla elde edilen, kirpi saçaklardır.

---

25. Güran, C., 1976, "Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi " Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları

Resim 3.14 Süsleme detayı Hasan Paşa Han girişi (27)

Bunlardan ayrı olarak az sayıda da olsa bazı İstanbul Hanları'nın değişik tarz süslemelere sahip olduğu görülür. Mesela, Taşhan'da giriş cephesinde sathi kemerler ve taş silme, Simkeşhane avlusunda bir sebil, Hasan Paşa Hanı girişinde iki rokoko çeşme eserlerin süslemesine katılmışlardır. Ancak Simkeşhane'nin sebili ve Hasan Paşa Hanı'nın çeşmeleri bugün kaybolmuştur.(26)

3.2 HAN YAPILARININ YAPILDIĞI DÖNEMLERİN İRDELENMESİ

Han yapıları 15. yy da ticaretin artması ile ortaya çıkmıştır. Liman kenti olan İstanbul Suriçi adı verilen Tarihi Yarımada bölgesinde yoğun olarak han yapılarının yapıldığı görülür. Bu bölgeye Hanlar Bölgesi adı verilmiştir. Hanlar Bölgesi Laleli ,Beyazıt, Mercan, Kapalıçarşı , Mahmutpaşa ve Tahtakale'yi içine alan geniş bir bölgededir. 15. yüzyıl ile 19. yüzyıl sonunu içine aldığı bu dönemde genelde avlulu, üstü açık yada kapalı hanlar yapılmış 20.yüzyıl başında ise Büro Han özelliği taşıyan daha çok dış cephesi süslü ve şaşalı çok katlı han tipleri yapılmıştır. Bu döneme ait han yapılarını aşağıdaki şekilde sıralamak gerekmektedir.

---

26. Güran, C.,1976, "Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi " Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları

27. Vakıflar Genel Müdürlüğü özel arşivi

- a) 15. yüzyılda inşa edilen hanlar
- b) 16. yüzyılda inşa edilen hanlar
- c) 17. yüzyılda inşa edilen hanlar
- d) 18. yüzyılda inşa edilen hanlar
- e) 19. yüzyılda inşa edilen hanlar

3.2.1. 15. YÜZYIL (FETİH DÖNEMİ)

Bu devirden günümüze kalmıs olan sadece Bursa Fidan Han ile İstanbul'daki Kürkçü Han'dır. Kürkçü Han tipik bir örnek olup İstanbul şehir hanlarının ilk özelliklerini göstermesi bakımından önemlidir.

İstanbul şehir hanları da, ana fikir, inşaat tekniği, giriş ve örtü sistemi bakımından Bursa hanlarının bir devamı olarak görülür. İki katlıdırlar ve avlu iki katta da revaklı bir galeriyle çevrilidir. Zemin kat depolara, üst kat ikamete ayrılmıştır. Bunlar daha önceki Osmanlı hanlarının ortak özellikleridir, ancak 15.yüzyılda İstanbul'daki ilk Türk hanlarında bazı özellikler belirlemeye baslar. Nitekim Kürkçü Hanı'nda esas avluya aynı amaçlı ikinci bir avlu eklenir ve zemin yine depolara üst kat ise ikamete ayrılır.

Şehrin sık sık değişen arsa durumları ve yerleşmiş yol düzeninden ötürü artık planda düzgün formlar elde etmek yok denebilecek kadar azdır. Bu yüzden Kürkçü Hanı'nın ikinci avlusu yamuk formludur. Diğer önemli bir nokta, hanlarda ahırlar bölümü için bir bodrum yapılmasıdır. Kürkçü Hanı'nın esas avlusunda bir rampa ile inilen ve ahır için ayrılan bodrum bir yenilik ve asama olarak görülür.

Anadolu Selçuklu kervansaraylarında her zaman görülen, Osmanlı hanlarında ise kaybolan mescitler, İstanbul şehir hanlarında tekrar gözükmeye baslar. Nitekim 15. yüzyıldan günümüze kalmıs, İstanbul'un en eski Türk hanı olan Kürkçü Hanı da bu özelliklere sahiptir. Avlusundaki mescit, Fatih'in silahtarı olan Hacı Küçük Ahmed Ağa tarafından yaptırılmıştır.

Böylece İstanbul'da ilk Türk hanlarının başlangıcı olan 15. yüzyıl Fetih devri han mimarisinde ortaya çıkan özellikler ;

- A) Plan şeması incelendiğinde tek avlulu olan hanlar yeni örneklerinde iki avlulu han mimarisi şeklinde inşaa edilmiştir.
- B) Plan oluşumunda düzgün bir geometrik form yoktur.
- C) Bodrum kat çözümünde ahır fonksiyonuna yer verilmiştir.
- D) Mescit fonksiyonu avlu içinde çözülmüştür.

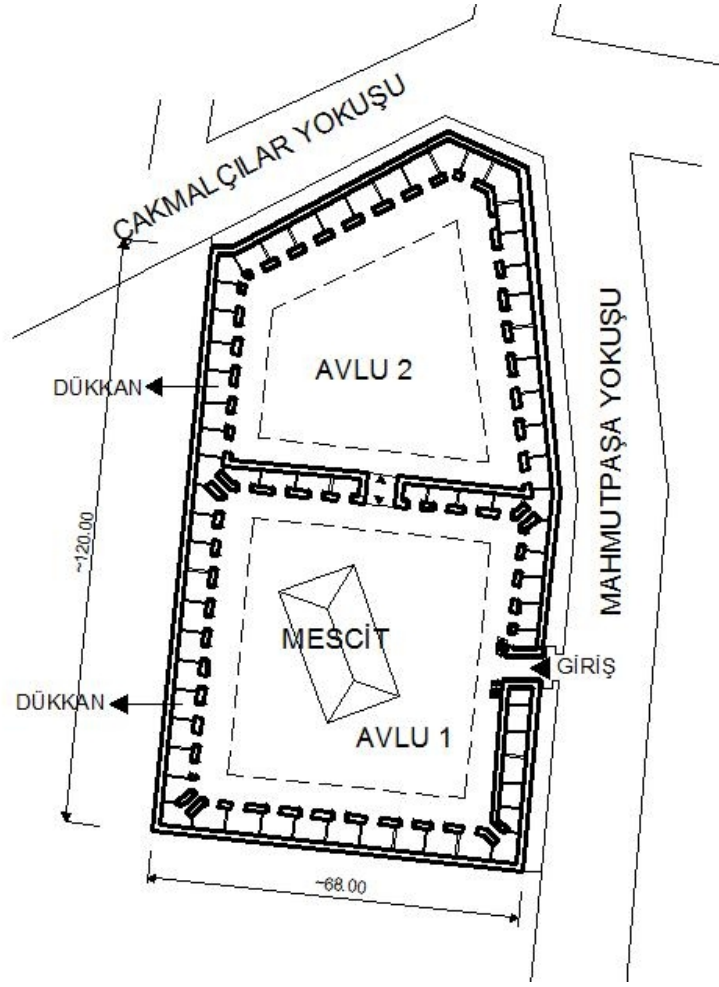
15. yüzyıl han mimarisinin en önemli örnekleri Mahmutpaşa Yokuşunda bulunan Kürkçü Han ile başlamaktadır. 15. yüzyıl hanlarını şöyle sıralamak mümkündür;

1. Kürkçü Han
2. Bodrum Han
3. Simkeşhane

3.2.1.1. KÜRKÇÜ HAN

İstanbul Hanları'nın en eski örneklerinden biri olan Kürkçü Han Mahmutpaşa Yokuşu Çakmakçılar ve Çarkçılar Sokaklarının arasındaki adada bulunmaktadır. İstanbul Han mimarisinde ender sayıda bulunan, avlunun tam altındaki bodrum katta yer alan ahır, 15. yüzyıl yapısı olan bu hanı diğer avlulu hanlardan ayıran özelliklerinden biridir.

Fatih'in sadrazamı Mahmud Paşa tarafından kendisinin yaptırdığı camiye gelir gelmesi amacı ile yaptırılmıştır. Mimarı Atik Sinandır. 128 x 68 metrelik bir alanı kaplayan bu han iki avlulu ve bunların etrafını çevreleyen iki katlı bir yapıdır.

Plan 3.2. Kürkçü Han planı

Kare biçimindeki büyük avluda duvarlara çapraz olarak inşa edilmiş “Hacı Küçük” adıyla anılan birinin vakfettiği küçük bir mescit yer alır. Daha küçük olan ikinci avlu ise kapladığı sahanın çarpık olmasından dolayı yamuk şeklindedir. Mahmutpaşa Yokuşu'na açılan giriş kapısı üzeri tonoz örtülü ve eyvan şeklindedir. Buradaki koridor kemerli bir revağın çevrelediği avluya açılır. Bu revaklı avlunun iki tarafındaki taş merdivenlerle üzeri beşik tonoz ile örtülü üst kata çıkılmaktadır. Bu kattaki odalar revağa birer kapı ve pencere ile açılmaktadır. Cephede üst örtünün altında tuğladan yapılmış bir kirpi saçak bütün binayı dolaşır. Binanın yapımında aralarda tuğla derz doku kullanılarak taş kullanılmıştır. Bu han 16-19 yüzyıl arasında bu bölgede sıkça çıkan yangınlardan çok zarar görmüş olmasına rağmen her seferinde yeniden onarılmıştır.

Resim 3.15. Kırkçu Han birinci katta bulunan sivri kemerli revakla ve ana avluda bulunan kare formulu mescit görünüşü

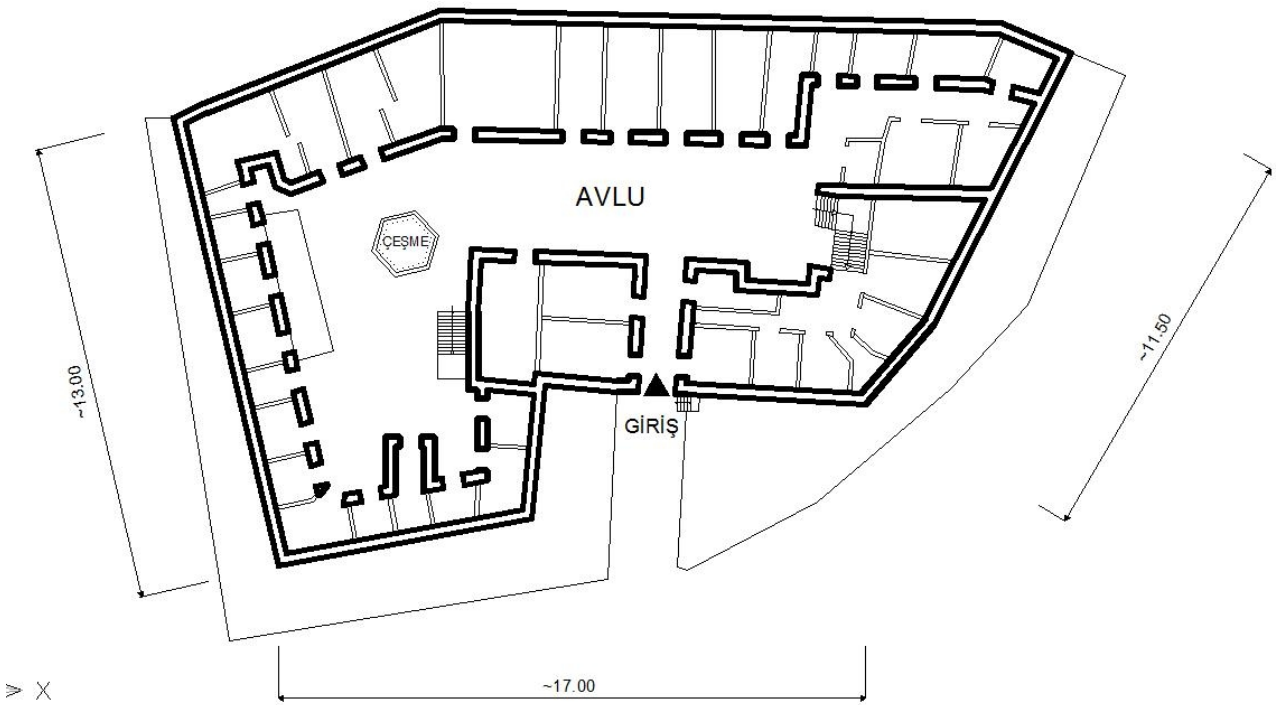
Ana girişi Mahmutpaşa Yokuşu'nda bulunan hanın bir diğer girişi de Çakmakçılar Yokuşunda bulunmaktadır. Günümüzde bulunan ana giriş tonozlu bir girişle büyük olan avluya açılmaktadır. Ana avlunun etrafı iki kat sivri kemerli revaklarla çevrelenmiştir. Girişin sağında ve solunda dükkanlar bulunmaktadır. Ana girişin sol ve sağında birinci kata çıkan tek kollu mermer merdivenler bulunmaktadır.

Ana avludan tonozlu bir geçitle ikinci avluya varılır. Küçük avluya Çakmakçılar Yokuşu'nun başlangıcından bir giriş bulunmaktadır. Bu girişte günümüzde sağlı sollu dükkanlar bulunmaktadır. Bodrum kat ulaşımına kapatılmıştır bu yüzden herhangi bir araştırma yapılamamaktadır. Depolama ve konaklama için yapılan handa günümüzde tekstil ürünlerinin satıldığı dükkanlar yer almaktadır.

3.2.1.2. BODRUM HAN

Kapalıçarşı'da Yorgancılar Kapısı ile Çadırcılar Caddesi ve Bitpazarı Sokağının çevrelediği adadadır. Fatih Sultan Mehmet'in vakfiyesine dayanarak bu hanın en eski hanlardan biri olduğu ve Topkapı Sarayı'ndan önce yapıldığı anlaşılmaktadır.

Yine bazı iddialara göre de eski bir Bizans yapısı kalıntıları üzerine inşa edilmiştir. Bu hipotez 1940'da buraya giren Reşat Ekrem Koçu, hanın altında bizans kemerlerine sahip bir mahzenden bahsetmektedir. Günümüzde zeminin üzeri tamamen örtülü olduğundan mahzene giriş yeri tamamen kapatılmıştır. Zemin katın alt kısımlarında ise Bizans özelliğinde tuğla kemer ve tonoz kalıntıları görülmektedir. Vakfiyeden anlaşılacağı üzere hanın altında ve üstünde otuzbir adet oda, dışarıda cepheye bitişik ondört dükkan olduğu bilinmektedir.

Plan 3.3. Bodrum Han planı

İstanbul kadısına yazılmış olan 18 Muharrem 1018 (23 Nisan 1609) tarihli bir hükümdeki yazıya göre eskiden beri İstanbul'a gelen keten bezleri, tüccarlara bu handan dağıtılıyordu. Bu hüküm bazı tüccarların dışarıdan mal getirip başka yerlerde dağıtım yapması üzerine yazılmış olup gelen bezlerin Bodrum hanında Kethüda ve Yiğitbaşılar eliyle tüccara dağıtılmasını sağlamaktadır. Dikdörtgen plânlı, avlulu ve iki katlı bir bina olan bu hanın girişi Bitpazarı Sokağı tarafındadır. Her üç cephesinin dışında sıra halinde dükkanlar bulunmaktadır. 1895 depreminde büyük zarar gören bu han yeni baştan onarılmış ve dıştaki dükkanlar eski özelliklerini kaybederek batı tarzında yeniden inşa edilmiştir.

Hanın dış cephesi taş ve tuğla karışımı, iç kısımları ise moloz taşla inşa edilmiştir. Giriş Bitpazarı Sokağı tarafında olup beşik tonozlu bir mekanla ortadaki avluya geçilir. Avlunun etrafı ve üst kat revaklarla çevrilidir. Üst kattaki mekanlar birer kapı ve pencere ile revağa açılır. Alt kattaki mekanların pencereleri cepheye açılmaktadır. Yuvarlak kemerli üst kat revakları köşelerde çapraz tonoz, diğer kısımlarda ise beşik tonoz ile örtülmüştür. Günümüzde yapılan çeşitli eklerle yapı özelliğini yitirmiştir.

Resim 3.16. Bodrum Han avlusundaki altıgen çeşme

Girişin sağında Bodrum Camii Bodrum Han bünyesinde dikkat çeken diğer yapıdır. Girişi tonozludur. Ama günümüzde tonoz örtününün yok olduğu görülmektedir. Avlu ortasında bir çeşme yer almaktadır. Bir giriş kat ve zemin kattan oluşur. Özgün mimarisi yangın sonrasında tamamen yok olmuştur. Yeni yapılan binada zemin katın üzerine iki kat ilave edilmiştir. Revaklar ise günümüzde görünmez. Tekstil üzerine satış alanları yoğunlukla bulunmaktadır. Kapalıçarşı esnafına hizmet etmekte olan han bakımsız ve özgün mimarisinden çok uzaktır.

3.2.2. 16. YÜZYIL

16. yüzyılın ikinci yarısında (1577) Halep Kadısı Zekeriya Efendi'nin sayımında İstanbul'da 485 cami ve 417 kervansaray tespit edilmiştir. Ancak bu kervansarayların büyük bir kısmının ahsap olması ihtimali kuvvetlidir. Bu yüzden çoğu yangın veya diğer çeşitli sebeplerle pek uzun ömürlü olmamışlar ve dolayısıyla bu yüzyıl İstanbul hanlarından günümüze kalanlar pek az olmuştur ve hepsi de Kanuni devrindedir. Bunlardan Süleymaniye ve Rüstem Paşa, Burmalı ve Küçük Çukur Han'la beraber kendi adlarını taşıyan külliyelerin bir bölümü olarak inşa edilmiştir. Külliyelere ait olmayanlar ise, Leblebici, Büyük Çorapçı, Büyük Siseci, Balkapanı, Kurşunlu Hanları'dır.

A) 16. yüzyılda sadelik hakimdir.

B) Plan kuruluşunda form araştırması düzgün geometrik dikdörtgenlerdir.

C) Tek katlı olan Süleymaniye Hanı hariç diğer hanlarda zemin kat depolama, üst kat ise konaklamaya ayrılmıştır.

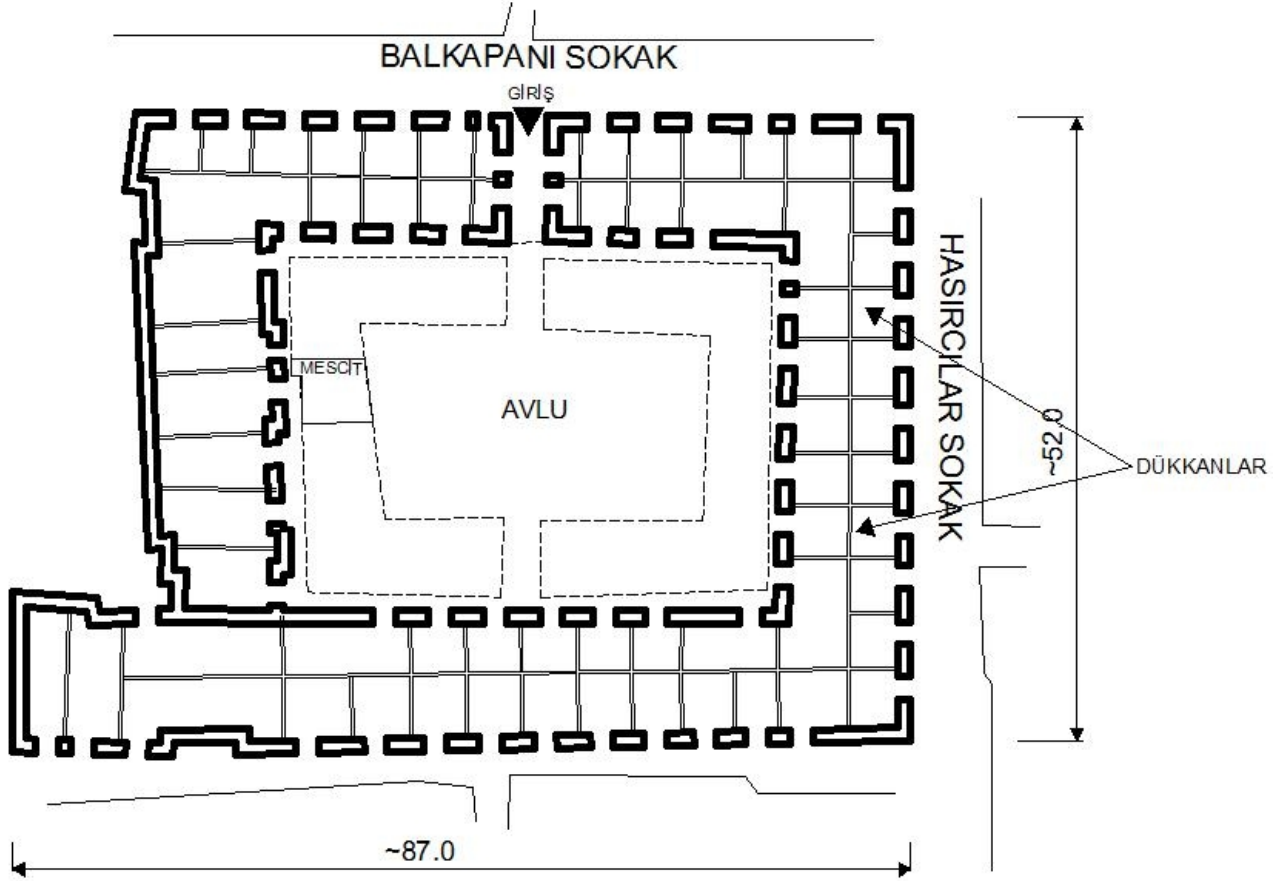
16. yüzyıl han mimarisinin en önemli örnekleri Tahtakale'de bulunan Balkapanı Han ve Leblebici Han'dır. 16. yüzyıl hanlarını şöyle sıralamak mümkündür;

1. Balkapanı Hanı
2. Büyük Çukur Hanı
3. Burmalı Han
4. Büyük Çorapçı Hanı
5. Leblebici Han
6. Küçük Çukur Han (Rüstem Paşa Hanı)

3.2.2.1. BALKAPANI HANI

Eminönü'nde Yeni Cami ile Küçük Pazar arasındadır. Hasırcılar, Tahtakale, Balkapanı ve Cömert sokaklarının çevrelediği adanın içindedir. Kitabesi olmayan bu hanın altındaki 12. ve 13. yüzyıl tarihlerine ait tonozlu mahzenler vardır. Tonozlu mahzenler Bizans döneminde Venedik yerleşmesi olan bu bölgede bir bina olduğunu gösterir. İnşaat tekniğinden ve Ayasofya Camii'ne vakıf mülkü olarak kaydı bulunduğundan bu han 16. yüzyıla tarihlendirilir.

87 x 52 metrelik bir alan üzerine revaklı avlulu ve iki katlı olarak inşa edilmiştir. Yuvarlak kemerli, beşik tonozlu ana giriş kapısı Hasırcılar sokağındadır. Zemin kattaki odalar beşik tonozlu olup revaklara bir kapı ve pencere ile açılırlar. Köşe odalarının örtüsü ise çapraz tonozdur. Taş duvarlı, kurşun kaplı kubbeli olan bu yapıyı dışarıdan katları belirleyen profilli bir taş silme dolaşır.

Plan 3.4.Balkapanı Han planı

Günümüzde kubbenin kurşun kaplamalarının gitmesi ve avlunun içine birtakım eklerin yapılması hanın özelliğini kaybetmesine neden olmuştur. Çok sayıda ek bina avluya bakan kısımlarda görülmektedir. Avlu zemin kaplaması günümüzde toprak ve doğal taştan oluşmaktadır. Eski mescit yerine günümüz malzemesi ile yeni bir mescit inşa edilmiştir.

Resim 3.17. Balkapanı Hanı avluya bakan özgün yapıya ait kalıntılar

Mevcut durumda özgün yapıya ait kısımlar 1952 yılında çıkan yangın nedeniyle çok harap olmuş durumdadır. Cephede ise almaşık sistemli duvar ve yuvarlak kemerli bir giriş mevcut durumdadır. Cephe anlayışı bakımından yalın ve karmaşıklıktan uzak olan yapının güvenlik nedeniyle ufak yapılmış olan açıklıklarında dikdörtgen formludur.

Resim 3.18. Balkapanı Hanı'nın Balkapanı Sokak'tan cephe

İstanbul'a denizden gelen ticaret ve gümrük eşyalarının gereksinimi için yaptırıldığı da bulunduğu yerden dolayı anlaşılmaktadır. Evliya Çelebi 'nin yazılarından anlaşıldığı üzere 17 yüzyıl da Mısır tüccarları tarafından kullanılmıştır. 1688 ve 1807 yangınlarından büyük zarar görmesine rağmen onarımı yapılmış ve birtakım değişiklikler günümüze gelebilmiştir.

Balkapanı Han bulunduğu zaman içerisinde cephedeki dükkanlarıyla Eminönü esnaflarına hizmet verirken avlu içerisinde çoğunlukla atölye ve çay ocaklarına ev sahipliği yapmaktadır.

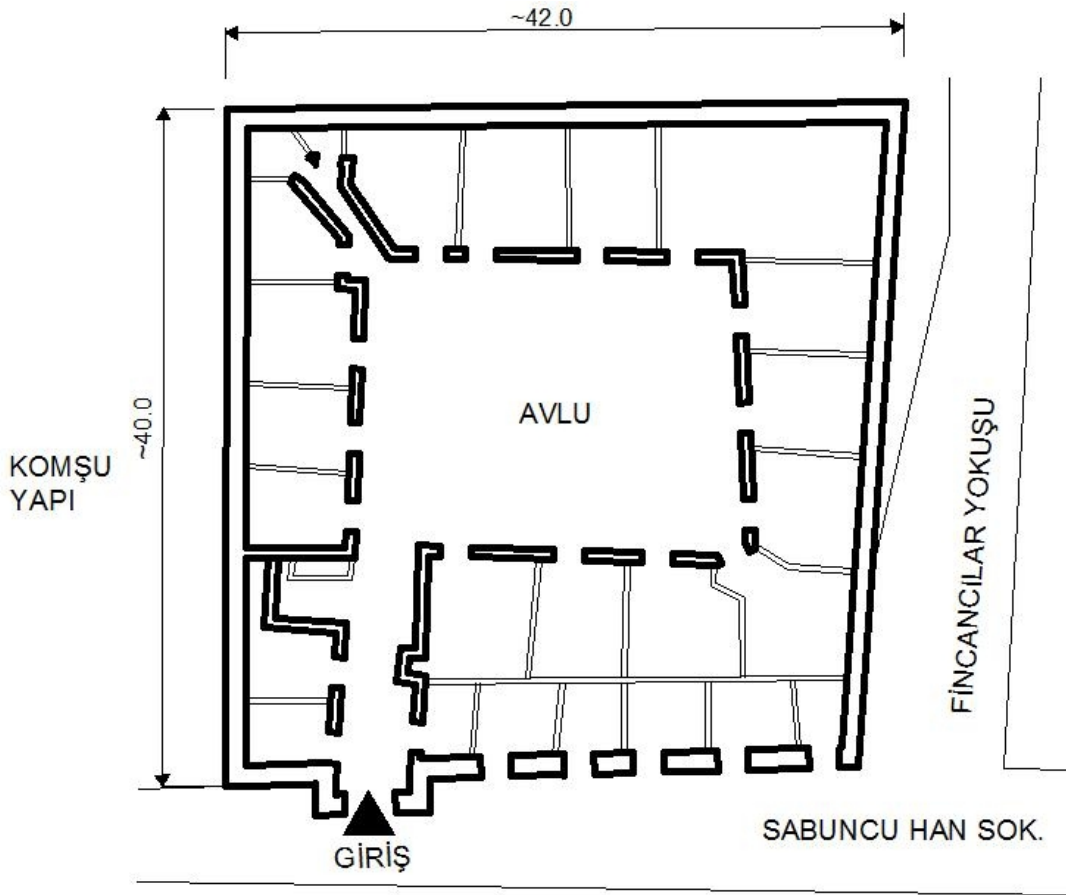
Resim 3.19. Balkapanı Hanı'na 1952 yangını öncesi Batı yönünden dışardan bakış (25)

Resim 3.20. Balkapanı Hanı'nın 1952 yangını öncesi avludan görünüş ve dükkan saçağı örneği (28)

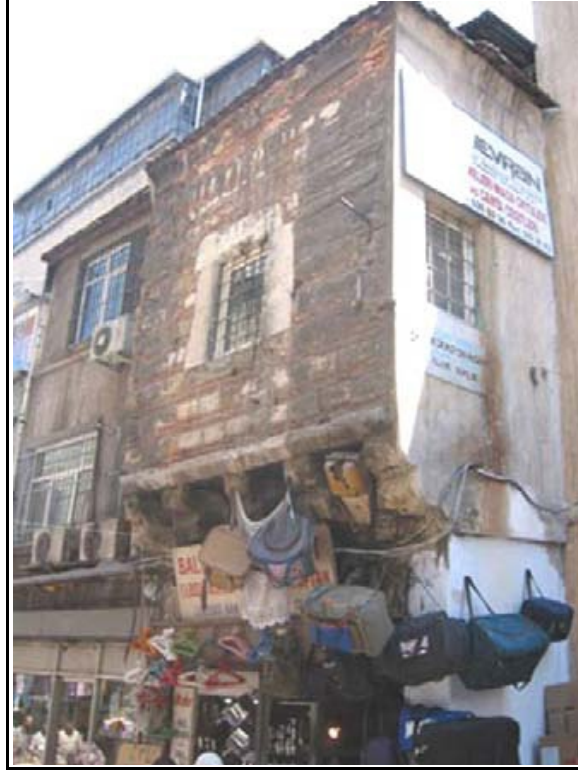
3.2.2.2. LEBLEBİCİ HAN

Leblebici Han Eminönü, Tahtakale’de Fincancılar Yokuşu ile Sabuncu Hanı sokaklarının kesiştiği köşededir. Kitabesi olmayan bu hanın Eski Eserleri Koruma Encümenindeki Arşiv kayıtları Hürrem Sultan’ın vakfından olduğunu yazmaktadır. Buna göre han 16.yüzyıl'a aittir. Fakat duvar işçiliği 18. yüzyıl'ı göstermektedir. Büyük bir ihtimalle 16.yüzyıl'da yapılan han bilmediğimiz bir nedenle 18.yüzyıl'da yeniden inşa edilmiş olmalıdır.

Plan 3.5. Leblebici Han planı

Ortasında 13 x 17 m. ölçüsündeki avlusu ile etrafında iki katlı yuvarlak kemerli revakların bulunduğu klasik han plânındaki bu yapı iki katlıdır. Sabuncular Hanı Sokağı'na bakan ana cephesi günümüzde çok değişmiştir. Giriş holü üzeri beşik tonozlu bir koridor ile avluya bağlanmaktadır. Avludaki üst kata çıkan merdivenler de orijinal durumlarını tamamen kaybetmiştir. Kesme taş ve tuğla hatıllı cephesinde kapı girişinin üzerinde taş konsolların taşıdığı bir çıkma bulunmaktadır. Zemin kattaki odalar revak altına birer kapı ile üst katta bulunan odalar ise birer yuvarlak kemerli kapı ve taş söveli pencerelerle yuvarlak kemerli revağa açılmaktadırlar.

Resim 3.21. Leblebici Han girişinden görünüş

1900'de ikinci avludaki çöken kubbe binaya çok büyük zarar vermiş, bu tarihten günümüze kadar gelen süre içerisinde içeriye ilave edilen bir takım oda ve mekanlarla özgün durumu bozulmuştur. Avlu cephelerinin üst kısımları kirpi saçaklıdır. Örtü sisteminin ise harap olmasına rağmen kalan izlerden beşik ve çapraz tonoz olduğu görülmektedir.

Ayrıca yapının, Alacahamam Sokağına bakan tarafında, bitişik nizamda inşa edilmiş Büyük Şişeci Hanı yer almaktadır.

Bodrum kat, ahır , mescit ve şadırvanı olmayan Leblebici Hanı'nın, dış cepheleri günümüz malzemeleri ile yenilediğinden özgün duvar kaplamaları görülememektedir. Batı cephesinden tek giriş ile han avlusuna beşik tonoz örtü sistemli bir giriş ile varılmaktadır.

Resim 3.22. Leblebici Han avlu etrafını saran yuvarlak kemerli revaklar

Avluya bakan zemin kattaki revakların kapatılması ile oluşturulan odalara asma katlar yapılarak, merdivenlerle üst katlara ulaşım sağlanmıştır. Odalar genellikle aynı boyutta olup, örtü sistemi çapraz tonozdur. Odaların önüne ahşap saçaklar yapılmıştır. Girişin solunda üst katlara çıkmayı sağlayan bir merdiven bulunmaktadır. Revaklı avluda bulunan merdiven yenileme işlemi sırasında bozulmalar ortaya çıkmıştır.

Üst katta bulunan revaklarda kesme taştan yapılmış payeler günümüz malzemesi ile sıvanıp boyanmıştır. Yer yer çatlaklar bulunmaktadır. Yuvarlak kemer yapısında ise yer yer tuğla derzlerinde dökülmeler görülmektedir. Revak kemerleri günümüz malzemesi ile sıvanmış ve sıvalarda dökülmeler görülmektedir. Korkuluk ise özgün değildir.

Duvar yapısı özgünlüğünü kaybetmiş durumdadır. Günümüz malzemesi ile boyanmıştır ve dökülmeler görülmektedir. Kirpi saçak kullanıldığı tahmin edilmektedir. Ancak sıva ile kapatıldığından özgünlüğü büyük oranda bozulmuştur. Üst örtü sistemi ek yapılar nedeniyle özgünlüğünü kaybetmiştir.(29)

Günümüzdeki işlevi ise Tahtakale esnafına hem atölye hem de ticaret amaçlı hizmet etmektedir. Fakat 1900 yılında kubbenin çökmesiyle çok zarar görmüş olmasının yanı sıra günümüzde de çok sayıda ek yapı ve özgün mimariye uygun olmayan elemanlar sayesinde zarar gördüğü gözlemlenmektedir.

---

29. Yük. Mimar Restoratör Gülhan BENLİ "İSTANBUL TARİHİ YARIMADA'DA BULUNAN HAN YAPILARI VE AVLULU HANLARIN KORUMA SORUNLARI " 2007

3.2.3. 17. YÜZYIL

Bu yüzyılın günümüze eski karakterini koruyarak ulaşmış en önemli örnekleri, Kösem Sultan'ın yaptırdığı Büyük Valide Hanı ve Köprülü Fazıl Ahmed Pasa'nın inşa ettirdiği Vezir Hanı, Seker ve Yelkenciler Hanlarıdır.

İnşaat tekniği, genel uygulama ve 15. yüzyıl ve 16. yüzyıl hanlarında avlunun merkezinde bulunan mescitler 17. yüzyıl hanlarında farklılık göstermez. Ancak gerek Vezir Han gerekse Büyük Valide Hanı'nda ilk defa olarak bir organik plan ortaya çıktığı görülür. Katı geometrik formlar deformasyona uğrayarak arazinin formuna uydurulduğu görülür.

Bu yüzyılın diğer önemli bir değişikliği ise ilk defa Büyük Valide Hanı'nda görülen üçüncü avlu fikridir. Ayrıca ahırların bu üçüncü avlunun bodrumuna alınarak ikamet kısımlarından tamamen ayrılması ise önemli bir ilerlemedir. Yine bu yüzyılda ilk defa ahırsız hanlar ortaya çıkar. Vezir Hanı İstanbul'un ilk ahırsız han örneğidir. Böylece hanlar şehirde ikamete mecbur, evsiz çalışan bir topluma da cevap verecek durum kazanırlar.

17. yüzyıl hanlarının önemli özellikleri olarak:

- A) Plan düzeninde organik bir düzen ortaya çıkmıştır.
- B) Ahırların ilk defa olarak üçüncü avlunun bodrumuna alınmıştır.
- C) İlk defa ahırsız hanlar inşa edilmiştir.

17. yüzyıl han mimarisinin en önemli örneği Mahmutpaşa'da bulunan Büyük Valide Han'dır. Bu hanın haricinde bu döneme ait önemli eserler bulunmaktadır. 17. yüzyıl hanlarını şöyle sıralamak mümkündür:

1. Büyük Valide Han
2. Ali Paşa Hanı II
3. Kızıl Han (Papaz Hanı)
4. Vezir Han
5. Yelkenciler Hanı

3.2.3.1. BÜYÜK VALİDE HAN

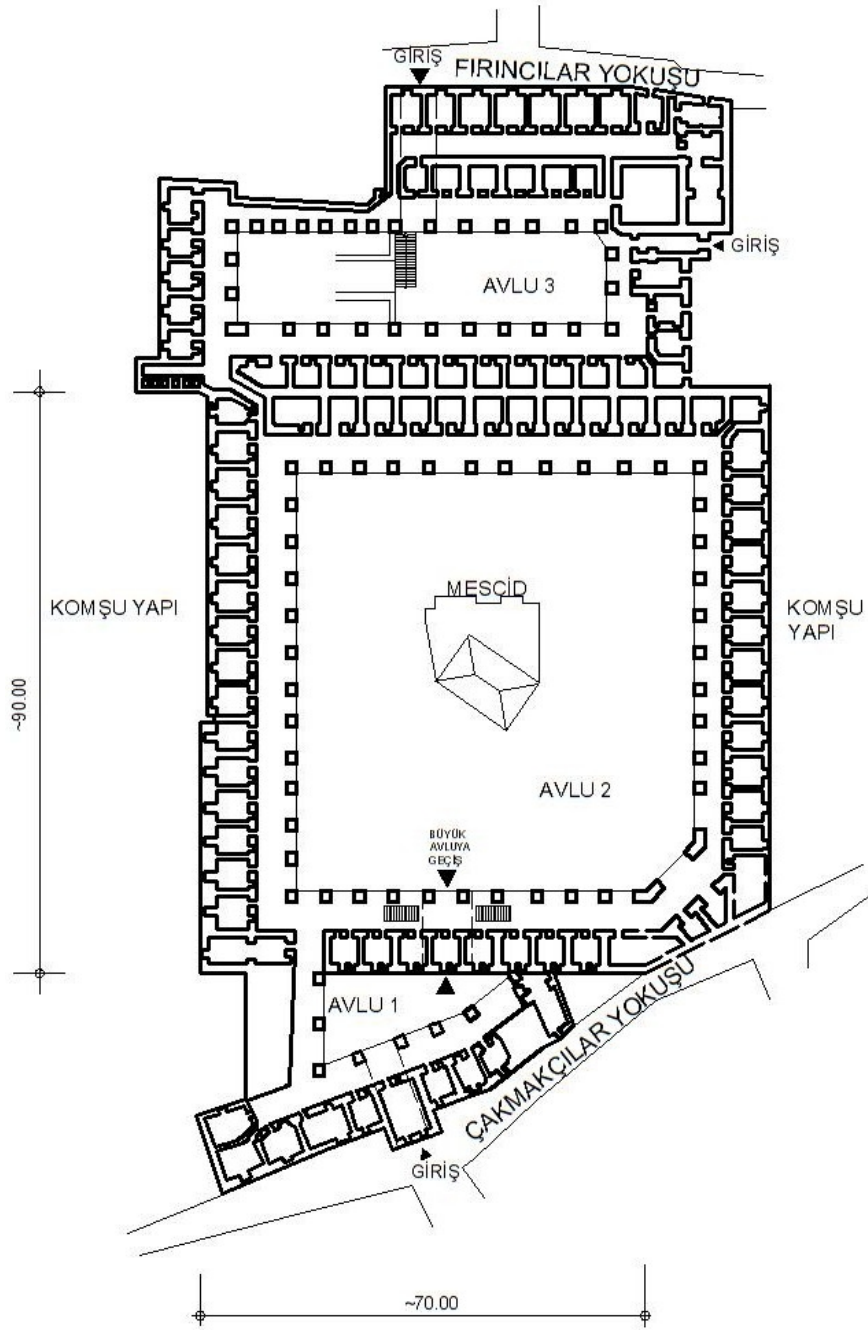
Mahmutpaşa'da Çakmakçılar Yokuşu ile Fincancılar yokuşu arasındadır. Büyük Yeni Han ile karşılıklı olan İstanbul'un en büyük hanlarından olan bu yapıyı I. Ahmed (1603-1617) in eşi, IV. Murad (1623- 1640) ve Sultan İbrahim (1640-1648) in annesi Kösem Mahpeyker Sultan , yine kendisinin yaptırdığı Üsküdar'daki Çinili Külliyesine akar olması için inşa ettirmiştir.

Hanın 1926 da çöken "Han-ı sağır"(=küçük han) bölümünün avlusunun kuzey-doğusunda 12 x 12 m. ölçüsünde bir kule bulunmaktadır. "Cihannüma Kulesi" denilen içi dilimli bir kubbesi olan bu kule Cerrah Paşa Sarayı'na aittir. Bizans yapı karakteri taşıyan bu kulenin Evliya Çelebi'nin bildirdiği Cerrah Paşa Sarayının da üzerine yapıldığı bir Bizans eserinden kalmış olduğu düşünülmektedir.

Üç avlusu olan bu han 98x 168 m.lik bir alana sahiptir. Büyük ve Küçük Han olarak iki kısımdan yapılmış olan bu hanın planı bulunduğu araziye uydurulmuş olduğundan geometrik bir düzen göstermez . "Han-ı kebir" denilen büyük hanın esas girişi oldukça meyilli bir yol olan Çakmakçılar Yokuşu tarafındadır. Muntazam kesme taştan yapılmış bu girişin üzerinde konsollara oturmuş yedi tane üç kademeli çıkma vardır. Bu cepheyi üstten bir taş saçak silmesi dolaşır. Girişten basık kemerli, beşik tonozlu bir geçitle üçgen şeklindeki küçük bir avluya ve kare planlı bir mekâna oradan da revakların çevrelediği 63 x 66 m. boyutundaki büyük avluya geçilir. Avlunun etrafını çevreleyen yuvarlak kemerli revakların gerisindeki odalar yuvarlak taş kemerli kapılar ile avluya açılmaktadır. İkinci kattakilerin kapılarının yanında bir de dikdörtgen ve taş söveli pencereleri vardır. Dış cephede de pencere dizisi görülmekle beraber bunlar günümüze gelene kadar çok bozulmuş ve adeta karakterini kaybetmiştir. Avlunun her iki tarafından özgün yapıda taş merdivenlerle yukarı katlara çıkılıyorsa da günümüzde bu merdivenler tamamen değişmiştir. Revakların arkasında yola bakan cephede ise bir sıra boyunca sivri kemerli dükkan bulunmaktadır.

Fincancılar yokuşu tarafına bakan ve "Han-ı sağır" olarak adlandırılan küçük han, muntazam bir dikdörtgen plana sahiptir. 21 Mart 1926'da yıkılan bu bölümde 15 x 56 m. ebadında dikdörtgen bir avluyu çevreleyen revaklar ve onların gerisindeki sivri kemerli kapılarla revaklara açılan odalar vardır. Evliya Çelebinin bahsettiği ahırlar buradaki avlunun bodrumundadır. Hayvanların barındığı bölüm ile oturma mekanlarının bu handa görüldüğü gibi çok kesin bir şekilde birbirinden ayrılması Türk Han mimarisinde ilk defa uygulanmış bir proje şeklidir.

Çakmakçılar Caddesi'ne bakan ve üçgen avlusu bulunan üçüncü bölüm ise oldukça küçüktür. Bu avludan Büyük Han'a ve avlusuna açılar bir geçit bulunmaktadır. Yola bakan taraftaki girişin solundaki revağın altında yer alan bir merdivenle üst kata çıkılmaktadır. Bu üçgen şeklindeki avlunun zemin ve üst kat mekanları yolun eğim ve sınırına uymak zorunluluğundan kare veya dikdörtgen şeklinde yapılmışlardır. Zemin kattaki mekanların yola bakan tarafında ise bir sıra dükkan dizisi mevcuttur.

Plan 3.6. Büyük Valide Han. Planı

Büyük Valide Hanı'nın birinci ve ikinci avluda toplam 153, üçüncü avluda da 57 olmak üzere toplam 210 odası bulunmakta idi. Kösem Sultan'ın ölümünden sonra hanın büyük kısmı hazineye kalmış ve Cumhuriyetten sonra da bazı odalar Vakıflar'a geçmiştir. Vakıflar Başmüdürlüğü 1940'lı yıllarda bu odaların bir kısmını satmıştır. Hanın bakımsızlığı, maliklerinin çokluğu ve veraset yoluyla uzun yıllar boyu elden ele geçmesi nedeniyle 126

kadar hissedarı olmuştur. İstanbul'da Kur-an'ı Kerim'in ilk basıldığı yer bu handaki İranlıların matbaasıdır. Hatta bu Kuranın basılışı için Şeyhülislâmdan fetva alınamayınca 1870'li yıllarda gizlice basılmıştır. 19 Ağustos 1906'da bir kısmı çökmüş 1931'de hanın konaklama amacı ile kullanılmıyacağına karar veren Valilikçe odaların çoğu boşaltılmıştır.

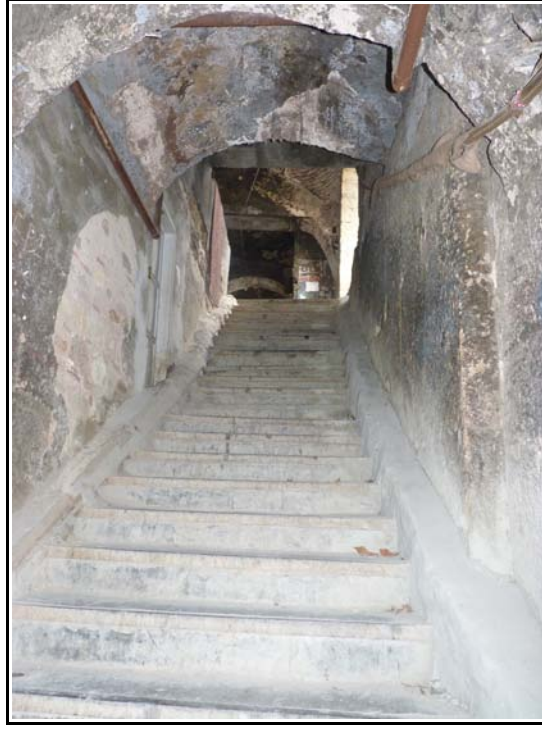
Resim 3.23. Büyük Valide Han Çakmakçılar yokuşundaki girişi ve giriş üstünde bulunan detayı.

Cephe ve mimari açısından çok süslü olmayan Büyük Valide Han üç avlulu ve en önemli hanlardan biridir. Giriş tonozlu bir geçitle giriş avlusuna varılmaktadır. Bu tonozlu geçitte bulunan tek kollu merdivenle ilk avluyu çevreleyen yapının birinci katına varılmaktadır. Bu avlu küçük dikdörtgen planlı, zemin kat ve birinci kattan oluşan bir yapı sistemi ile çevrelenmektedir. Bu avlunun girişinin karşısında sağ tarafta ayrı bir tonoz geçişi ile büyük avluya varılmaktadır.

Resim 3.24. Büyük Valide Han büyük avluya bağlanan tonozlu geçit.

Bu tonozlu geçitin büyük avluya bağlantı noktasında hem sağında hem de solunda iki adet tek kollu merdiven bulunmaktadır. Bu geçitte bulunan iki adet dükkan kapısı da yer almaktadır.

Resim 3.25. Büyük Valide Han büyük avluya bakan birinci kata çıkan merdivenler.

Taş bir yapı olan Büyük Valide Han'daki avluya bakan revakların üst örtü sistemleri kubbe biçimindedir. Bu kubbelerden terasa ışık girebilmesi için bölge bölge açıklıklar yapılmıştır. Ana avlu olan büyük avluya bakan 40 adet kubbe bulunmaktadır. Yuvarlak kemerli olan bu revaklar düzgün bir dörtgen biçiminde avluyu çevrelemektedir. Günümüzde 20 adet kubbenin yok olduğu görülmektedir. Avluyu çevreleyen revakların önlerine ek binalar yapılarak ana binanın görünümü yok edilmiştir.

Resim 3.26. Büyük Valide Han avluya bakan kubbeli teraslar ve bu terasların önlerinde bulunan binalar

Çok sayıda ek bina yapılmış olan bu hanın özgün görünümünü yitirmiş olduğu görülmektedir. Yapı simetrik bir yapıdır bu yüzden büyük avluya bakan odaların dört adedi köşe odadır. Her oda yuvarlak kemerli terasa açılmaktadır. Bazı odalar iki katlı olup üstte bulunan odaya ufak bir merdiven ile terastan varılmaktadır. Oda girişleri yatsı kemerli olup odalar girişin üstündeki bir pencere ve girişin yanındaki bir veya iki pencere açıklığı ile havalandırılıp aydınlatılmaktadır.

Resim 3.27. Büyük Valide Han avluya bakan kubbeli terasın ve oda girişinin görünümü

Çok bakımsız olan Büyük Valide Han'ın zemin kaplamaları yer yer doğal taşken bazı bölgelerde bu doğal taş görünümünün üstü günümüz malzemesi ile kapatılmış ve kırılma dökülme gibi özellikler göstermiştir. Kemerlerin önüne yapılan ek binalar kimi bölgede çok yoğunluk göstermektedir. Bu da avludan gelen ışığı ve havanın terasa geçmesini engellemekte ve küfün yoğun olarak görülmesine neden olmaktadır.

Büyük Valide Han'da bulunan üç avlu arasında çok ustalıkla yapılmış olan bağlantılar bulunmaktadır. Bu bağlantılar zemin katta tonozlu gösterişli bir geçit ile avludan bağlanırken birinci kattan da ufak bir tonozlu geçit ve merdivenlerle hem birinci kata hem de avlulara varılmasını sağlamaktadır.

Örtü sistemi birbiri sıra giden kubbelerden oluşmaktadır. Bu kubbeler hem terasların üstünü örterken hemde odaların üstünü birbirlerine ustaca bağlanarak örter. Günümüzde bu düzenin en arkada bulunan üçüncü avluda yitirildiği görülür. Bu avluda çok sayıda ek bina yapılmıştır.

Ana giriş avlusunda ise taş cephe kendisini korurken revak kemerleri kapatılmıştır. Bazı bölgelerde ya kemerli açıklıklı pencere yapılarak odaya katılmış ya da mimari özelliğinden çok farklı dikdörtgen formlu bir pencere kasası oturtturularak odaya katılmıştır.

Resim 3.28. Büyük Valide Han avluya bakan kubbeler ve önde bulunan ek binaların görünümü

Cephe özelliklerini incelersek, almaşık sistemde örülmüş taş duvarlardan oluşan gösterişten uzak yalın bir cepheye sahip olan Büyük Valide Han'ın tek süslemesi giriş üstünde bulunan çıkmadaki detaydır. Pencere güvenlik nedeniyle ufak olarak tasarlanmıştır. Işığın ve havanın girebileceği açıklık miktarı yeterlidir. Bu yüzden belli bir düzende sadece birinci katta ufak açıklıklı pencereler birbirini takip etmektedir. Birinci katın dış cephesinde taş aralarında, pencere kenarlarında bitki üremeleri görülmektedir. Ayrıca taş ve tuğla hatıllı olan cephe örtüsünde taşlarda renk değişikliği ve kırılmalar görülmüştür. Zemin katta ise dükkanlara ayrılmış bölümler bulunmaktadır. Bugün günümüz yapı elemanı olan vitrin, pencere kasaları ve kablolar sayesinde zemin kat cephesine zarar verildiği görülmektedir.

Resim 3.29. Büyük Valide Han ana girişin sağında ve solunda bulunan cephe görünümü

3.2.4. 18. YÜZYIL

Günümüze kalan İstanbul hanları en çok bu yüzyılda inşa edilmiştir. Hanlar en çok bu yüzyılda gelişmiş başka özellikler kazanmadan sonraki yüzyılda da tarihi gelişmesini tamamlamıştır. Şimdiye kadar iki kattan fazla han görülmezken üç katlı hanlar ilk defa 18. yüzyılda ortaya çıkar.

İstanbul'un gittikçe gelişmesi ve ticaret bölgelerindeki arsaların ihtiyaca yeterli gelmemesi dolayısıyla hanlar adeta bazı bölgelerde yan yana sıralanır, kat adedi yükselir. Bu yüzyılın üç katlı hanlarından olan Büyük Yeni Han, Küçük Yeni Han ve Sümbüllü Han'ın aynı yoğun iş ve ticaret bölgesinde yapılmış olması bir tesadüf değildir.

Plan oluşumu yönünden ilk belirtileri 17. yüzyılda görülmeye başlayan organik plan tarzı en tipik şeklini 18. yüzyılda Taşhan'da gösterir. Bir avlu etrafında kuruluş yönüyle geleneksel plan ve inşaat tekniğinden ayrılmamakla beraber, Taşhan araziye yayılış ve oturuş olarak şimdiye kadar alışılanın dışında organik bir mimari örneğidir. Böylece her ikisi de III. Mustafa tarafından yaptırılmış olan Taşhan organik formuyla, Büyük Yeni Han da üç katlı oluşuyla bu yüzyılın tipik han örnekleridir. Ayrıca Büyük Yeni Han, 17. yüzyılda görülmeye başlayan ahırsız hanların 18. yüzyılda da devam eden bir örneğidir. Sadece misafirhane olan hanlar da bu yüzyılda ortaya çıkar. II. Bayezit devrinde 15. yüzyıl sonunda inşa edilen Elçi Hanı da böyle bir amaç için yapılmışsa da sadece devlet misafirlerine ayrılmış olması sebebiyle farklı bir durum gösterir.

18. yüzyıl'da Seyyid Hasan Paşa tarafından yaptırılan Hasan Paşa Hanı, ilk misafirhane örneğidir. Plan ve inşaat tekniği aynen devam etmekle beraber, kullanım düzeninde bir değişiklik olarak, zemin katta konaklamaya yer verilmiştir. Hanın her iki katında da konaklamaya yer verilmesi, katta deposuz ve ahırsız olması han mimarisinde 18. yüzyıl örnekleridir.

Ayrıca bu yüzyıla kadar sadece planın dışa yansımaları olarak görülen cephelerde görüntüye daha çok önem verilmeye başlanmıştır. Yollara uyma sebebiyle ortaya çıkan plan eğrilikleri üst kat cephelerinde yapılan çıkmalarla düzeltilerek dış estetiğe daha çok önem verilmiştir.

18. yüzyıl'da han planlamasındaki özellikleri sıralarsak:

- A) İnsanların ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde planlanmıştır.
- B) Üç katlı hanlar insan yoğunluğuna bağlı olarak ortaya çıkar.
- C) Misafirhane hanları ortaya çıkmıştır.
- D) Plan eğrilikleri çıkmalarla üst katlarda düzeltilmiştir.

18. yüzyıl'da han mimarisinde çok sayıda örnek verilmiştir. Bunların en önemlileri Büyük Valide Han'ın hemen karşısında bulunan Çakmakçılar Yokuşu'ndan girişi bulunan Büyük Yeni Han'dır. Kapalıçarşı'nın içinde bulunan ve Kapalıçarşı'nın en büyük hanı olan Cebeci Han diğer önemli hanlardan biridir. Kapalıçarşı'nın Çuhacı Han kapısına ismini veren Çuhacı Han da 18. yüzyılın diğer göze çarpan eserlerinden biridir. Laleli'de bulunan üç avlulu Taşhan ise döneminin en iyi bodrumlu hanlarından biridir.

18. yüzyıl'ın hanlarını sıralıyacak olursak:

1. Ağa Hanı (Hatip Eminoğlu Hanı)
2. Ali Paşa Hanı I
3. Astarıcı Han
4. Baltacı Münhedim Hanı
5. Büyük Yeni Han
6. Büyük Yolgeçen Hanı
7. Camili Han
8. Cebeci Hanı
9. Çuhacı Hanı
10. Çukur Hanı
11. Hasan Paşa Hanı
12. İmameli Han
13. Kalcılar Hanı
14. Kaşıkçı Hanı
15. Kilit Hanı
16. Kızlar Ağası Hanı
17. Kumrulu Hanı
18. Küçük Yeni Han
19. Sofcu Hanı

20.Sorguçlu Han

21.Taş Han

22.Yağcı Hanı

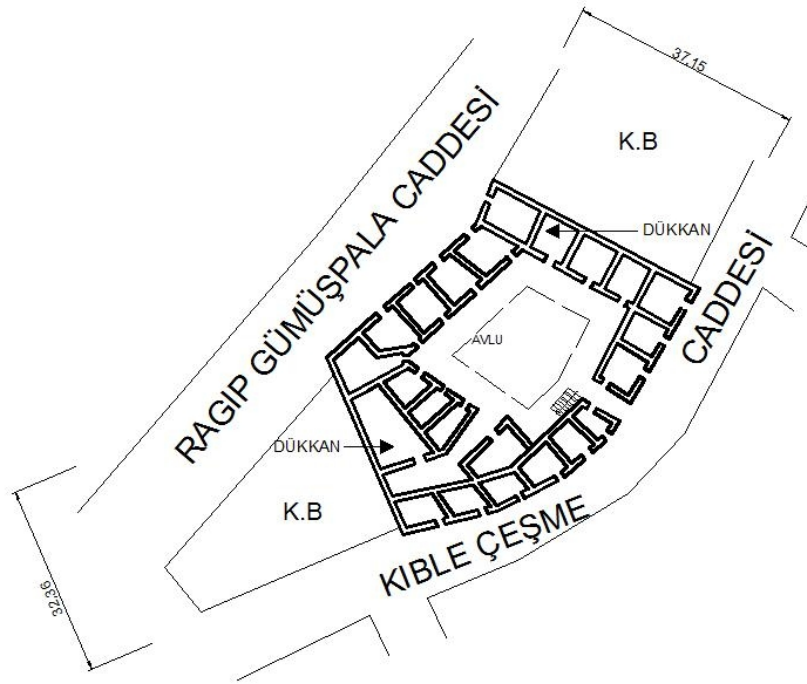
23.Yaldızlı Han

24.Zincirli Han

3.2.4.1. ALİ PAŞA HANI I.

Küçükpazar'da Unkapanı Caddesi ile Kible eőmesi Sokağı arasındadır. orlulu Ali Paşa (ölm.1711) tarafından 18. yüzyıl da yaptırılmıştır.

Bulunduğu arsanın konumuna uydurularak yapıldığından dolayı muntazam bir plâni yoktur. Sivri tuğla kemerlerin çevrelediği yamuk bir avlunun etrafında iki katlı bir handır. Hanın cephesi sokağa uyum sağlamak için kırık cephelidir. Buradaki sivri kemerli bir kapı ile beşik tonozlu bir geçit avluya bağlanır. Bu girişin üzerinde dikdörtgen bir ereve içine alınmış bir kitabe yeri varsa da kitabesi günümüze gelmemiştir.

Plan 3.7. Ali Paşa Hanı I Planı

Girişteki geçidin her iki yanında da kapı ve pencereler bulunmaktadır. Avluyu çevreleyen iki katlı yuvarlak tuğla payelere oturan kemerlerin meydana getirdiği revağa mekanların kapıları açılmaktadır. Kible Çeşmesi Sokağına bakan cephesi muntazam kesme taştandır. Girişin üzerindeki taş konsollara oturan çift pencereci mekan cepheye bir hareket vermektedir. Bu mekan günümüzde mescit olarak kullanılmaktadır. Üst örtüsü zaman içinde değişmiş olmasına rağmen çatı altında yer yer kalmış parçalardan anladığımızı göre tuğladan bir kirpi saçak dolaşmaktadır. Osmanlı devri ticaret hanlarının güzel bir örneği olup kentin yoğun ticaret bölgesinde esas işlevini hala sürdürmektedir.

Giriş sivri kemerli, beşik tonoz örtülü koridorla avluya açılır. Kible Çeşme Caddesi'nde bulunan giriş binanın doğusunda kalmaktadır. Ali Paşa Hanı 1 in kuzey ve güney cepheleri bitişik nizamlıdır. batı ve doğu cephelerinde ise sıra dükkanlar bulunmaktadır. Bu cephelerin duvar örtüsü almaşık sistemlidir.

Resim 3.30. Ali Paşa Hanı 1 almaşık sistem duvar ve oda çıkması

Dikdörtgen söveli pencere boşlukları özgün olup, doğramalar günümüz malzemesi ile yenilenmiştir. 1 sıra taş 2 sıra tuğla düzenindeki almaşık duvar örgüsünde kısmi onarımlar görülmektedir. Girişin sol tarafında binanın köşesinde bir oda çıkma detayı bulunmaktadır.

İç cephenin mevcut durumunda, bazı revaklar, duvar örülerek kapatılmış ve odaya dönüştürülmüştür. Mekanlar depo olarak kullanılmaktadır. Girişin solundaki revaklar, duvar örülerek kapatılmış ve odaya dönüştürülmüştür. Girişin solunda tek kollu taş merdiven bulunmaktadır.

Resim 3.31. Ali Paşa Hanı 1. revakların görünümü ve kapatılmış revak örneği

Kat silmesi iç bükey ve sıvalı saçak silmesi özgün durumundadır. Odalarda sıvalı olan duvarlarında rutubetten dolayı dökülmeler vardır. Kapılar büyük oranda özgün boyut ve malzemeye sahiptir. Pencerele büyük oranda özgün boyutlarındadır. Ancak doğramalar günümüz malzemesi ile yenilenmiştir.

Revaklarda, kare kesitli payeler tek parça mermerdendir. Özgün ve iyi durumdadır. Tuğla derz dokulu sivri kemerler özgün ve iyi durumdadır. Yeşillenme ve çiçeklenmeler görülmektedir. Tek parça mermer korkuluk özgün boyut ve malzemesindedir. 1 sıra taş 2 sıra tuğla ile oluşturulan almaşık duvar, özgün boyut ve malzemelerini korumaktadır. Özgün metal gergi demirleri olduğu gibi korunmaktadır.

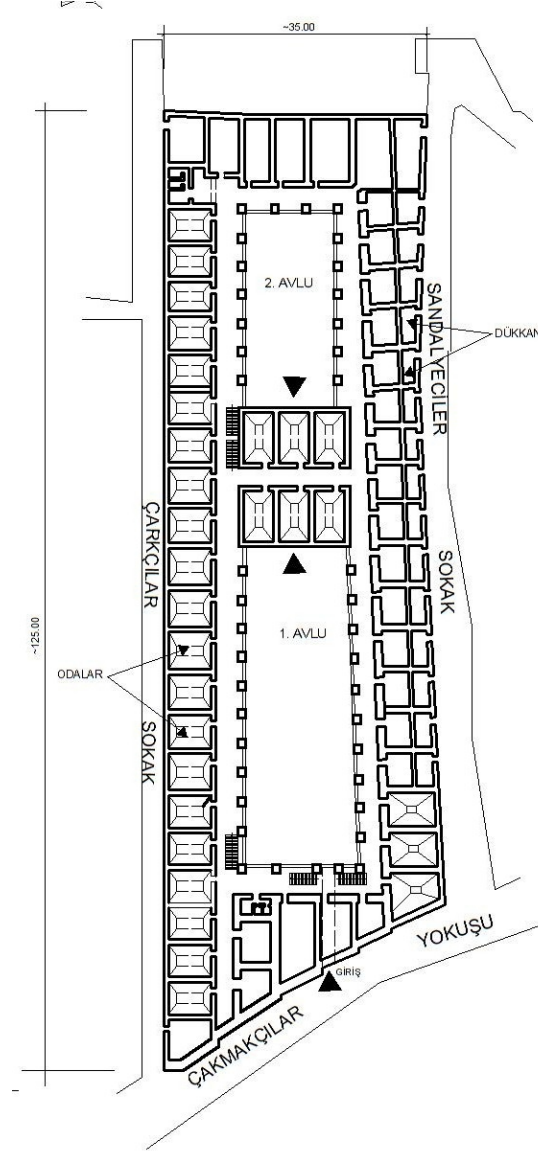
Üst örtü malzemesi günümüz malzemeleri ile yenilenmesine rağmen örtü biçimi özgündür. İç bükey saçak profili sıvalıdır. Sıvalarda dökülmeler görülmektedir. Profilin bütünü mevcuttur.

Revakların bazıları duvar örülerek kapatılmış, buralara yeni pencere ve kapılar açılmıştır. Özgün yapıya uyumsuz yeni yapı bulunmamakta ancak kablolar ve tabelalar cepheye zarar vermektedir. 44 adet oda bulunmaktadır. Sıra odalar ve köşe odaları çapraz tonoz örtüye sahiptir. Günümüz malzemesi ile sıvanmış üst örtü özgün kaplamasına uygun değildir. Sıvalarda dökülmeler görülmektedir. Odaların zemin kaplaması genellikle şap ve çinidir.

3.2.4.2. BÜYÜK YENİ HAN

Mahmutpaşa'da, Çakmakçılar Yokuşu, Sandalyeciler ve Çarkçılar sokakları arasındadır. 1764'de III. Mustafa tarafından Mimar Mehmet Tahir Ağa'ya yaptırılmıştır. Avlu duvarında bugün sadece bulunduğu çerçeve kalmış olan kitabesinin ne olduğu bilinmemektedir. Eski kaynaklar bu kitabe ile inşa tarihi olan 1764 ile III. Mustafa ve mimarının adının yazılı olduğunu kaydetmişlerdir.

Hanın planı düzgün olmayan bir dikdörtgen şeklindedir. Üç katlı olan bu yapının biri 42 metre diğeri ise 25 metre uzunluğunda iki avlusu olup bu avlulara üç ayrı yerden girilmektedir. Avlular birbirlerine kemerli ve beşik tonozlu geçitlerle bağlanır ve her katta üç taraftan yuvarlak kemerli revaklarla çevrilidir. Zemin ve birinci katlarda 58'er, ikinci katta ise 57 odası bulunmaktadır. Dış tarafta ise 40 dükkan vardır.

Plan 3.8. Büyük Yeni Han planı

Çakmakçılar Yokuşu'ndaki cephede ana giriş bulunur. Çok hareketli olan bu cephede yokuşun eğiminden dolayı birinci kat ve ikinci katta bulunan cephe boyunca devam eden beş çıkma yapılmıştır. İkinci katta bu çıkmalar konsollarla biraz daha genişletilerek cephede daha bir hareketlilik sağlanmıştır. Cephedeki pencerelerin dikdörtgen taş sövelerin üzerinde sağır sivri kemerler şeklinde düşünülmüş olduğu görülür. Sandalyeciler Sokağı'na bakan uzun cephenin üst tarafında bir kuş evi ve maşallah yazısı bulunur. Çakmakçılar tarafındaki köşesinde bir çıkma bulunur buradan itibaren bütün sokak boyunca cephe düzdür. Buradaki odalar dükkanların gerisinde kaldığı için pencereleri avluya açılmaktadır. Daha sonraları bu dükkanlar arkadaki odalarla aradaki duvar yıkılarak birleştirilmiştir. Çarkçılar Sokağı'ndaki cephe yolda eğim olmamasından dolayı düzdür. Yalnız bu cephe Çakmakçılar ile birleşirken kot farkı meydana geldiğinden dolayı kat adedi ikiye iner. Hanın bütün cephe mimarisinde kefeki taşı arasında iki sıra tuğla hatıllar kullanılmıştır. Hanın her iki avlusundaki revakların üzerleri beşik ve çapraz tonoz ile örtülüdür. Odaların üst örtüleri ise çapraz tonozdur.

Resim 3.32. Büyük Yeni Han Cephesi

Büyük Yeni Han yapıldığında içeride sarraf esnafına ait dükkanlarının bulunduğu bilinmektedir. Hatta ticaret sicil kayıtlarına göre Emekli Sandığı'na bağlı olan günümüzde bulunmayan memurlara borç veren bir kuruluş olan “Emniyet Sandığı” da burada açılmıştır. Bankalar Caddesindeki hanların yapılmasından sonra sarraf esnafının buradan ayrıldığı görülür. I. Dünya Savaşından sonraki işgal yıllarında bir müddet işgal kuvvetlerinin karargâhı olarak da kullanılmıştır.

Tonozlu bir girişe sahip olan Büyük Yeni Han kare iki avluya bağlanmaktadır. Girişin arkasında bulunan birinci avlu diğer avluya oranla daha büyüktür. Avlunun etrafını 3 taraftan iki katlı revak çevirmektedir. Avluya bakan tek cephede revak bulunmamaktadır. Bu cepheden ayrı bir geçiş sayesinde küçük olan ikinci avluya geçilmektedir.

Resim 3.33. Büyük Yeni Han revak görünümü

Büyük Yeni Han'ın avluya bakan cephesi günümüz malzemesi ile sıvanıp boyanmıştır. Sıvanan revak kemerlerinde dökülmeler görülmektedir. Yuvarlak kemerli olan Büyük Yeni Han'da avluya bakan cephede çok sayıda kablo ve tabelalar cepheyi bozduğu görülmektedir. Zemin katın üstünde iki kat bulunmaktadır. İki kat da birbirinin simetriği olarak inşa edilmiştir. Büyük avluda zemin katta 27 adet dükkan bulunmaktadır. Orjinal yapıda kemerli bir girişe sahip olan dükkanlar yer yer yeni malzemelerle form verilmiş ve doğramaları değiştirilmiştir. Büyük Yeni Hanın tonozlu olan girişinin avluya çıkan kısmında tek kollu bir merdiven bulunmaktadır. Girişin bulunduğu cephede avluya bakan 4 adet dükkan mevcuttur. Ana girişin dış cephesinin solunda 12 adet, sağında da 11 adet dükkan bulunmaktadır.

Küçük avluya geçişi sağlayan tonozlu bir geçit bulunmaktadır. Bu geçişin bulunduğu cephede revak görülmemektedir. Plandan anlaşıldığı kadarıyla simetri olan birinci ve ikinci katta bulunan her iki cepheye bakan 3'er tane odadan tek cepheye bakan 6, iki cepheye bakan 12 oda bulunmaktadır.

Resim 3.34. Büyük Yeni Han avlu geçişleri görünümü

Geçişi sağlayan bu cephede birinci ve ikinci katta toplamda 12 adet pencere vardır. Simetrik olan bu cephenin arka tarafında da 12 adet pencere bulunmaktadır. Bu cephede bulunan odaların bir koridor ile karşılıklı gelecek şekilde inşa edildiği görülür. Pencereler kare formlu ve küçük yapıda yapılmıştır. Toplamda bir cepheye bakan pencere sayısı 12'dir. Plan şemasına bakılarak oda başına 2 adet pencere olacak şekilde inşa edildiğini söylemek mümkündür. Almaşık sistemli duvar örtüsü binanın dış cephesinde olduğu gibi bu cephede de görülmektedir.

Toplamda beş adet tek kollu merdiven bulunmaktadır. Bunlar girişin sağında ve solunda 2 adet avlunun giriş cephesinin sol köşesinde 1 adet ve ikinci avlunun giriş cephesinin sol köşesinde iki adet olacak şekilde yerleştirilmiştir.

Birinci avlu ikinci avluya oranla daha büyüktür. Revak sayısına bakılacak olursa büyük avluda bulunan revak sayısı küçük avluda bulunan revak sayısından 10 tane daha fazladır. Oda sayısı ise 8 daha fazla düşünülmüştür. Orjinal yapıda tüm dükkanlar tek göz yapılmış olup bugünkü durumlarında yer yer iki dükkanın birleştirildiği görülür.

Resim 3.35. Büyük Yeni Han küçük avlunun görünümü

Büyük Yeni Han'ın küçük avluya bakan cepheleri de büyük avluda olduğu gibi 3 cephesi revaklı bir cephede almaşık sistemli duvara sahiptir. Almaşık sistemli duvara sahip olan cepheden avlular arası bağlantı sağlanmaktadır. Diğer avluda olduğu gibi zemin kat ve zemin katın üstünde bulunan iki ayrı simetrik kattan oluşmaktadır. Zemin kat dükkanlara ayrılmış olup bu dükkanlar da kemerli girişe sahiptirler. Bazı dükkanlar birleştirilerek binaya zarar verilmiştir.

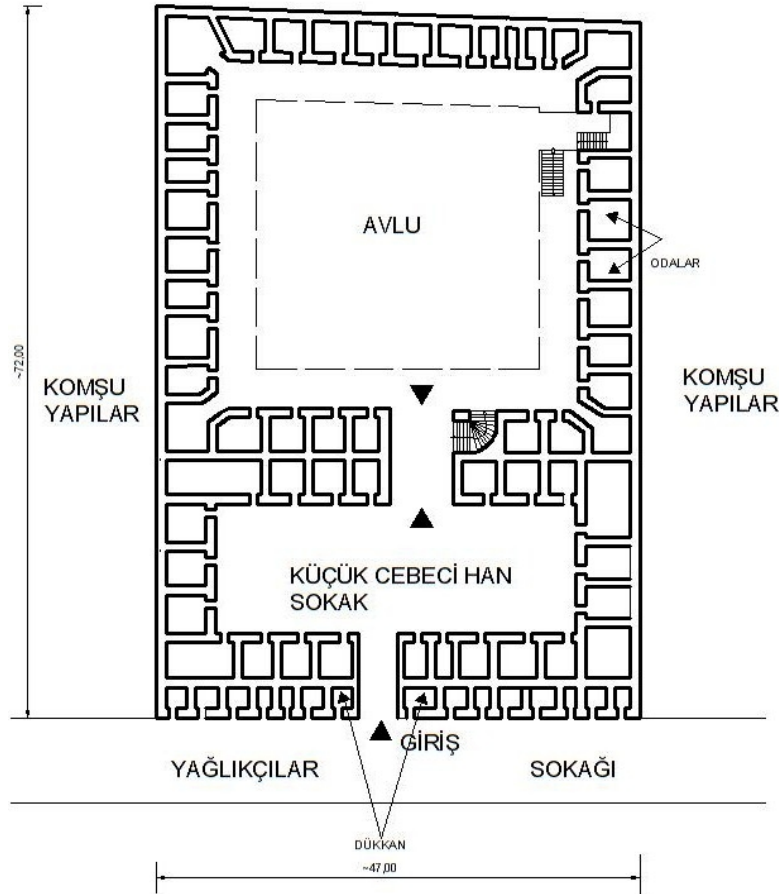
Revak sayıları büyük avlıda birinci katta 26 iken küçük avlıda 17'dir. Toplam revak sayısı birinci katta 43 adet olup bu birinci ve ikinci katta aynı sayıda devam etmektedir.

Giriş dış cephesi kademeli bir yapıya sahiptir. Almaşık sistemli taş bir cepheye sahip olan Büyük Yeni Han pencereleri dikdörtgen formlu ve küçüktür. Döneminden kaynaklanan mimari üsluba bakıldığında ufak pencere yapıma amacının güvenlik nedeniyle olduğu bilinmektedir. Ticaret ve atölye amacı ile kullanılmakta olan Büyük Yeni Han değişikliklerden ve ek yapılardan dolayı çok zarar görmüştür. Sıva dökülmeleri ve oda zeminlerindeki farklılıklar da görülen diğer hususlardır.

3.2.4.3. CEBECİ HANI

Kapalıçarşı'nın kuzeyinde Yağlıkçılar Caddesi üzerinde olup Astarıcı ve Sarraf Hanları ile çevrelenmiştir. Kitabesi olmayan bu hanın yaptıranı ve mimarı bilinmemektedir. Yapı inşa tekniği bakımından 18. yüzyıl'a ait olarak tarihlendirilir. İstanbul'a gelen tüccarların konaklaması için yapıldığı ileri sürülen bu hanın avlusunda hayvanları sulamak için bir havuz ve küçük bir de namazgah bulunduğu bilinmektedir.

Muntazam bir dikdörtgen plana sahip olan hanın girişi Yağlıkçılar Caddesi üzerindedir. Ard arda iki avlulu ve iki katlı bir binadır. Günümüzde özgün mimarisinden çok şey kaybetmiş olan bu hanın girişinin yuvarlak bir kemer halinde olduğu kalan inşaat parçalarından anlaşılmaktadır. Bu giriş beşik tonozlu bir geçitle 17 x 37 metrelik birinci avluya bağlanır. Buradaki ikinci bir geçitle de hanın esas avlusu olan 37 x 37 metrelik ikinci avluya girilir. Her iki avlunun çevresi klasik han şemasında olduğu gibi tuğla kemerli revaklarla çevrilidir. 72 x 47 metre ölçüsünde bir alana inşa edilmiş olan bu han 1894 depreminde neredeyse tamamen yıkılmış ve uzun müddet harabe halinde kaldıktan sonra onarılarak tekrar kullanıma açılmıştır. Bu onarımlarda ilk plân şemasına mümkün olduğunca sadık kalınmaya çalışılmıştır.

Plan 3.9. Cebeci Han Planı

Cebeci Han muntazam dikdörtgen planlıdır. Bir küçük bir de büyük olmak üzere iki avlusu bulunan handa Kapalıçarşı'nın Yağlıkçılar Sokağı'ndan yuvarlak kemerli beşik tonozlu bir girişle Küçük Cebeci Han Sokak adı verilen küçük avluya varılmaktadır. Küçük avlu dikdörtgen planlıdır ve 17 x 37 m boyutlarındadır. Buradan ayrı bir geçişle hanın asıl avlusu olan 37 x 37 metrelik düzgün kare formlu ikinci avluya geçilmektedir. 72 x 47 metrelik alana inşa edilen han 1894 yılında neredeyse tamamen yıkılmıştır.

Tek girişe sahip olan handa beşik tonozlu giriş geçidinin sağında ve solunda ikişerden toplamda dört adet dükkan bulunmaktadır. Giriş ve diğer avluya geçiş sağlanan geçitin orijinallliğini koruduğu yapılan gözlemde görülmektedir. Fakat çok sayıda ek bina hem küçük avluda hemde büyük avluda görülür. Özgün plan şekline sadık kalmış olsa da mevcut durumda büyük avlunun batı cephesinde ek olarak tuvalet konulmuş olduğu bunun da avluyu kapadığı görülmektedir.

İki avluda toplamda 56 dükkan ve 56 oda olduğu plan şemasından ortaya çıkmaktadır. Mevcut durumda bazı duvarlardaki yuvarlak kemerler ve girişlerdeki duvar yapısı incelenebilmekteyken yapının bütününe bakıldığında çok sayıda eklenti binaya rastlanmaktadır. En belirgin ek binası küçük avlunun girişinin solunda kalan dört katlı bir camiidir. Bu camii tamamen günümüz mimarisi ile inşa edilmiştir.

Resim 3.36. Cebeci Hanı kuzeydoğu kısmı revak kalıntısı

Küçük Cebeci Han Sokak'ta yuvarlak kemerli revaklar görülmektedir. Fakat bu revaklar kapatılarak dükkanlara eklenmiştir. İç cebeci Han adı verilen büyük avlunun ise kuzeydoğu bölgesindeki taş duvarları revak kalıntıları ve merdivenleri özgün olan yapıdan geriye kalan kısımdır. Bu bölgenin haricinde yer yer oda kapı ve pencerelerinin de özgün boyutunu koruduğu görülmektedir.

Taş duvara sahip olan han tuğla hatılıdır. Yer yer görülen bu duvar sisteminde bazı bölgede taş duvar üzerine günümüz malzemesi olan sıva ve boya uygulanmış olup bazı bölgelerde de bu duvar sisteminin kalmamış olduğu görülmektedir.

Büyük avluya bakan kuzeydoğu cephesinde duvar ve revaklara ait kalıntılar kalmıştır. Bu kalıntılara bakıldığında yuvarlak kemerli revak sisteminin birinci katta devam ettiği anlaşılmaktadır. Cebeci Han düzgün dörtgen formlu ve simetrik bir yapıdır. Deprem sonrasında özgün yapıya ait çok yapı kalmamış olsada plan düzeneğine uyularak tekrar inşa edilmiştir.

Resim 3.37. Cebeci Han taş duvar yüzeyine sıva uygulaması

Büyük avlunun batı cephesinde çok sayıda yeni bina bulunmaktadır. Ek olarak avluyu kaplayacak şekilde yeni malzemeden bir tuvalet yapılmıştır. Her iki avlunun da üst örtüsü bulunmamaktadır.

Kapalıçarşı Yağlıkçılar Caddesi'nden girişin sağında ve solunda dükkan sıraları bulunmaktadır. Girişin solunda 7 adet sağında 8 adet dükkan vardır. Bu dükkanlar Kapalıçarşı'nın ana aks sokağı olan Yağlıkçılar Caddesi'ndedir. Tonoz örtü sistemine sahip ana girişi özgün olan tonoz görüntüsünün yarısı durmaktadır. Diğer yarısı ise günümüz malzeme ile örtülmüştür. Girişin sağında ve solunda toplamda 4 adet dükkan bulunmaktadır.

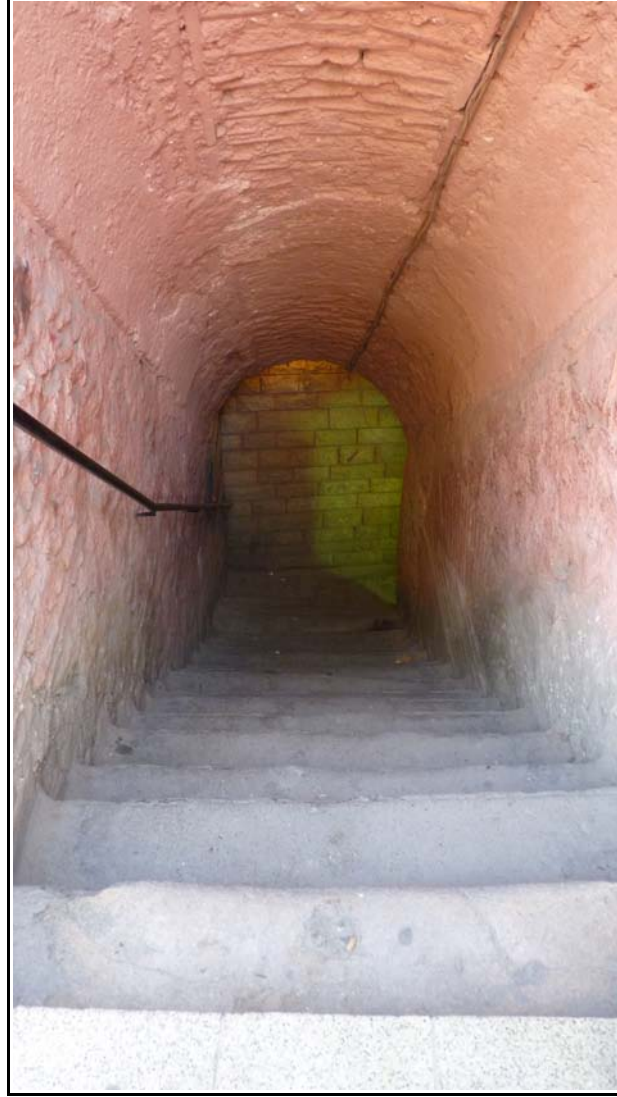
Resim 3.38. Cebeci Han avlulararası geçiş alanı

Küçük Cebeci Han Sokak adı ile bilinen küçük avlu ana girişten hemen sonra gelen avludur. Bu avlunun Kuzey cephesinin zemin katında yuvarlak kemerli olan revakların varlığı görülmektedir. Ancak revaklar kapatılarak dükkanların büyütülmesi sağlanmıştır.

Cebeci Hanın küçük olan avlusunda girişin solunda dört katlı yeni yapılmış bir cami bulunmaktadır. Bu caminin karşısında tek kollu bir merdiven vardır. Küçük avluda genelde yeni yapılaşma söz konusudur. Özellikle hanın 2. katları tamamen yeni yapılardan oluşmaktadır. Orjinal yapıda küçük avluda üst katta 23 alt kattada 23 adet oda olmak üzere 46 oda ve 46 adet yuvarlak kemerli revağın avluya bakmış olduğunu hem plan şemasına hem kalıntılara hem de dönem mimarisine bakılarak söylemek mümkündür.

Küçük Cebeci Sokak'tan İç Cebeci Han'a beşik tonozlu bir geçitle girilir. Bu geçit küçük avlunun kuzey cephesine bakan kısımdadır. Orjinalliğini koruyan bu geçidin solundan avlunun üst katına çıkışı sağlayan bir merdiven bulunmaktadır. Bu geçidin de sağında ve solunda dükkanlar yer almaktadır.

Küçük avludan büyük avluya geçişi sağlayan bu tonoz geçitte bulunan merdiven tek kollu taş bir merdivendir. Yuvarlak tonozlu bir geçitin içinde dönerek üst kata ulaşılmaktadır. Birinci katın terasından ise muntazam dörtgen olan avlu görülmektedir.

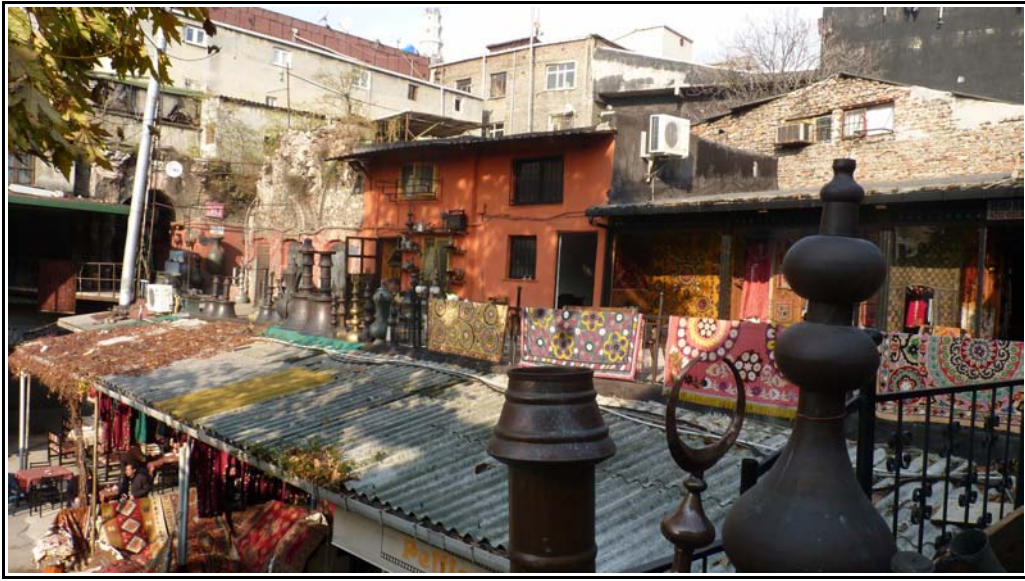

Resim 3.39. Cebeci Han küçük avludan büyük avluya geçişte bulunan tek kollu tonoz örtülü taş merdiven

Büyük avluyu çevreleyen han cephelerinde günümüzde çok sayıda yeni binanın varlığı görülmektedir. Özellikle büyük avluya bakan batı cephesinde han avlusunu kaplıyacak şekilde eklentiler görülmektedir. Bu avluya bakan han cephelerinin taş duvar ve tuğla hatıllı olduğu kalıntılardan belli olmaktadır. İki katlı olan hanın zemin katında ve birinci katında bulunan yuvarlak kemerli revaklar avluya çevrelemektedir.

Mevcut durumda bazı bölgelerde kalıntıları kalmıştır. Bazı bölgelerde ise var olan yuvarlak kemerli revaklar kapatılarak odalara veya dükkanlara eklenmiştir.

Oda cepheleri taş duvar ve tuğla hatıllı olan almaşık sistemde yapılmıştır. Ancak günümüzde bu örnek kaybolmuş denecek kadar azdır. Çoğunlukla yeni binaya rastlanmaktadır. Özgün yapının var olduğu bölgede taş olan cephenin sıvanarak kapatıldığı görülmektedir. Özgün yapının kapı ve pencereleri incelendiğinde yuvarlak kemerli bir kapı ve tek kanattan oluşan bir pencere örneği karşımıza çıkmaktadır.

Resim 3.40. Cebeci Han büyük avluya bakan doğu cephesi

Avluya bakan zemin kat odalarının dış cepheleri dükkanlara ait yeni malzeme kullanılarak kaplanmış ve üst revakları ya kapatılarak dükkana eklenmiş ya da tamamen yok olarak revakların yerini yeni malzemeler almıştır.

Avluya bakan batı cephesinde eklentinin dışında kalan zemin kat cephesinde yuvarlak kemerli revak detaylarına rastlanmaktadır. Ancak bu revak detayları günümüz kapı ve pencere kasaları ile kapatılarak mevcut kullanımı olan dükkana eklenmiştir. Bu eklentide aynı zamanda bir ek merdiven de bulunmaktadır. Bu merdiven avluya bakan batı cephesine çıkmaktadır. Üstü açık olan bu merdivenin malzemesi de günümüz malzemesi olan mermerdir.

Günümüze kadar gelebilen özgün yapıya ait olan bölgede oda boyutları ve revak kemerlerinin boyutları çok net görülebilmektedir. Bu bölgede birinci katta merdiven kovanına bakan iki adet odaya rastlanmaktadır. Bu odaların dış cepheleri özgün yapının cephesiyle birebir tutmaktadır. Zemin katta ise merdiven altında kalan ve özgün yapının izlerini taşıyan bir oda daha bulunmaktadır.

Resim 3.41. Cebeci Han büyük avluya bakan kuzeydoğu cephesi kalıntıları.

Özgün yapıya ait kalıntılara bakılarak girişin ve merdiven kolonun haricinde Cebeci Han'da tonoz örtü sisteminin kullanılmamış olduğu görülmektedir. Bu bölgede cepheyi bozan kabloların taş duvara zarar verdiği görülür.

Harabe haline gelmiş olan Cebeci Han'ın özgün yapısından geriye bir oda ve giriş ile hanlar arasındaki geçiş kalmıştır.

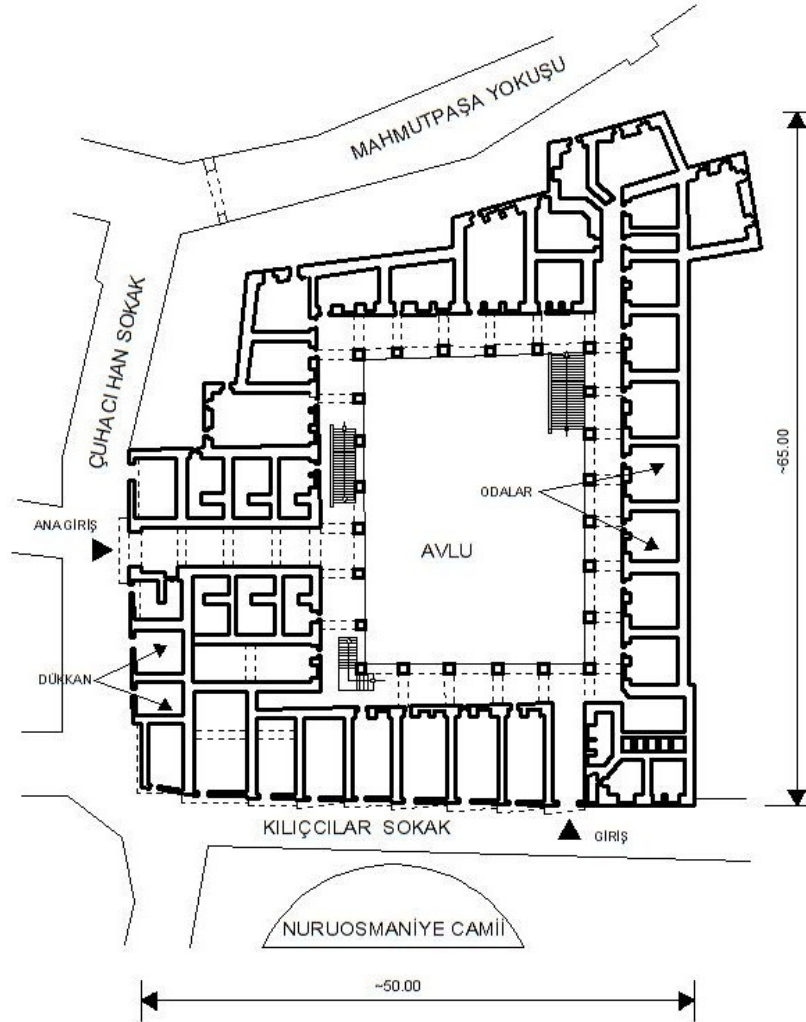
İstanbul'a gelen tüccarların konaklaması için yapıldığı ileri sürülen bu hanın avlusunda hayvanları sulamak için bir havuz ve küçük bir de namazgah var olduğu araştırmalar sonucu anlaşılmaktadır. Günümüzde bu han Kapalıçarşı esnafları için ayrılmıştır. Çoğunlukla satış amaçlı kullanılan dükkanlardan ve bakır ev eşyası yapımında kullanılan atölyelerden oluşmaktadır.

3.2.4.4. ÇUHACI HAN

Mahmutpaşa Yokuşu'nun başında Kılıççılar Sokağı ile Çuhacı Han Sokağı arasındadır. Kitabesi olmayan yapının mimarı bilinmemektedir. Vakıf kayıtlarına göre Lâle Devrin'de Nevşehirli Damat İbrahim Paşa (1718-1730) tarafından bir tür yünlü kumaş olan Çuhacıların ticaretleri için yaptırılmıştır. Hatta Çuhacılar loncası kethüdasının da bu hanın içinde oturduğu ve bundan dolayı da adının “Çuhacılar Hanı” olduğu bilinir. Hanı daha sonra Çuhacı esnafı terk etmiş ve onların yerini kuyumcu ve gümüşçüler almıştır. Han yapılmadan önce yerinde İğneci El-hac Hasan Ağa'nın mescidi olduğunu Hüseyin Ayvansarayı Hadikatü'l-Cevâmi isimli eserinde yazmaktadır. Muhtemelen Nevşehirli, hanı yaptırırken bu mescidi de hanın kapısı üzerindeki mekânda yeniden yaptırmış olmalıdır.

Çuhacı Han 29 Eylül 1755'deki büyük Hocapaşa yangınında yanmış, günümüzdeki bina ise bu yangından sonra kısmen yenilenerek yapılmıştır.

Plan 3.10. Çuhacı Han planı

Tuğla ve taş karışımı olarak inşa edilmiş olan bu yapı iki katlı ve dikdörtgen avluludur. Çuhacı Hanı Sokağı'ndaki girişi sade, yuvarlak taş kemerli bir açıklık şeklindedir. Bu girişin üzerinde yedi adet ve üç sıralı taş konsollar üzerine oturan taş ve tuğla karışımı bir bindirmeliği vardır. Han inşa edildiği sırada yeniden yapılmış olan mescit bu mekandır. Mescit 1914 yılına kadar kullanılmış olup bu tarihten sonra atölye haline getirilmiştir. Bu bindirmeliğin sivri kemerli, sağır alınlıklı iki büyük dikdörtgen penceresinin alt ve üstünde daha küçük pencereler bulunur. Giriş 21 x 28 m. ölçüsündeki dikdörtgen avluya uzun ve çapraz tonozlu bir geçit ile bağlanır. Avlunun etrafında payelere oturan sivri kemerli üzerleri manastır tonozu ile örtülü iki katlı revak bulunur. Revakların iki yanındaki taş merdivenlerle üst kata çıkılmaktadır. Köşelerdeki iki merdiven ise depo olarak kullanılan bodruma inmektedir.

Resim 3.42. Çuhacı Han, Çuhacı Han Sokağı'ndan giriş

Avlu dikdörtgen formu olup yuvarlak kemerli revaklar zemin katta ve birinci katta avluyu çevrelemektedir. Zemin katta girişin solunda kalan revaklar kapatılarak dükkanlara dahil edilmiştir. Birinci kat revakların da belli aralıklarla odalar için doldurulduğu görülmektedir. Bu doldurulma teras devamlılığını bozmayacak şekildedir.

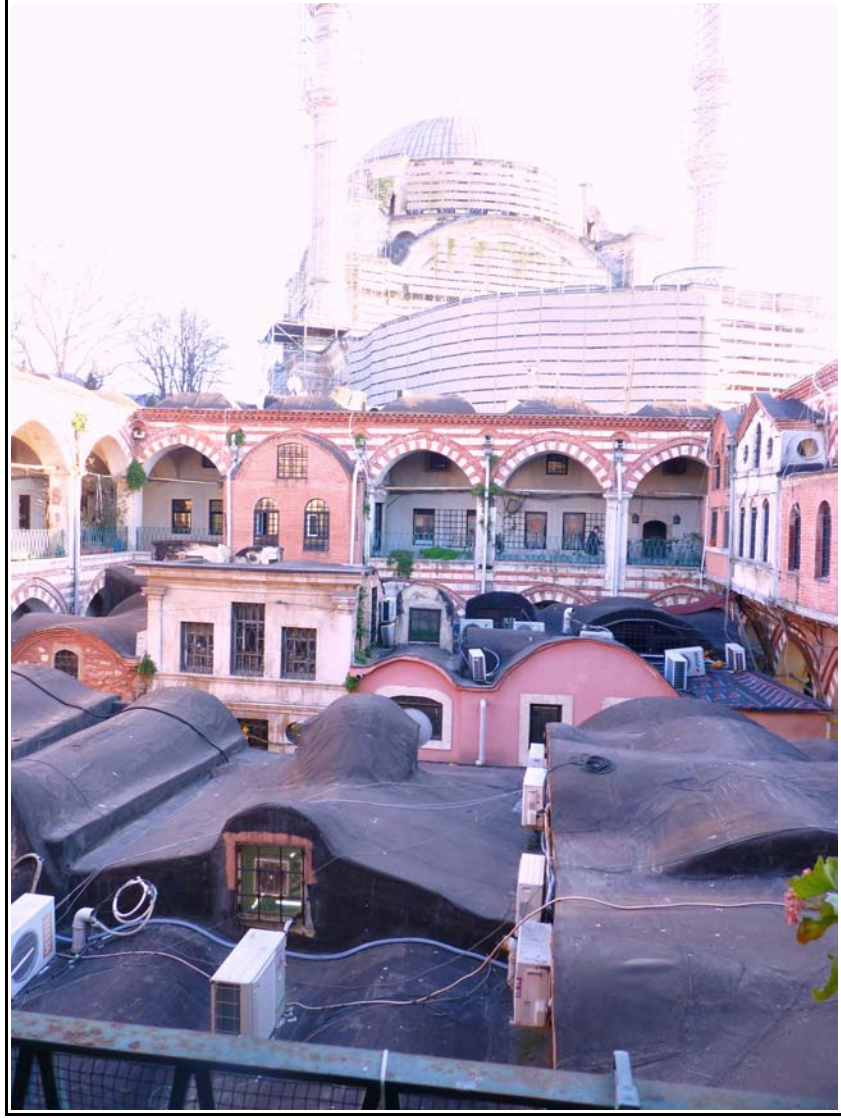
Resim 3.43. Çuhacı Han avluya bakan 28 m açıklığa sahip cephesi ve kapatılmış revak örneği

Kapatılan revaklar avluya bakan cephenin bütünlüğünü bozmuştur. Avlu ortasında diğer hanlarda farklı olarak dükkan modelleri bulunmaktadır. Bu dükkanlar avlu için sokaklar oluşturulacak şekilde birbirlerine paralel ve sıralı olarak dizilmiştir. Bazı dükkanlar orjinal yapısına uygun olarak kalmış olmasına karşılık bazı dükkanların formları günümüze uygun olarak planlanmıştır. Tek katlı olan dükkanların kat sayısı ikiye çıkartılmıştır.

Yenileme yapılmış olan Çuhacı Han iki katlı ve belirgin girişe sahiptir. Giriş tonozlu bir geçitle avluya bağlanmaktadır. Girişin sol tarafından tek kollu bir merdivenle birinci katın revaklı terasına varılmaktadır. Diğer hanlarda olduğu gibi odalar bu terasa açılmaktadır. Bazı odalara koridorlar yardımıyla ulaşılmaktadır.

Çuhacı Han Kapalıçarşı'nın kapılarından birine de isim vermiş olan bir handır. Çuhacı Han giriş kapısı ile Kapalıçarşı'nın Çuhacı Han Kapısı karşılıklıdır.

Çuhacı Han cephesinde almaşık sistem ile örülen duvar görülmektedir. Taş bir yapı olan Çuhacı Han'ın birleşik nizamlı bir cephesi yoktur. Hanın dış cephesine açılan odaların cepheleri küçüktür. Süslemesi en az seviyede olan han mimarisinin tipik özelliklerini sergileyen önemli eserlerden biridir. Süsleme örneği giriş kapısının üstünde bulunan çıkmadır.

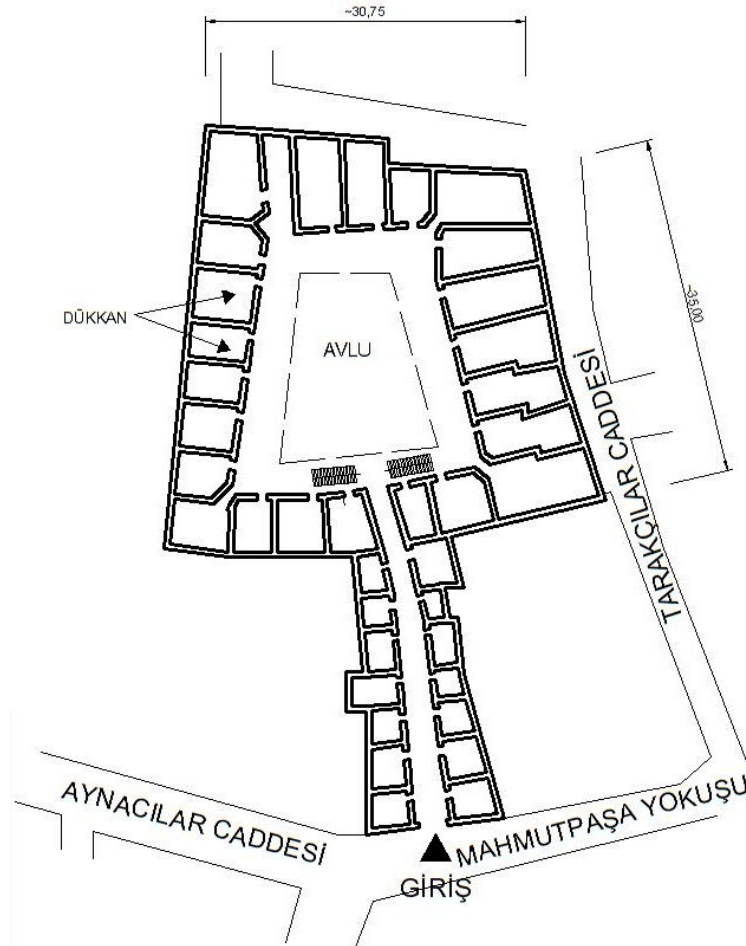
Resim 3.44. Çuhacı Han avlu Ortasında bulunan dükkanlar ve avlu cephesi arkasında kalan Nuruosmaniye Camii

Çuhacı Han konum olarak ticaretin en önemli bölgelerinin yakınında bulunması açısından da çok büyük bir önem taşımaktadır.Çuhacı Han sokağı Kapalıçarşı'nın Nuruosmaniye Kapısı , Çuhacı Han Kapısı ve Mahmutpaşa Yokuşu'na açılan Mahmutpaşa Kapısı'na ev sahipliği yapmaktadır. Nuruosmaniye Camii ile komşu olan bu han Nuruosmaniye'de bulunan deri tekstili ile de bir bağlantı içindedir. Mahmutpaşa Yokuşu ise liman ile bağlantı sağlayan en önemli ticaret bölgelerinden biridir. Bu yokuş ile komşu olmasında Çuhacı Han'daki ticaret yoğunluğunu arttıran en büyük faktördür. Çuhacı Han sarraf esnaflarına ev sahipliği yapmaktadır.

3.2.4.5. KALCILAR HANI

Kapalıçarşı bölgesinde Tarakçılar Sokağı'ndadır. Kitabesi olmayan bu yapının yaptıranı ve mimarı bilinmemektedir. İnşaat tekniği ve civarındaki hanlar ile benzerliği göz önüne alınarak 18. yüzyıl'a tarihlendirilir. Kuyumcuların atık altın tozlarından altın ayıran kalcı (ramatçı) esnafının toplandığı bir han olmasından ötürü bu ismi almıştır.

Arsa durumuna uymak zorunluluğundan dolayı düzgün bir plân şeması yoktur. Avlulu ve iki katlı hanlar grubundan olan bu hanın Tarakçılar Sokağı'nda bulunan tek cephesindeki sade ve çıkıntısız yuvarlak kemerli kapıdan, üzeri çapraz tonozlu bir geçit ile ortadaki yamuk biçimindeki avluya girilir. Avluyu çevreleyen iki katlı revağın etrafındaki mekanlar buraya kapı ve birer pencere ile açılmaktadır. Kubbeli olduğunu kalıntılarından anladığımız çatı örtüsü günümüzde tamamen bozulmuş olup çinko, kiremit ve çimento şap ile örtülüdür. Orjinallliğini tamamen kaybetmiş olan cephenin daha önce tuğla hatıllı taş olduğunu kalan izlerden anlamaktayız. Katları birbirine bağlayan avludaki merdivenler de tamamen değişmiş olup günümüze son derece bozulmuş bir şekilde gelmiştir.

Plan 3.11. Kalcılar Hanı planı

Mahmutpaşa Yokuşu üzerindeki sade ve çıkıntısız, yuvarlak taş kemerli bir açıklıktan girilmektedir. Girişin örtü sistemi çapraz tonoz olan Kalcılar Hanı zemin kaplamasının da günümüz malzemesi ile yenilenmiş olduğu görülmektedir. Kuyumcuların atık altın tozlarından altın ayıran kalcı esnafının toplandığı bir han olması ismini Kalcılar Hanı olarak konulmasına neden olmuştur. Giriş yamuk biçimli bir avluya açılmaktadır. Giriş holü diğer hanlara oranla daha uzun olmakla birlikte girişin sağında ve solunda yedi adet dükkan sırası bulunmaktadır. Kalcılar Hanı girişi günümüzde Mahmutpaşa esnafının yapmış olduğu yenilikler sayesinde farkedilmeyecek duruma getirilmiştir.

Avlu yamuk formludur. Bina bitişik nizamlı olduğundan bulunduğu arsanın ve yan binaların şekline uydurularak yapıldığı görülmektedir. Avluya bakan revaklara çıkan iki adet merdiven bulunmaktadır. Bunlardan biri günümüz malzemesi kullanılarak yenilenmiştir. Güneybatı tarafında boyutları yaklaşık olarak 144x20x33 cm olan ve 21 basamaktan oluşan bir merdiven mevcuttur. Merdiven günümüz malzemesi ile yeniden oluşturulmuştur. Doğu tarafındaki revağın içinde zemin katı 1. kata bağlayan merdiven mevcuttur. Merdiven boyutları yaklaşık olarak 139x15.5x32.5 cm ve 23 basamaktan oluşmaktadır. Merdiven günümüz malzemesi olan mozaik ile kaplanmıştır. Merdiven korkulukları demirden imaledilmiştir.

Resim 3.45. Kalcılar Hanı merdiven üstünde bulunan revak.

Kuzeybatı tarafında 1 revak mevcuttur. Zemin kat revakları örtü sistemi beşik tonozdur. Revak araları ve avluya bakan cepheleri kapatılmıştır. Kuzey cephesinde 2 adet revak mevcut diğerleri tamamen kapatılarak yeni bir mekan oluşturulmuştur. Revak boyutları 353x416 cm'dir. Revak ayakları yaklaşık olarak 83 cm eninde ve 86 cm genişliğindedir. Revaklar günümüz malzemesi ile sıvanıp boyanmıştır. 1. revağın yarısından itibaren kapatılarak dükkan amaçlı kullanıldığı görülür. Zemin kat revakları örtü sistemi beşik tonozdur.

Resim 3.46. Kalcılar Hanı avluya bakan cephesindeki revaklar.

Revaklar günümüz malzemesi ile sıvanıp boyanmıştır. Merdiven bitişiğinde yapılan çay ocağı 2. revağın 1/4'ünü kaplamıştır. Revak boyutları 350x415 cm'dir. Revak ayakları yaklaşık 83cm eninde ve 86cm genişliğindedir. Zemin kat revakları örtü sistemi beşik tonozdur. Güneydoğu tarafında 1 revak mevcuttur. Revak içersinden doğu yönüne doğru merdiven yer almaktadır. Zemin kat revakları örtü sistemi beşik tonozdur. Revak araları kapatılmıştır. Kat silmesi onarım sırasında sıva ile kapatıldığından görülememektedir.

Duvarlar günümüz malzemesi ile sıvanıp boyanmıştır. Bazı kapıların özgün boyutları korunmuştur. Ancak bazılarında özgün boyut ve malzemeye ilişkin hiçbir iz yoktur. Özgün boyutu korunmayan kapıların yerine geniş kepenkler yapılarak bazı oda cephelerinde kapı boşlukları büyütülmüştür. Bazı pencerelerin özgün boyutları korunmuştur. Ancak bazıları da kapılar ile birleştirilerek geniş kepenk yapılmış ve özgünlükleri bozulmuştur.

Revaklar da ise kemerler zemin katta beşik kemer, üst katta sivri kemer şeklindedir. Üst kat kemerleri yaklaşık olarak boyutları 33x16.5x3.5 cm olan tuğlalar ile örülmüştür. Tuğlalar arasında 3-3,5 cm harç kullanılmıştır. Tuğla ve harçlarda dökülmeler görülmektedir. Korkuluğun özgün boyutunun ve malzemesinin korunduğu düşünülmektedir. Ancak günümüz malzemesi ile sıvanıp boyandığından net olarak görülememektedir. Revak başlangıcından saçaklara kadar olan kısımda almaşık duvar örgüsü kullanılmıştır. Saçaklarda kısmi olarak çiçeklenme mevcuttur. Kesme taştan yapılmış olan payeler günümüz malzemesi ile boyanmıştır.

Kemerlerin birleşim yerlerinde kare kesitli sütun başlıkları kullanılmıştır. Başlıklar günümüz malzemesi ile boyanmıştır. Genişliği 86 cm, derinliği 83 cm.dir. Revaklar arasında dövme demirden özgün metal gergiler mevcuttur.

Dış cephede iki cephesi bitişik nizamlıdır. Mahmutpaşa Yokuşu'na bakan cephesinde 5 adet dükkan bulunmaktadır. Doğu cephesinde de 7 adet dükkan mevcuttur. Tüm dükkan cepheleri günümüz malzemeleri ile yenilenmiştir. Almaşık duvar sistemidir, ancak cephede yeşillenme vardır. Özgün boyutu korunmuş pencerelerin doğramaları günümüz malzemesi kullanılmak suretiyle değiştirilmiştir. Üst örtünün üzerine özgün yapıya uygun olmayan ek kat yapılmıştır. Tuğladan kirpi saçak mevcuttur. Ancak tuğlalar arasındaki harçlarda dökülmeler ve çiçeklenmeler görülmektedir. Kubbe olan üst örtü sisteminin kurşun kaplamaları tamamen kaldırılıp kubbe günümüz malzemesi ile kaplanmıştır.

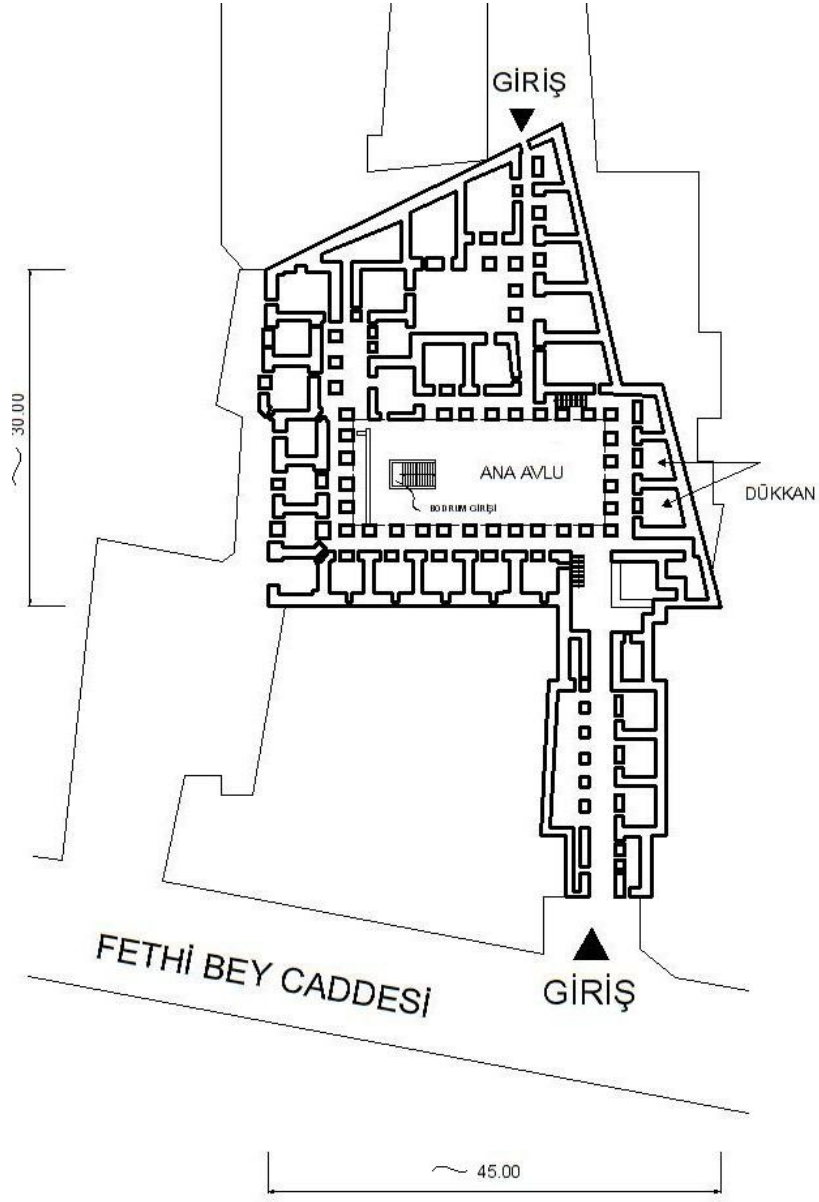
3.2.4.6. TAŞ HAN

Laleli'de, Fethi Bey Caddesi'ndedir. Kitabesi olmamakla birlikte III. Mustafa (1757-1774)'nın yaptırtmış olduğu Lâleli Camii'nin vakıf kayıtlarında bu hanın caminin vakfından olduğu ve ulûfelerini almak için İstanbul'a gelen sipahilerin kalmaları için yaptırdığı yazılıdır. Bu yüzden ilk yapıldığında "Sipahi Hanı" adı ile anılmıştır.

Üç avlulu olan bu hanın giriş cephesi çağdaşlarından farklı olarak tuğla hatıllı olmayıp kesme taştan inşa edildiğinden dolayı "Taşhan" adı ile anılmıştır. Diğer cephelerde ve iç avluya bakan duvar örgüsünde ise taş sıraların arasında tuğla hatıllar ile klasik dokuya dönülmüştür. Giriş 27 x 14 m'lik birinci avluya alışılmışın dışında bir plân şemasıyla uzun bir bina koluyla bağlanır. Avluya geçişi de içine alan bu kısım tek başına bir bölüm meydana getirmekte olup üzerinde iki katlı dar odalar bulunmaktadır. Bu geçit ayrıca uzun bir koridor ile ana avluya da bağlanmaktadır. İki yanında üst kata çıkışı sağlayan merdivenler vardır. Girişin üzerinde biri büyük diğer ikisi küçük olmak üzere üç taş kemer hafif bir çıkıntı yapan taş payelere oturur. Bu kemerlerin üzerinde zemin kat ile üst katı ayıran taş bir silme devam eder. Esas avlu bodrumlu olup diğerlerinden oldukça büyüktür. Bir rampa ile inilen avludaki bu bodrum katın atların barınması için yapılmış olduğu bilinir. Yuvarlak revak kemerleri tuğladandır. Bu revakların arkasında kalan odaların bazıları yuvarlak taş kemerli kapı ve dikdörtgen taş hatıllı pencerelerle bazıları da sadece kapı ile revaklara açılmaktadır.

Günümüzde bakımsız ve bazı yerleri harap olmakla beraber eski karakterini muhafaza edebilmiş olan bu yapı İstanbul'daki askeri hüviyetli tek handır.

Plan 3.12. Taş Han planı

Ticaretin önemli bölgelerinden biri olan Mercan Bölgesi'ne yakın konumda olan Taş Han'da, alışılmış han mimarisinin dışında uzun bir geçitten sonra hanın ana avlusuna varılmaktadır. Ana giriş Fethi Bey Caddesi'ndendir. Bu cadde Laleli Aksaray bölgesini birbirine bağlayan Ordu Caddesini dik kesmektedir. İki ayrı girişi olan Taş Han döneminin en önemli hanlarından biridir. Üç avlulu olan han, yapım zamanının aksine bodrum katı görülen nadir hanlardandır. Bodrum katta bulunan avlu Taş Han'ın ana avlusundan daha büyüktür. Bodrum kat ayaklar üzerine oturtulmuştur ve yuvarlak kemerlidir. Almaşık sistemli olan bu han, adındanda anlaşıldığı gibi bir sıra moloz taş iki sıra tuğla hatıl örülmüş şekilde inşa edilmiştir.

Taş Hanın zemin kattaki ana avlusunun zemin kaplaması taştandır. Avlunun etrafını iki kat birbiri ile simetrik yapıya sahip yuvarlak kemerli revak kemerleri çevrelemektedir. Birinci katta her handa olduğu gibi bir teras bulunmaktadır. Odalar bu terasa bakacak şekilde düzenlenmiştir. Taş Han da üç avlu bulunmaktadır bu avluların iki tanesi ufak ölçekte tasarlanmış olup ana avlu boyutu ise 27x14 m'dir. Ana avlunun orta aksından bir merdivenle bodrum kat avlusuna bağlanmaktadır. Bodrum katta bulunan avlunun zemin katta bulunan avludan daha büyük olduğu yapılan araştırmalar sonucunda elde edilmiş bir bilgidir.

Resim 3.47. Taş Han Zemin kat ana avlu

Düzenli dikdörtgen avluya sahip olan Taşhan'ın avlusunu çevreleyen revaklar arasında dövme demirden metal gergiler bulunmaktadır. Tadilat evresi geçirmiş ve büyük oranda özgün niteliğini korumuş nadir hanlardan biridir.

İki adet ana caddeye bakan girişi bulunmaktadır. Bu girişlerden en önemlisi Fethi Bey caddesine bakan kapısıdır. İki küçük bir büyük kemer süslemesinden oluşan bu giriş sade ve yuvarlak kemerlidir. Girişin iki yanında ufak ölçekte pencereler yer almaktadır. Bu giriş uzun bir koridor ile avluya bağlanmaktadır. Girişten ana binanın büyüklüğü farkedilmemektedir. Yaklaşık 25 m uzunluğundaki bu koridor 5 adedi girişin sağ tarafında 2 adeti ise girişin sol tarafında olmak üzere 7 dükkan sıralı bir şekilde dizilmiştir.

Resim 3.48. Taşhan Fethi Paşa Sokağı'nda ki ana giriş

Resim 3.49. Taş Han küçük avlu (üstü kapalı olan küçük avlu)

Taş Han 'ın küçük olan iki avlusu bulunmaktadır. Üç avlulu olan Taş Han'ın, iki avlusu açık, bir tanesi ise kapalıdır. Kapalı olan avlu ara dönem hanları özelliğini veren bir avludur. Geçiş hanlarında olduğu gibi avlunun etrafını yuvarlak kemerli revaklar çevrelemektedir , avlunun üstünü cam bir örtü sistemi kapatmaktadır. Bu avlu metal konstrüksiyonlu cam çatı sistemi sayesinde gün ışığından yararlanabilmektedir.

Diğer avluda üst örtü sistemi görülmez. Tek cephede revak ve kemer sistemi görülürken diğer cephelerde sade düz taş duvar ve bu duvarların odalara açılan dikdörtgen formlu pencereleri görülmektedir.

Resim 3.50. Taş Han avluya bakan teras görünümü

Simetrik ve birbiriyle uyumlu olan Taş Han'da, her dükkan ve odanın bir avluya bakacak şekilde düzenlendiği görülmektedir. Ana girişe bakan dükkanlar ise dış cepheden açılan küçük ölçekli dikdörtgen formlu pencereler sayesinde ışık ve havayı içeri almaktadır.

Ana avluya bakan zemin katta 23 oda bulunmaktadır. 1. katta ise oda sayısının 21 adettir. Taşhan'da zemin katta toplam 64 adet revak görülür. Birinci katta ise revak sayısı 55'tir.

Resim 3.51. Taş Han Mahfil Sokaktan giriş

İki girişli olan Taş Han ana girişinin Fethi Bey Caddesi'nden olduğunu belli etmiş olup ikinci girişi ise Mahfil Sokaktan'dır. Mahfil Sokak'tan olan giriş kapısı yuvarlak kemerli ve sade bir üslupla tasarlanmıştır. Bu girişteki kısa tonozlu bir geçitten sonra açık olan küçük avluya varılır. Gayet sade olan bu avludan sonra ana avlu aynı aks üzerinde devamlılığı sağlamaktadır. Bu girişin solundan birinci kata çıkan bir merdiven görülmektedir. Toplam merdiven sayısı 4'tür. Bunlardan 2 tanesi ana kapıda, Mahfil Sokağ'a bakan kapıda ise 1 tane tek kollu merdiven bulunmaktadır. 4. tek kollu merdiven ise ana avlunun orta aksından bodrum kata inişi sağlamaktadır. Bodrum kata inişi sağlayan merdivenin orjinal yapıda rampa olarak inşa edildiği görülmektedir.

Resim 3.52. Taş Han dış cephe ve giriş holü cepheden görünüş

Taşhan'ın dış cephesi diğer hanlarda olduğu gibi sadedir. Açıklıklar ise giriş kapıları dışında küçük ve kare formulu olarak yapılmıştır. Zemin katta bulunan dükkanların dış cepheyle ilgisi yok denecek kadar azdır. Birinci katta bulunan odaların duvarda bir niş yaparak dış cephe ile bağlantısı sağlanmıştır. Az sayıda penceresi olan Taşhan duvar yapısına bakılacak olursa bir sıra taş ve iki sıra tuğla hatıl örülecek şekilde yapılmış alması sistemlidir. Ana giriş cephesinde ki duvar yapısında hatılsız kesme taştan inşa edilmiştir.

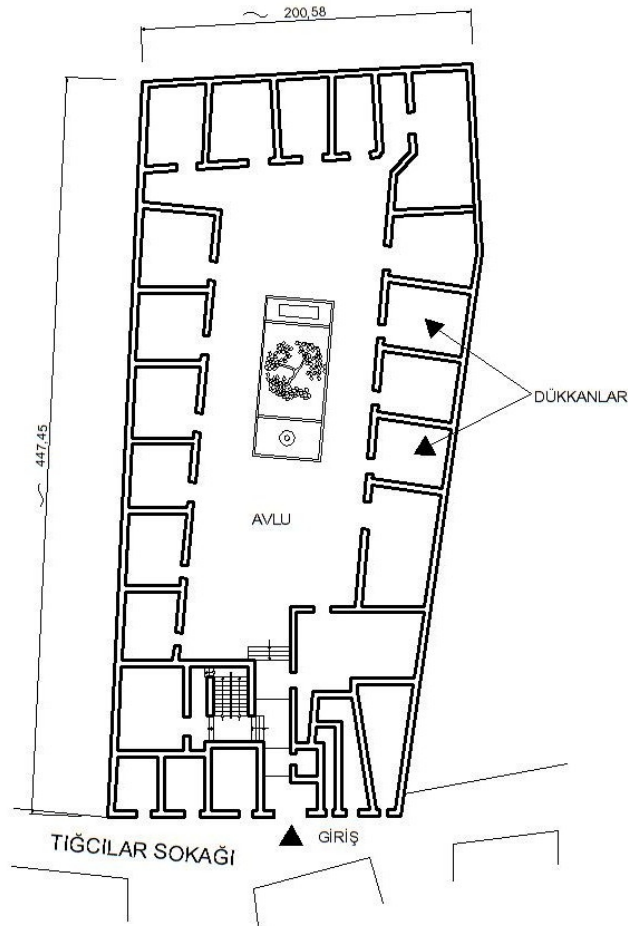
Resim 3.53. Taş Han pencere detayı ve duvarın görünümü

3.2.4.7. ZİNCİRLİ HAN

Kapalıçarşı'nın kuzeyinde Tıgıcılar Sokağı'ndadır. İnşaat tekniği ve civarındaki hanlara bakıldığında 18.yüzyıl sonlarına doğru yapıldığını anlaşılmaktadır.

Tek avlulu ve iki katlı bir ticaret hanıdır. Tıgıcılar Sokağı'ndaki çok sade yuvarlak taş kemerli girişi avluya beşik tonozlu bir geçitle bağlanır. İki kata çıkan merdivenler bu geçittedir. Avluyu çevreleyen revaklar tuğladan yuvarlak kemerlidir. Kemerleri taşıyan kare payeler ise taştandır. Her iki katta da revaklara açılan odaların yuvarlak taş kemerli birer kapı ve penceresi bulunmaktadır. Odalardaki izlerden burada ocaklar olduğu anlaşılmakta ise de bu ocakların hiçbiri günümüze gelmemiştir. Her iki katın da üstü çapraz tonoz ile örtülüdür.

Zemin katı çok değişikliğe uğramış ve orjinal yapısını tamamen kaybederek günümüze gelmiştir.

Plan 3.13. Zincirli Han Planı

Resim 3.54. Zincirli Han 1. kattan avlunun görünüşü

Tek avlulu olan Zincirli Han'ın avlusunun ortasında bir havuz ve çeşme bulunmaktadır. Avlu aksının ortasında kalacak şekilde bir ağaç bulunmaktadır. Taş olan avlu zemini doğal yapısını korumaktadır.

Zemin kat planı sabit kalmıştır . Avluya bakan zemin kat cephesinde değişmeler görülür revaklar kapatılarak dükkanlarla birleştirilmiştir. Dükkan cepheleri günümüz malzemeleri kullanarak kapatılmıştır.Zincirli Han yuvarlak kemer yapıya sahiptir. Taş olan duvar yapısı zemin katta sıva ile kapatılmıştır.

Giriş yuvarlak taş kemerlidir. Avluya beşik tonozlu bir geçitle bağlanır. Bu geçit kot farkından dolayı kademelidir merdiven başlangıcında 3 basamak ile yukarı çıkıldıktan sonra avluya varılmaktadır. Girişin solunda bulunan merdiven , 5 basamak çıkıldıktan sonra bir oda girişine bağlanmaktadır. Geniş bir merdiven ile birinci kata çıkılmaktadır. Merdiven özgün yapısını korumaktadır.

Resim 3.55. Zincirli Han avluya bakan birinci kat teras ve revak görünümü

Yuvarlak kemerli revaklara sahip olan Zincirli Han'ın , birinci katında 22 revak bulunmaktadır. Birinci katta 28 oda ve her odaya ait, 2 pencere kapı yanında, 1 pencere de kapının üstünde olmak üzere 84 adet pencere avluya açılmaktadır. Odaların zeminleri özgün olan doğal taş örtünün üstü kapatılarak günümüz malzemeleriyle kaplanmıştır. Her odada zemin kaplaması farklılık göstermektedir. Birkaç odada yapılmış olan araştırmalarda taş üstü düzeltme betonu ve laminat yada günümüz malzemesi olan seramiğin kullanıldığı görülmektedir. Oda tavan yükseklikleri normal yükseklikten daha fazladır.

Resim 3.56. Zincirli Han oda girişi ve revak örneği

Zincirli Han'ın taş cephesinin sıva ile kapatılarak boyanmış olduğu görülür. Oda giriş ve pencere açıklıkları özgünlüğünü korumaktadır. Revak kemerleri arasında metal çubuk gergiler bulunmaktadır. Üst kat kemerlerinde sıva dökülmeleri görülmektedir. Revaklardaki sıva çatlakları dikkat çeken diğer bir unsurdur.

Sıvanın döküldüğü bölgelerde duvarın 2 sıra taş 3 sırada tuğla hatıldan yapılmış olduğu görülür. Revaklarda ışığın dik olarak geldiği öğlen vakitleri için ara ara açıklıklar yapıldığı görülmektedir. Zincirli Han konum açısından Kapalıçarşı'nın sınırlarını oluşturan hanlardan biridir. Cephesi Mahmutpaşa Yokuşu'nun Kapalıçarşı kapısına bakmaktadır. Kısmi tadilat görmüş olan Zincirli Han'ın plan şeması açısından bir değişikliğe uğramadığı görülmektedir. Düzgün bir plana sahip olmayan Zincirli Han bulunduğu arsanın şekline göre inşa edilen ticaret hanlarındanır.

3.2.5. 19. YÜZYIL

17. ve özellikle 18. yüzyılda gelişmelerinin zirvesine varan İstanbul hanları 19. yüzyılda duraklama devrine girer. Sayıları geçen yüzyıldaki hanlar kadar çok değildir ve genellikle 18. yy özelliklerini sürdürürler.

Bu yüzyılın ilk yarısında inşa edilen Yıldız Hanı önemli bir örnek olarak görülür. Tas kemerli girişi revaklı avlusu, üç katlı olması ve nihayet cephe çıkmalarıyla bu yüzyıl özelliklerini gösteren tipik bir örnektir.

Yine Sabuncu Hanı ve muhtemelen bu yüzyılın sonlarına doğru yapılmış olan Yeni Cami önündeki Hidayet Cami bitişiğinde bulunan, dış hatlarında İstanbul Han'ları üslubu görülmekle beraber avlusuz, bir koridor yanına iki sıra halinde yerleştirilmiş mekanlarıyla İstanbul hanlarının klasik plan anlayışından tamamen farklı olan Sapçı Han , Baba Cafer Zindanı ve türbesine bitişik cepheleri iç kısımları tamamen restore edilmiş olan Zindan Hanı ise geç devrin son yapıları olarak görülür.

Fatih devrinden itibaren gelisen İstanbul hanlarının incelenmesi şu genel özellikleri ortaya koyar.

1. Bütün avlulu hanlarda kat adedi genellikle iki olup, üç katlılar ancak 18. yüzyıl'dan itibaren görülmeye başlar.
2. İstanbul'un hanları genellikle avlulu ve revaklıdır.

İstisnalar: Avlulu fakat revaksız olan Simkeşhane Külliye bünyesinde inşa edilmiş olan kapalı tek hacimli Fatih Deve Hanı, Süleymaniye Hanı ve cephelerinde bir 18. yy eseri karakteri taşıyan Galata, Saksı ve Serpus Hanları ve 19. yüzyıl sonlarına doğru inşa edilmiş olan Sapçı Hanı.

3. Avlu adedi genellikle bir veya iki olup, sadece iki han üç avluludur.
4. Üç avlulu han tipi ilk defa 17. yüzyılda ortaya çıkar.
5. Bütün hanların avlusu revaklıdır.
6. 18. yüzyıl'dan itibaren eğri yollara isabet eden kısımlarda cephe çarpıklıkları çıkmalarla düzeltilmeye başlanmıştır.
7. Hacimlerin örtü sistemi beşik tonoz, çapraz tonoz ve kubbedir.
8. Ahırlar avludan bir rampa ile inilen bodrumlarda yer almıştır.

19. yüzyıl'da han mimarisinde azalmalar görülmektedir. Bu dönemde daha çok geçiş hanlarının görülmektedir. En önemli örneğide Mercan Bölgesi'nde bulunan Büyük Ticaret Han'dır. Bu dönemin hanlarını sıralıyacak olursak:

1. Büyük Ticaret Han
2. Sabuncu Hanı
3. Yıldız Hanı

3.2.5.1. BÜYÜK TİCARET HAN

19 yüzyıl'da görülen geçiş hanlarının en önemli örneği olan Büyük Ticaret Han Mercan bölgesinin Mahmutpaşa Yokuşu'na bağlandığı Çakmakçılar Yokuşu'ndadır. Kitabesi bulunmayan hanın, inşaa tekniğine bakılarak 19. yüzyıl'a ait olduğu söylenmektedir.

Resim 3.57. Büyük Ticaret Han cephe görünümü

Büyük Ticaret Han dönemin mimarisinin özelliklerini anlamak açısından en önemli örneklerden biridir. Sade taş bir cepheye sahip olan Büyük Ticaret Han'da 19. yüzyıl başına kadar yapılan han mimarisinin aksine dış cepheye açılan açıklıkların daha sade ve büyük ölçekte yapıldığı görülmektedir. Açıklık sayısında da artış olmuştur.

Büyük Ticaret Han taş ve beton bir araya getirilerek inşa edilmiş bir yapıdır. 18. yüzyıl'da olduğu gibi tuğla hatıl bu handa görülmemektedir. Giriş gayet sade ve küçük ölçekte yapılmıştır. İki adet girişi bulunan handa yassı kemerli ve tonozsuz olarak avlulara varıldığı görülmektedir.

Bodrum kat 2 avlu da hissedilecek şekilde tasarlanmıştır. Ana girişten girildiğinde direk bodrum kata varılmaktadır. Zemin kattan giriş ayrı bir bölgeden yapılmaktadır. Bodrum kattan hissedilen 2 avlunun bodrum kattan birbirine bitişik tasarlandığı görülür.

Resim 3.58. Büyük Ticaret Han bodrum kat avlu bağlantısı

Mimari açıdan incelendiğinde, revaksız sade olan Büyük Ticaret Han'da, teras ve kemere de rastlanmamaktadır. Dış cephede olduğu gibi taş ve pencerelerden oluşan han yarı büro han özelliğini veren katlar arasında odalar şeklinde yarı ticaret hanları özelliği veren avlulu şekilde inşa edilmiş bir handır.

Bodrum kattan hissedilen avluların üstleri cam bir örtü sistemi ile kapatılmıştır. Bu şekilde ışık girişi sağlanırken birbirine paralel gelecek şekildeki giriş kapıları sayesinde hava sirkülasyonu da sağlamaktadır. Zemin kattan üstü açık ayrı bir avluya, sade kemersiz bir giriş ile girilmektedir. Bu girişten bina hissedilmemektedir. Tek kollu merdiven yardımı ile bu avludan bodrum kata varılmaktadır.

Resim 3.59. Büyük Ticaret Han avlu üstü örtü sistemi ve avluya bakan oda görünümü

Avluya bakan cephede ve dış cephede sıva dökülmeleri, çatlamlar görülmektedir. Bakımsız olan Büyük Ticaret Han'ın özgünlüğünü koruyan kapılarında ve duvarlarında hasarlar görülmektedir. Dükkanların cepheleri özgünlüğünü yitirmiş ve günümüz malzemesi kullanılarak yeni kapı ve pencereler açılmış, camekanlar oluşturulmuştur. Avluya bakan cephede tesisat boruları, dış cephede ise tabelalar binaya zarar veren diğer unsurlardır.

BÖLÜM 4

İSTANBUL HANLARININ İŞLEVSEL AÇIDAN İNCELENMESİ

4.1. FONKSİYON AÇISINDAN HANLAR

İşlevselliği açısından han yapıları incelemeye alındığında buldukları konum,yapılmış oldukları dönem ve yapım tekniklerine göre işlev verilirken, mekan anlayışı da fonksiyonu etkileyen diğer bir unsurdur. Fonksiyon açısından hanları, dört başlık altında incelemeye almak mümkündür.Bunlar ;

1. Yolcu Hanları
2. Ticaret Hanları
3. Elçi ve Özel Kişilerin Misafir Edildiği Hanları
4. Kompleks Olarak İnşaa Edilen Yapılara Dahil Hanlar

olarak incelenmiştir.

4.1.1 YOLCU HANLARI

Bu tip hanlar şehir dışı hanlarda olduğu gibi yolcu barındırma yönlerini, şehirde de devam ettiren örneklerdir. Şehir yaşantısı ve bünyesine göre değişiklikler göstermiş ve yeni özellikler kazanmıştır. Yolcu hanlarını kendi içinde iki gruba ayırmak mümkündür.

Bunlar:

1. Ahırsız Han Tipleri
2. Ahırlı Hanlar Tipleri

olarak ele alınacaktır.

4.1.1.1. AHIRSIZ HAN TİPLERİ

Bu tip hanlara örnek gösterecek olursak ; Bu hanlar Vezir Han (17. yüzyıl) ve Büyük Yeni Han (18. yüzyıl) gibi örneklerini görmekteyiz. Bu yapılar şehir dışı yollar üzerindeki birbiri ile bağlantılı hanları ve kervansaraylardan ne kadar farklı özelliklere sahiptirler. (30)

Şehir yaşantısı içinde, yaşamını sürdürdüğü yere sahip olmayan fakat çalışmak mecburiyetinde bulunan insanların ihtiyaçlarına cevap verebilecek yapılar olarak ortaya çıkar. Bu tip yapılarda kısa süreli konaklama prensibi öne çıkmaktadır. İki han yada kervansaray arasında gidilecek yol boyunca dinlenmeyi esas alarak yapılmış hanlardır. Ahırsız han tiplerinde bodrum kat yer almamaktadır.

Resim 4.1. Büyük Yeni Han avludan görünüş (18. yüzyıl)

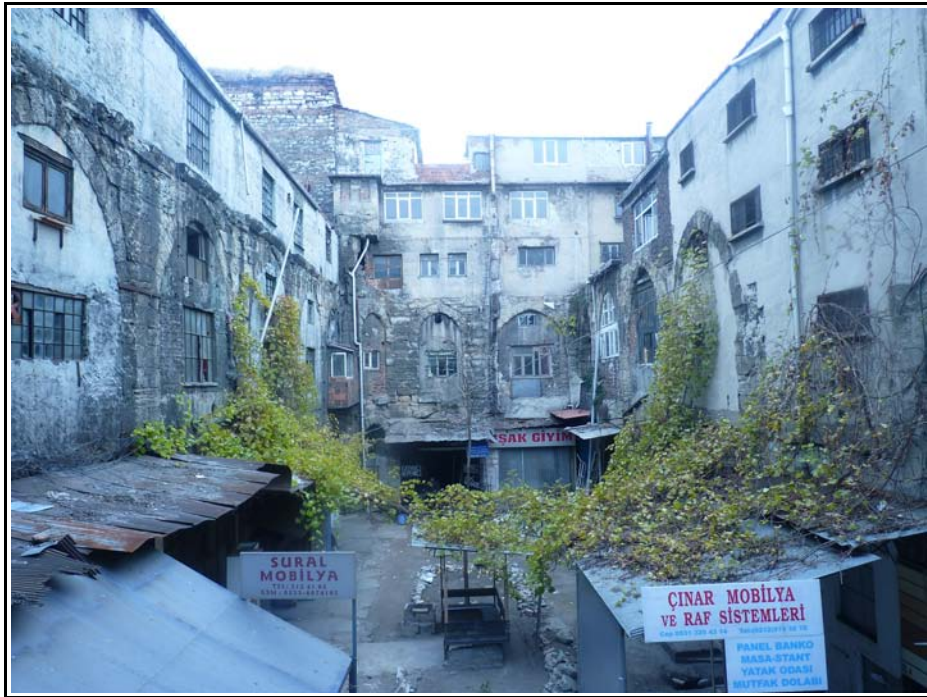
30. Güran, C.,1976, "Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi " Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları

4.1.1.2. AHIRLI HAN TIPLERİ

Şehirlere varışlarda ve şehirlerden geçişlerde hayvanların barındırılmasına imkan veren yapılar olarak şehir bünyesinde vazife görmüş yapılardır. Ahırlar İstanbul hanlarında gelişmiş bir tarza sahiptir. 15. yüzyıl eseri olmasına rağmen Kürkçü Han'da ahırın esas avlunun bodrumuna yerleştirildiği görülür. Bu da han yapılarında bodrum katın farklı bir fonksiyonda kullanıldığını göstermektedir. Böylece insanların kullanım alanlarında kesin bir ayrıntıya ulaşılmıştır.

Büyük Valide Han gibi eserlerde ise, ahırın bodrum katta olma özelliği daha da geliştirilmiş ve ideal bir şekil almıştır. Burda ahırın üçüncü bir avlu bodrumuna alınarak daha da güçlendiği görülür.

Resim 4.2. Büyük Valide Han üçüncü avlu avlu altı bodrum katta bulunan ahır.

Bu sebeplerden dolayı ahırlı hanlarda başlıca iki grup görülür:

1. Ahırın esas avlu bodrumunda yer aldığı hanlar.

Kürkçü Han , Paşa Hanları ve Taşhan bu tipe uygun örneklerdir.

2. Ahırın ayrı bir avluda yer aldığı hanlar.

Büyük Valide Han'da olduğu gibi.

4.1.2. TİCARET HANLARI

Şehir hayatı şartları içinde ortaya çıkmış bir han tipidir. Türk han mimarisinde Osmanlılar zamanında bir yenilik olarak ortaya çıkmış olduğu görülmektedir. Genellikle hanlar, içinde bulunan esnaf topluluklarının ismini alırlar. Böylece o hanın hangi iş dalına ayrılmış olduğu kolaylıkla anlaşılabilir.

Bu tip eserlerde han mimarisinin esas mekan anlayışı değişmeyip yine zemin katın barınmak veya bir dükkan için ayrıldığı fakat servis ve depolar için ayrılmış olduğu görülür. Üst kat ise fonksiyon açısından dükkanlara ayrılmıştır.

Bu hanların diğerlerinden ayıran en önemli özelliği ise içinde konaklamanın bulunmayışıdır. İstanbul hanlarından; Çuhacı Han, Sofcu Han , Pastırmacı Han , Astarıcı Han , Sarraf Han , Kebapçı Han , Kuşakçı Han , Çorapçı Han , Perdahçı Han , Sepetçi Han , İğneci Han Kalcı Han , İplikçi Han , Sabuncu Han , Şekerci Han , Yelkenci Han bu tip yapılardır.

Resim 4.3. Sepetçi Han (ticaret hanı)

4.1.3. ELÇİ VE ÖZEL KİŞİLERİN MİSAFİR EDİLDİĞİ HANLAR

Bu hanlar tipik bir şehir hanı özelliği taşımaktadırlar. Bu tipten günümüze kalan İstanbul'da sadece bir tek han vardır. 16. yüzyıl'da devlet misafirleri için yaptırılmış olup 1865 yangınında hasar görmüş olan Elçi Hanı, yapılan araştırmalara göre o devrin özelliklerine uygun olarak inşa edilmiş ahırlı bir handır. Bugün izi kalmamıştır.

Bu tarzın İstanbul da bulunan tek örneği ise 18. yüzyıl eseri olan Hasan Paşa Hanı'dır. Ahır yoktur ve diğer hanlardan ayrı bir özellik göstererek zemin katı konaklamaya ayrılmış olduğu görülür. Ancak zemin kat konaklamaya ayrılmış olmasına rağmen cephede pencere bulunmamaktadır. Hasan Paşa Hanı , Beyazıt – Laleli arasındaki Ordu Caddesi üzerinde olan bu yapı 1745 de Sadrazam Seyyid Hasan Paşa'nın (ölm. 1748) tarafından bu bölgede yaptırtmış olduğu hayır eserleri arasında inşa edilmiştir. Mimarı Mustafa Çelebidir. Hanın kitabesinin de bulunduğu kuzey kanadı 1958 de Ordu caddesi açılırken yıktırılmış olduğundan özgün durumunu tamamen kaybetmiştir. Bu tarihten sonra süpürge yapan esnaf, hanın geriye kalan mekanlarına yerleşmiş olduğundan “Süpürgeciler Hanı” olarak adlandırılmıştır. Günümüzde ise süpürgeciler burayı terk etmiş ve yerine deri ve sair malzemeleri satan dükkanlar yerleşmiştir.

Resim 4.4. Hasan Paşa Hanı dış cephe

Misafir hanlarında esas olan konaklamaktır. Elçi Han'ında olduğu gibi devlet adamlarının, iş adamlarının diğer ülkelerden gelen elçilerin misafir edilerek dinlenmelerinin sağlandığı hanlardır. Bu hanlarda ticaret görülmez. Avlulu hanlar arasında görülen bir özelliktir.

4.1.4. KOMPLEKS OLARAK İNŞA EDİLEN YAPILARA DAHİL HANLAR

Şehir yaşantısında önemli vazifeleri olan külliyeler, yani farklı amaçla yapılan yapı grupları, plan ve mekan anlayışları bağlı bir kervansaraya da sahiptir. Bunlardan en eskisi, Fatih Külliyesi'nin imaret bölümünün bir parçası olarak 15. yüzyılda kapalı bir nef halinde inşaa edilen ve bir adı da Fatih Kervansarayı olan, Deve Hanı'dır. Kompleks yapıların kütesinden ayrı olarak ve misafirlerin hayvanlarını barındırmaları için yapılmış olan han, bugün mevcut değildir.

Beyazıt külliyesinin kervansarayının büyük kubbeli ahır kısmı, II. Abdülhamid devrinde, Maarif Nazırı Münif Paşa tarafından umumi kütüphaneye çevrilmiştir. Bitişinde bulunan önü avlulu ahşap iki katlı bina, kervansarayın hücreler kısmıdır. Sonradan buraya aynı amaç ile uyumlu olarak Misafirhane-i Askeri inşa edilmiştir, burası sonradan dışçılık mektebi olmuştur.

16. yüzyılda Süleymaniye Külliyesi'nin bir bölümü ve kapalı bir hacim halinde yapılmış olan Süleymaniye Hanı da külliyelelere dahil hanlardandır. Han külliyesinin bölümü olduğundan, ayrı bir tarzda ele alınmamış, dolayısıyla İstanbul hanlarının gerek plan ve mekan anlayışı açısından gerekse cephe ifadesinden uzak bir özelliğe sahip olmuştur.

Aynı yüzyıla ait ve Büyük Çukur Hanı olarak adlandırılan Rüstem Paşa Hanı ve Küçük Çukur Hanı ise , Rüstem Paşa Külliyesi'ne dahil olmakla beraber ayrı bir bölüm halinde ve İstanbul hanlarının özelliklerine sahip olarak, taş ve tuğla sıralar ile cephede klasik görünümlü merkezi avlulu ve revaklı olarak inşa edilmişlerdir. (28)

Farklı amaçla yapılan yapı gruplarının içinde yer alan hanlardır. Genellikle bulunduğu yapı grubunun ismini alan bu hanlar cephe ve kullanım açısından farklılıklar göstermektedir. Bulduğu yapı grubunda tek ya da birden çok han yapılmış olduğu görülür.

---

28. Güran, C.,1976, "Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi " Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları

EKLER

EK : HAN YAPI KROKİLERİ

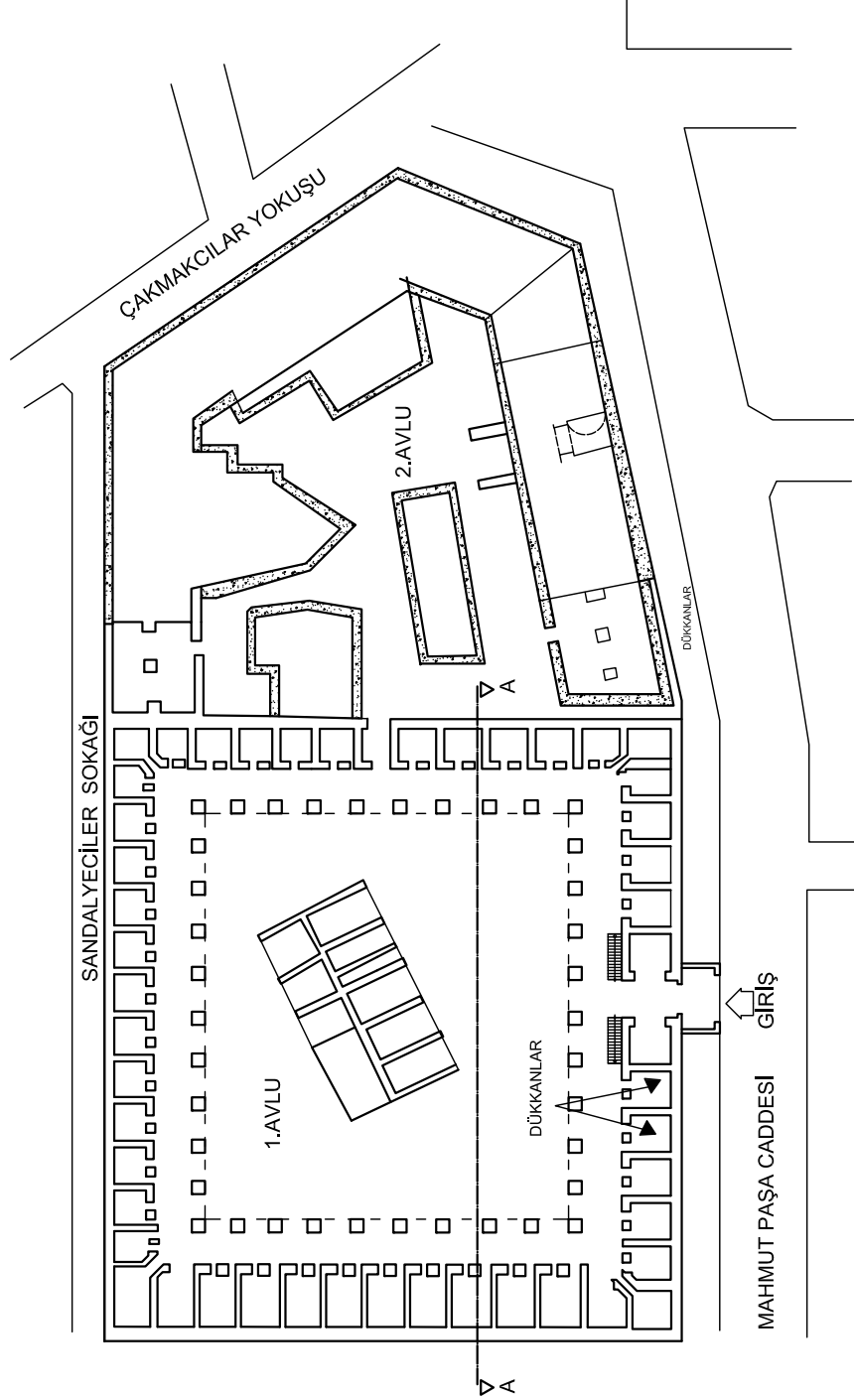
TİCARET HAN ÖRNEKLERİ

EK 1 KÜRKÇÜ HAN (15. YÜZYIL) ;

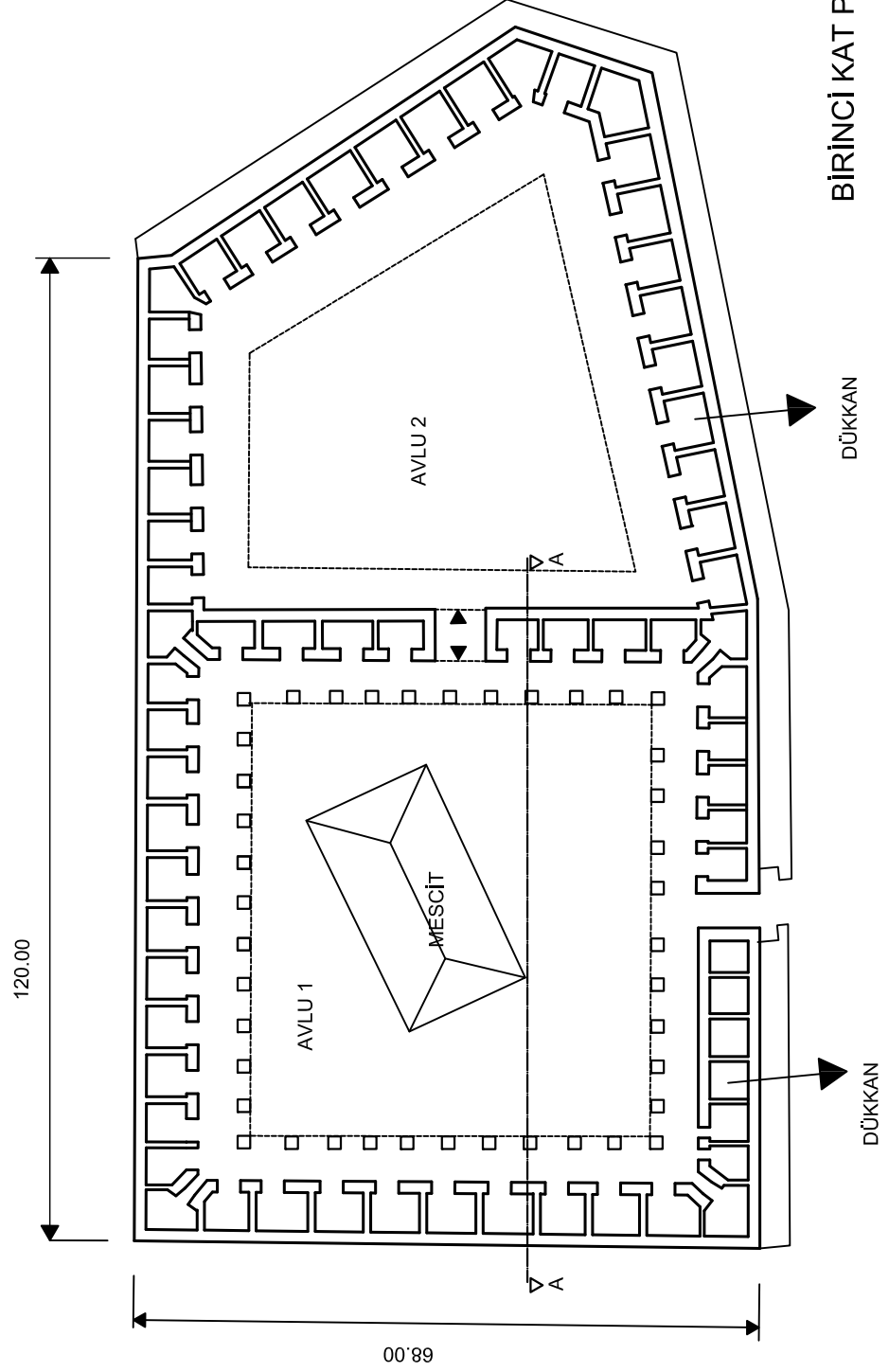
Resim EK.1. Kürkçü Han'ı konumu

KÜRKÇÜ HAN

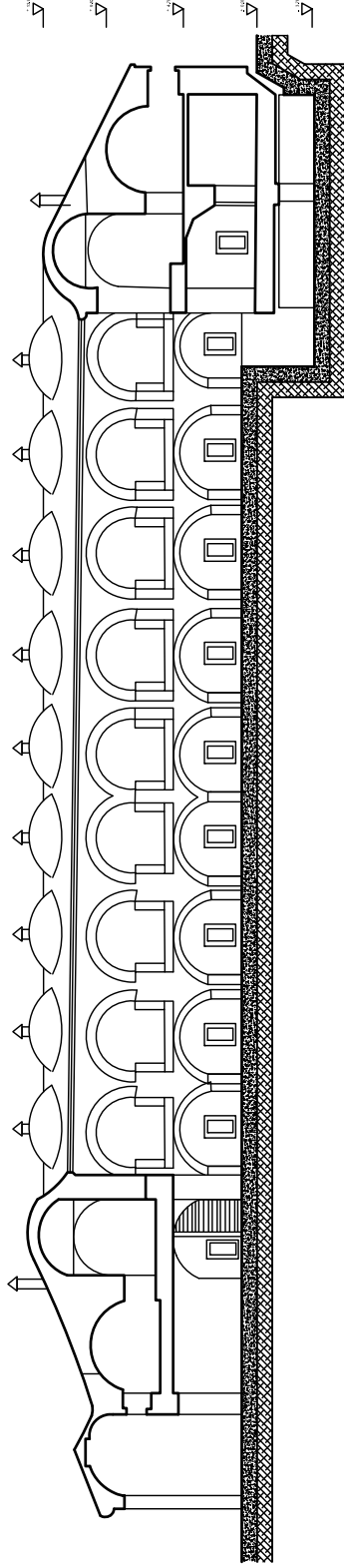
ZEMİN KAT PLANI

Ö : 1/1000

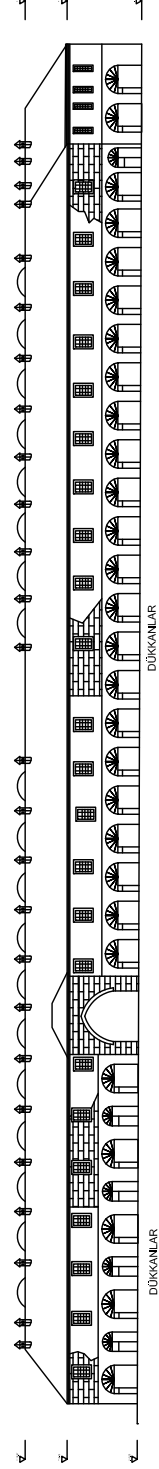
Ö :1/1000

KESİT
1. AVLU A-A KESİDİ

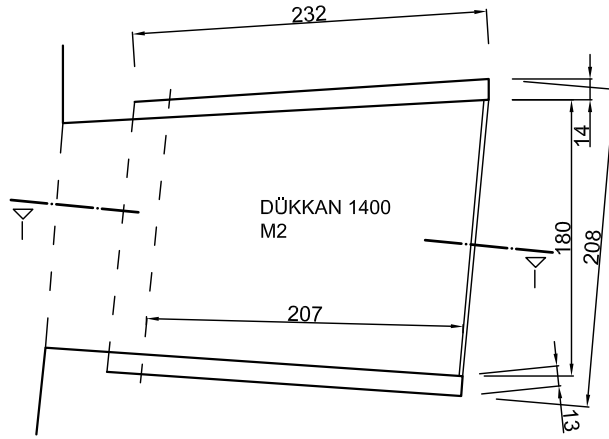
ÖL : 1/1000

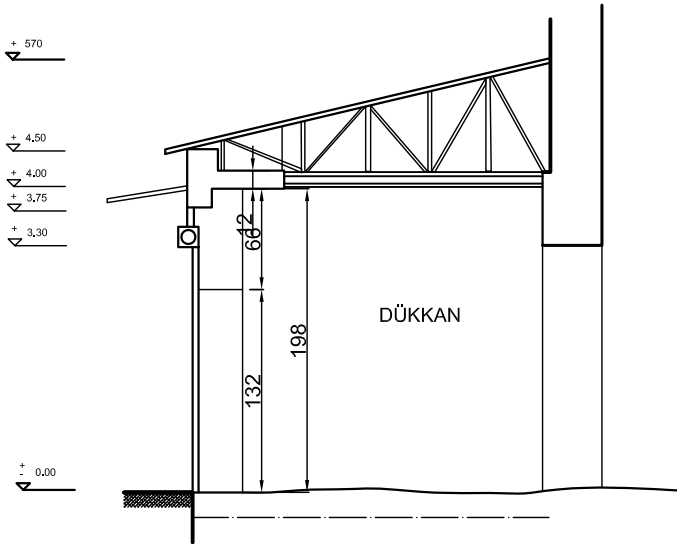
MAHMUTPAŞA YOKUŞU - GİRİŞ CEPHESİ

Ö : 1/2000

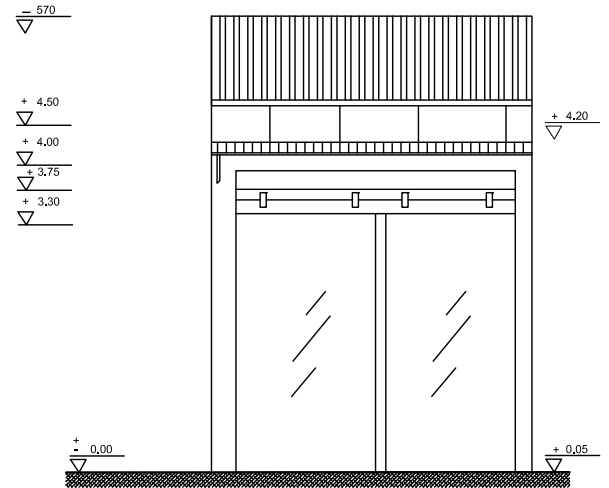
DÜKKAN ÖRNEĞİ 1 (AVLU İÇİ)

ZEMİN KAT PLANI

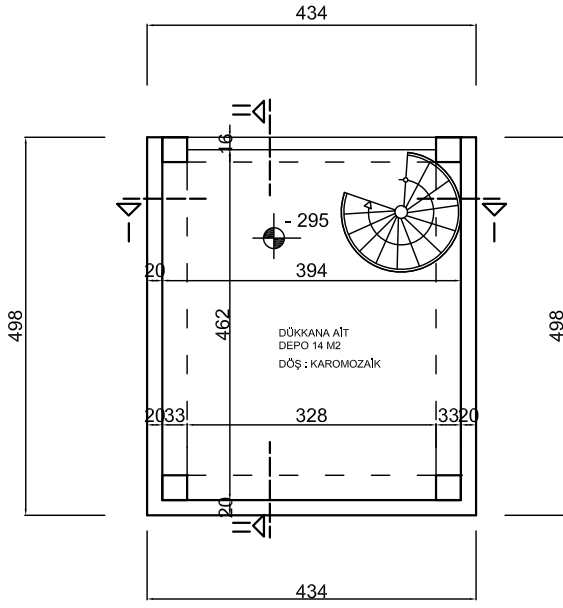
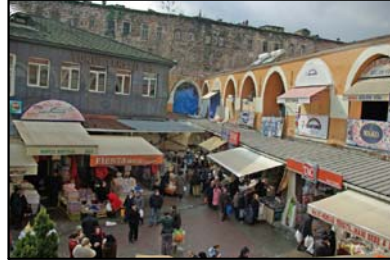

I - I KESİDİ

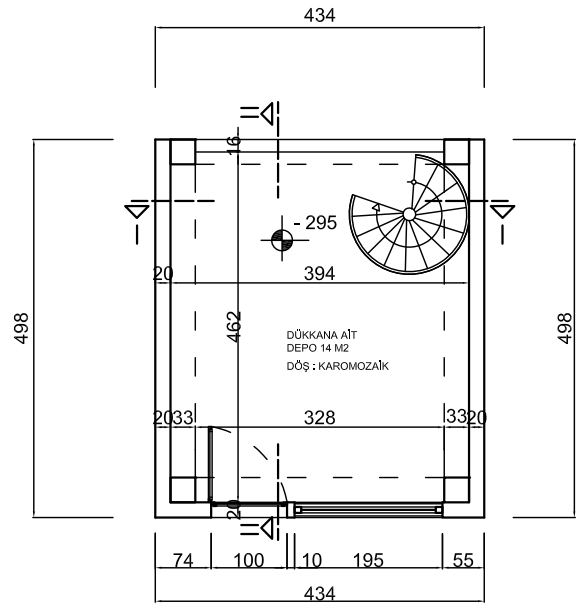

Ö : 1/100

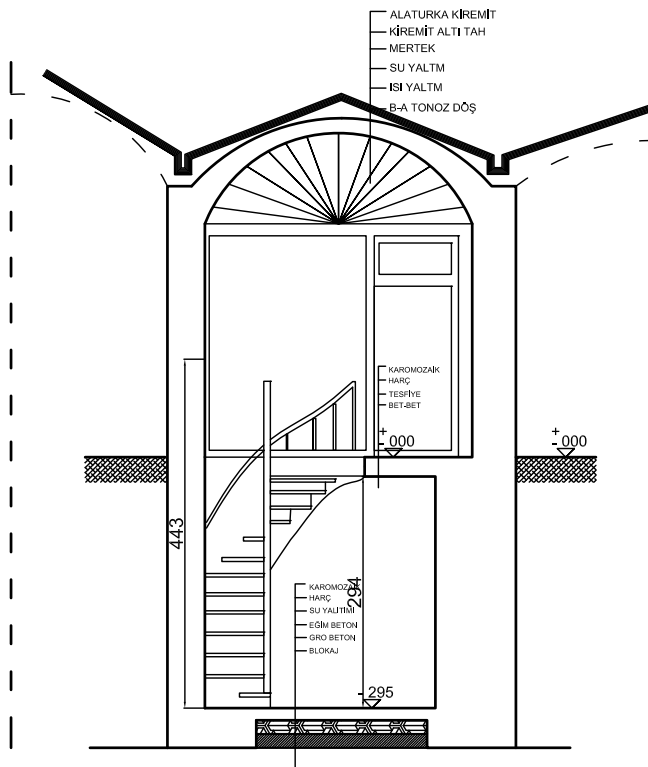
DÜKKAN ÖRNEĞİ 2 (MAHMUTPAŞA YOKUŞU DIŞ CEPHE)

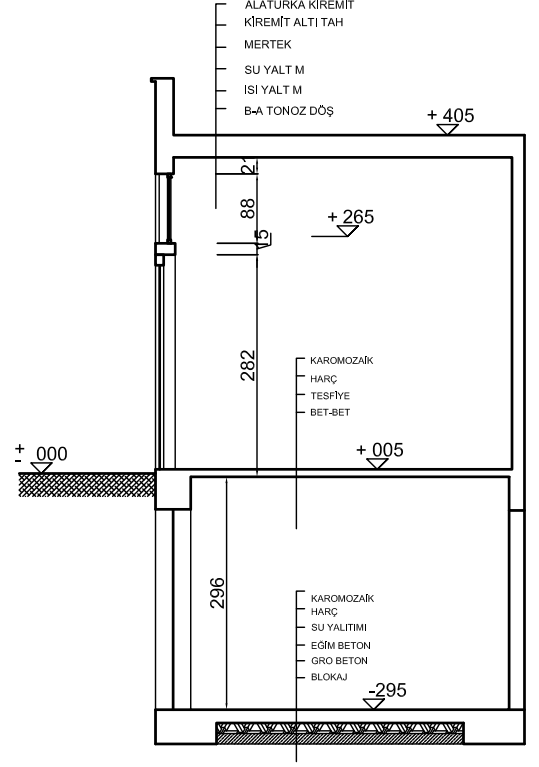
BODRUM KAT PLANI

ZEMİN KAT PLANI

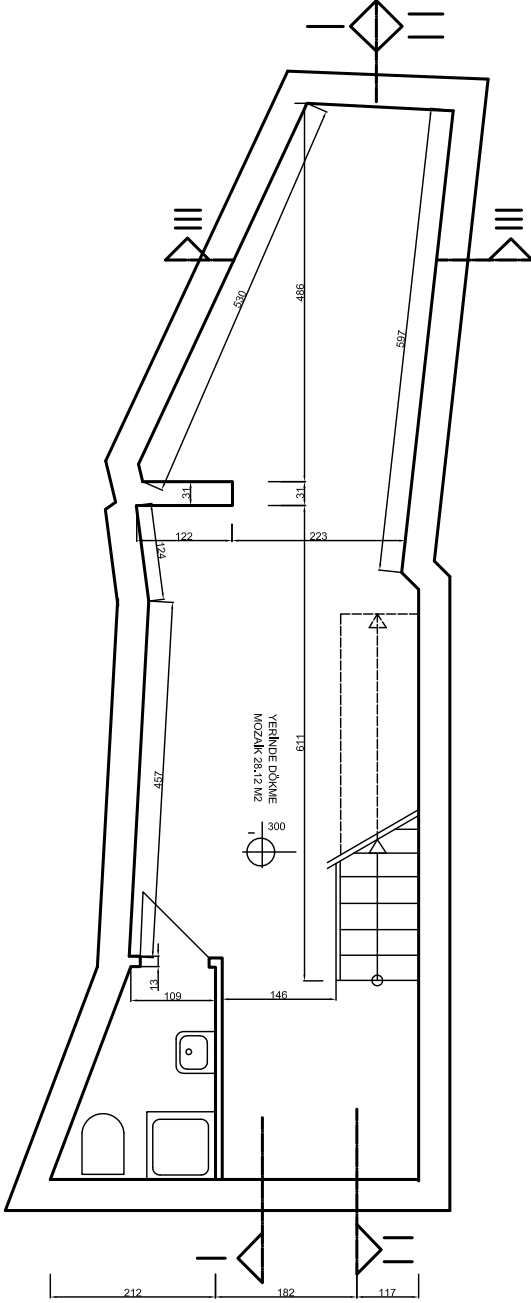

I-I KESİDİ

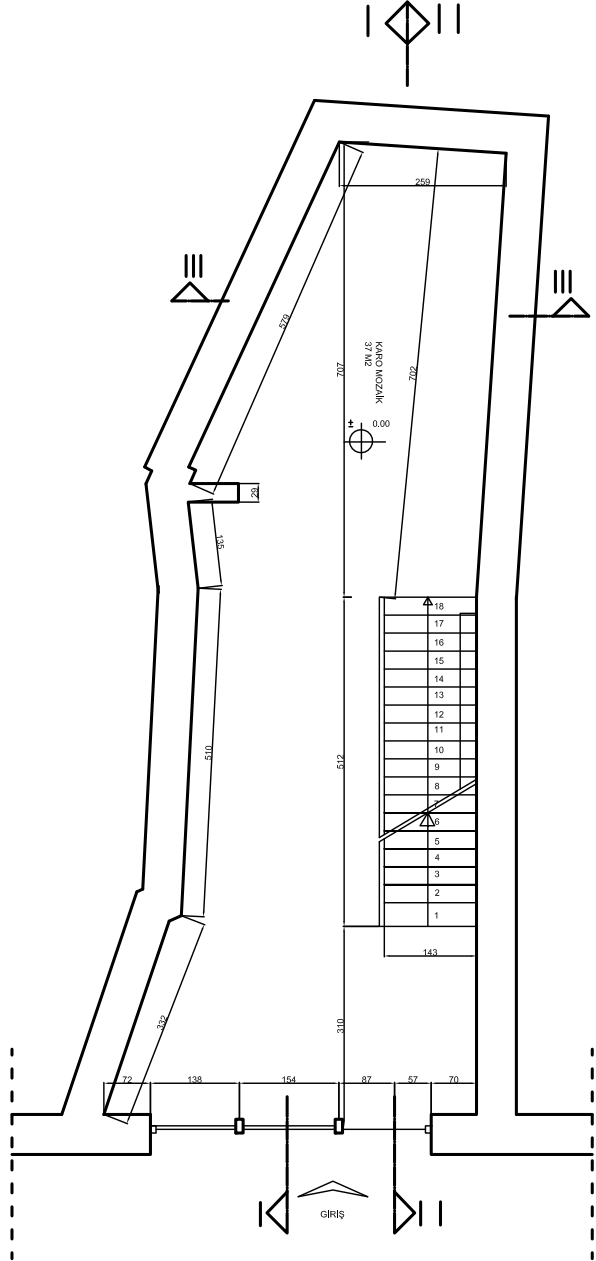

II-II KESİDİ

DÜKKAN ÖRNEĞİ 3 (KÖŞE DÜKKAN)

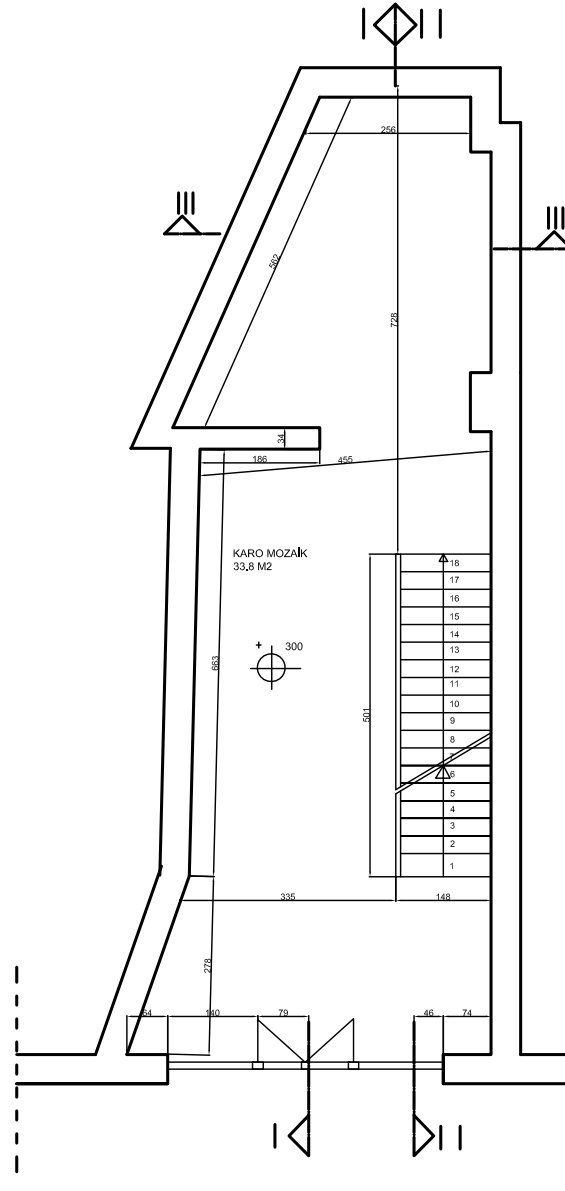
BODRUM KAT PLANI

ZEMİN KAT PLANI

Ö:1/100

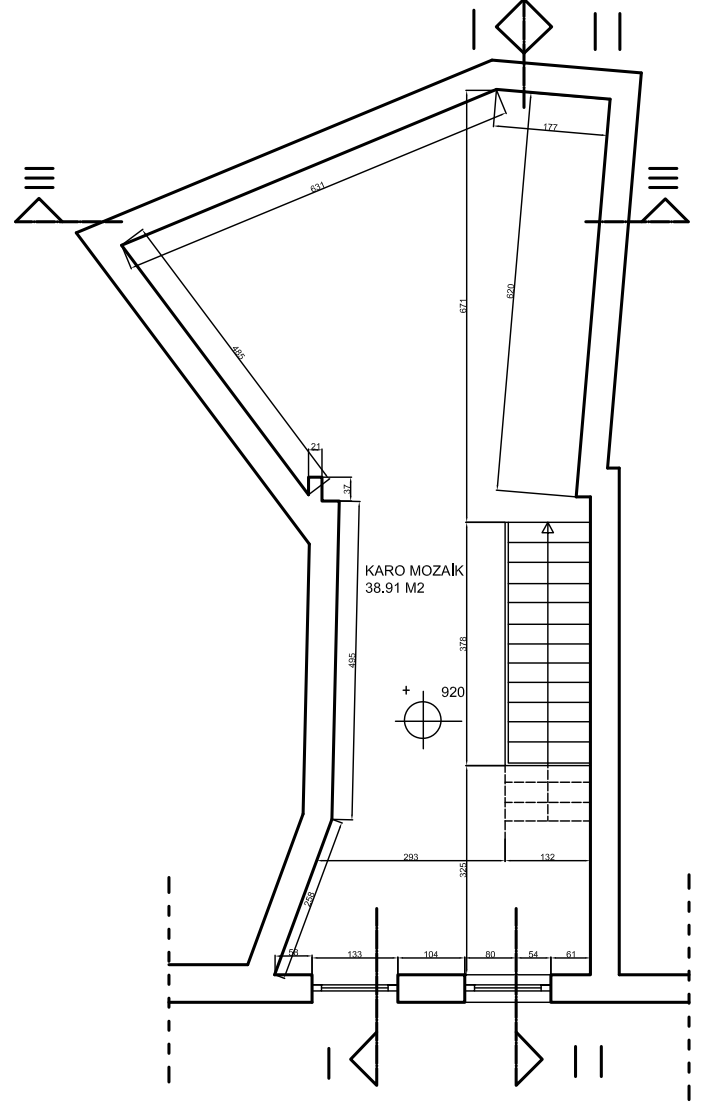
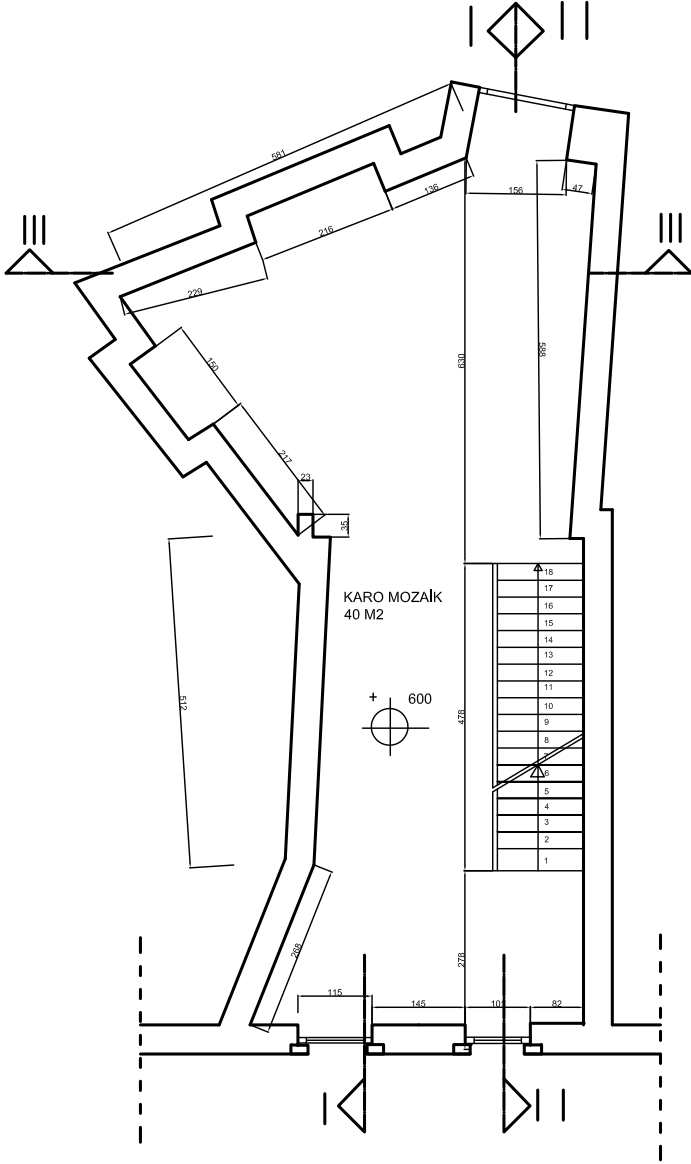
DÜKKAN ÖRNEĞİ 3 (KÖŞE DÜKKAN)

1. KAT PLANI

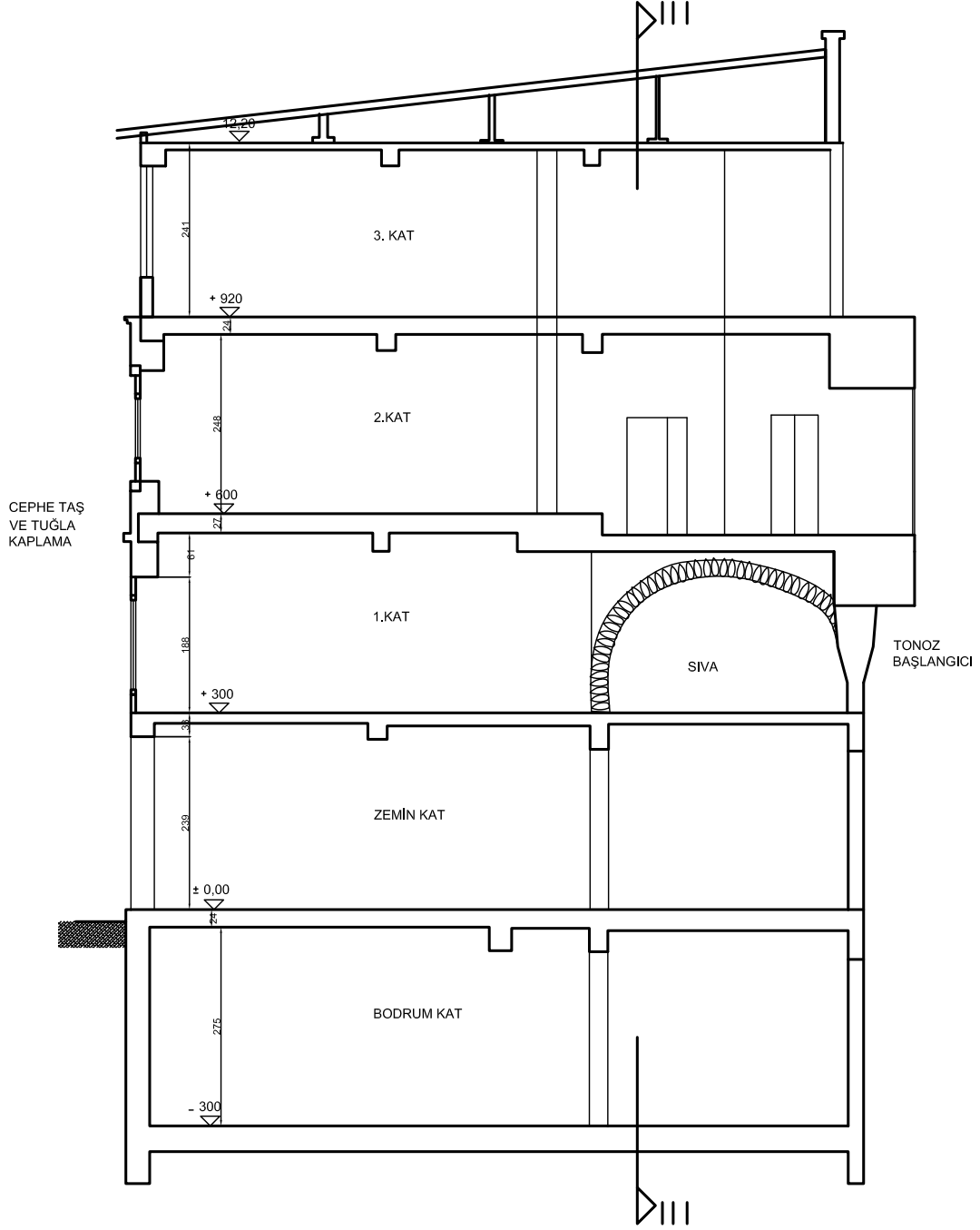
Ö :1/100

DÜKKAN ÖRNEĞİ 3 (KÖŞE DÜKKAN)

Ö :1/100

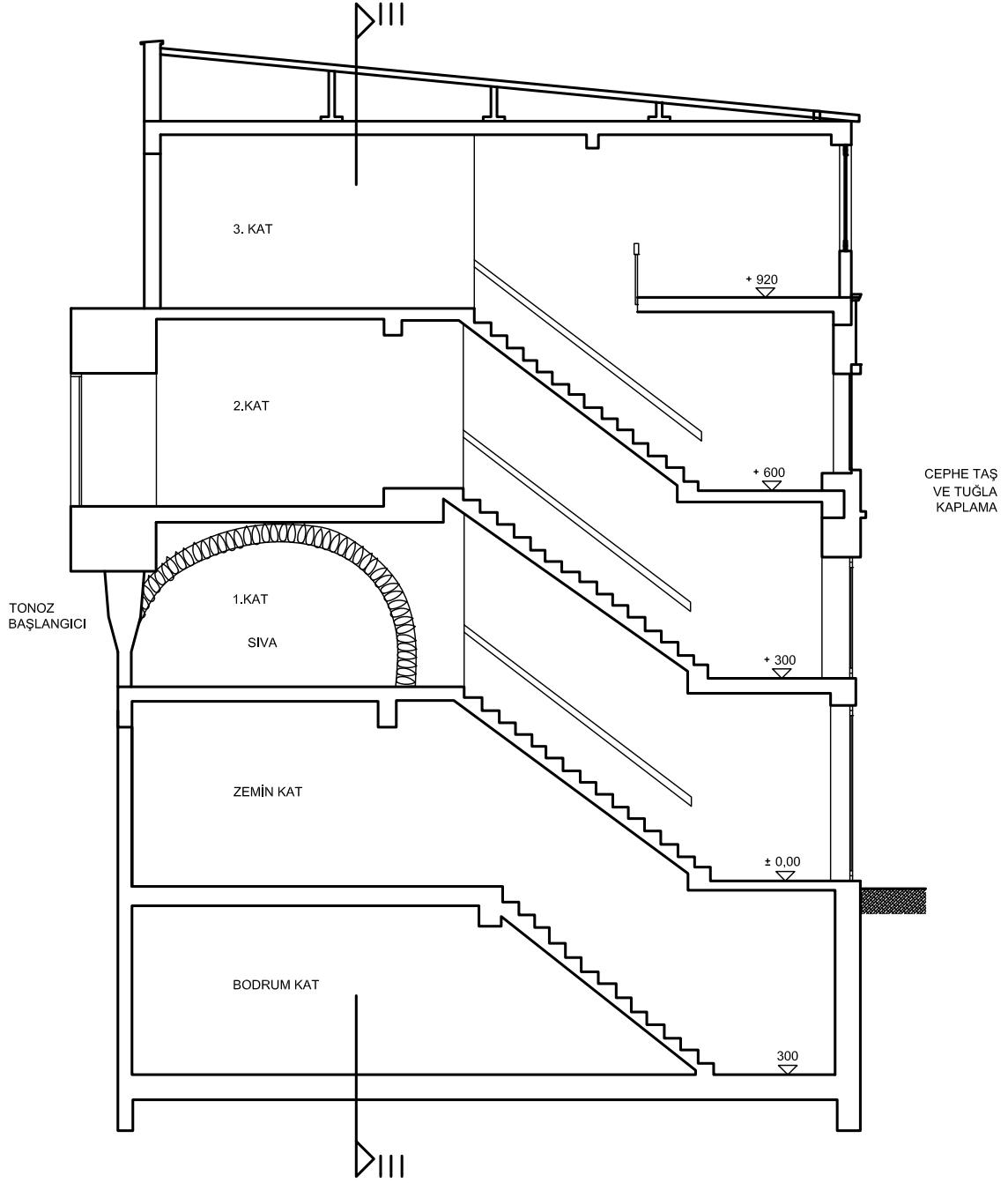
DÜKKAN ÖRNEĞİ 3 (KÖŞE DÜKKAN)

I-I KESİTİ

Ö :1/100

DÜKKAN ÖRNEĞİ 3 (KÖŞE DÜKKAN)

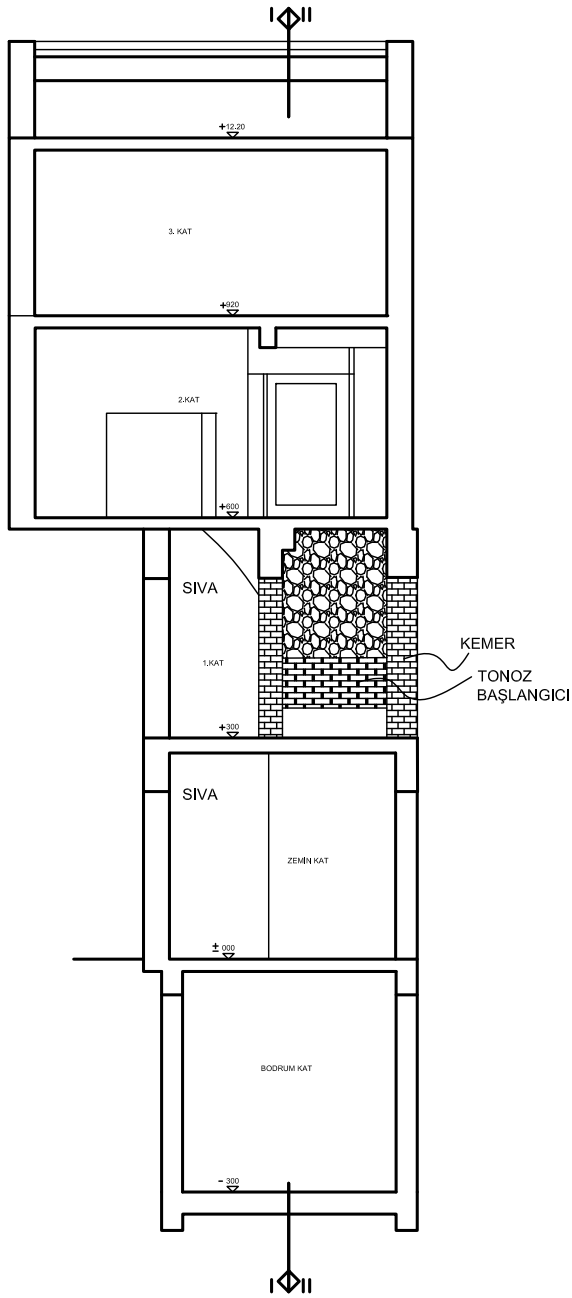

II-II KESİTİ

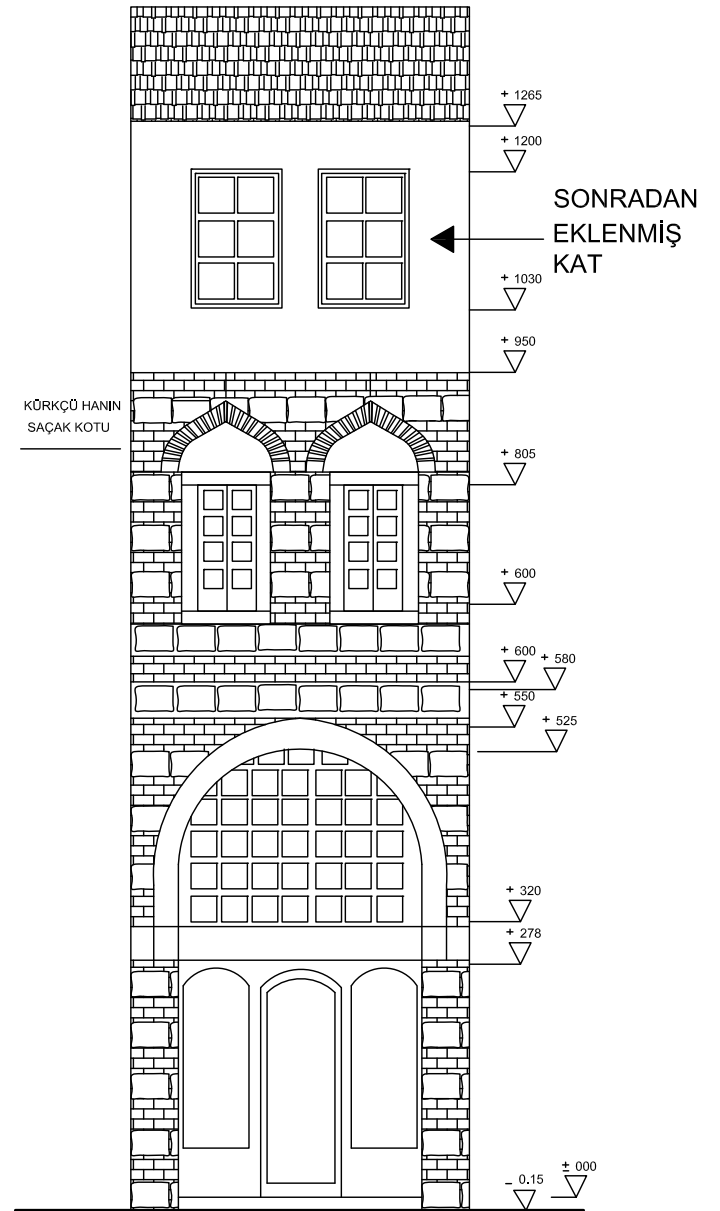
Ö :1/100

DÜKKAN ÖRNEĞİ 3 (KÖŞE DÜKKAN)

III-III KESİTİ

YOL CEPHESİ

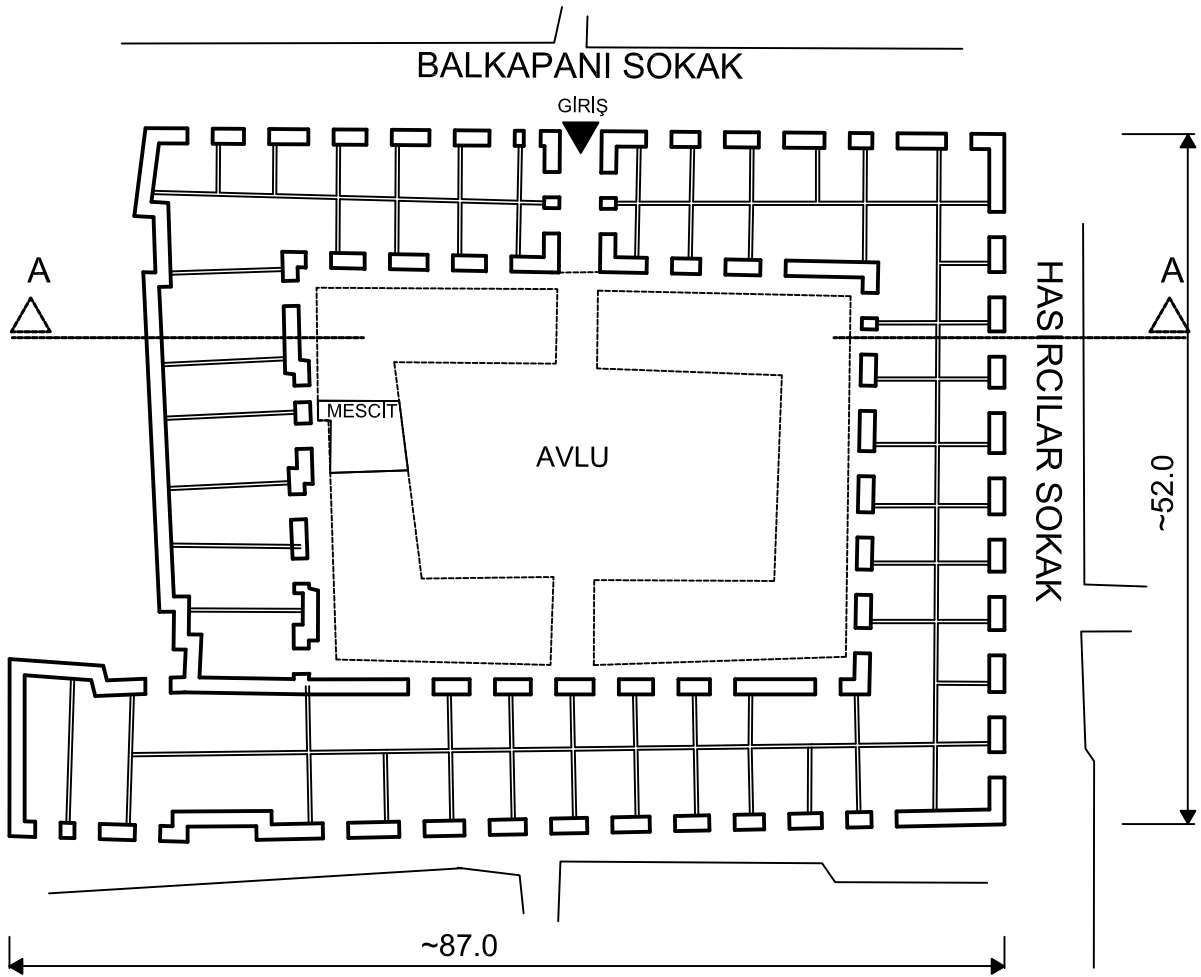
Ö :1/100

EK 2. BALKAPANI HAN (16. YÜZYIL) ;

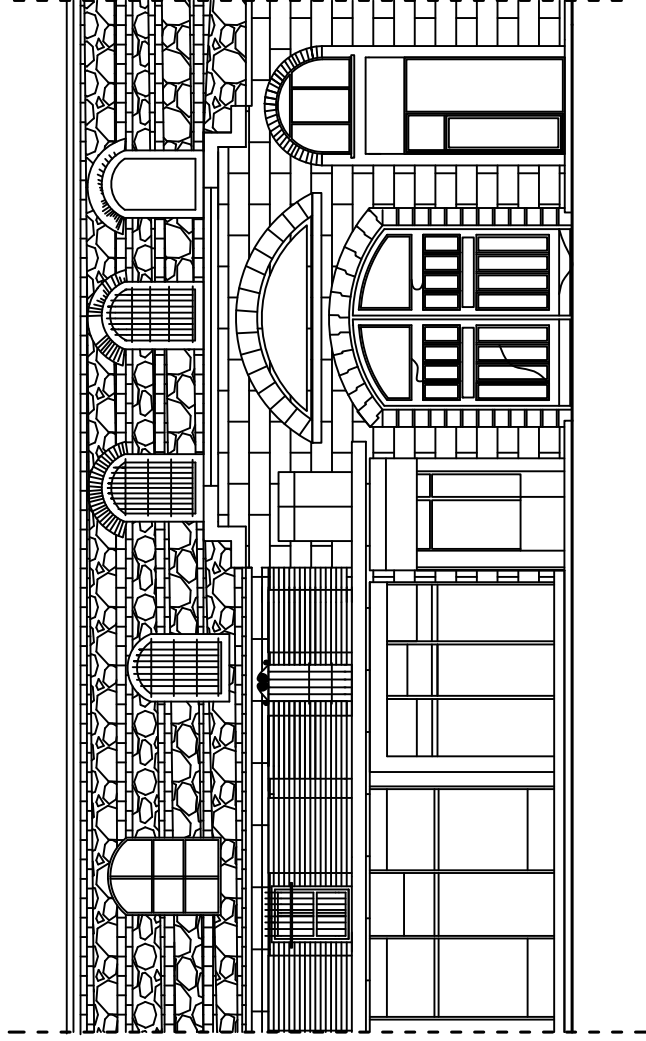
Resim EK.2. Balkapanı Hanı konumu

BALKAPANI HAN

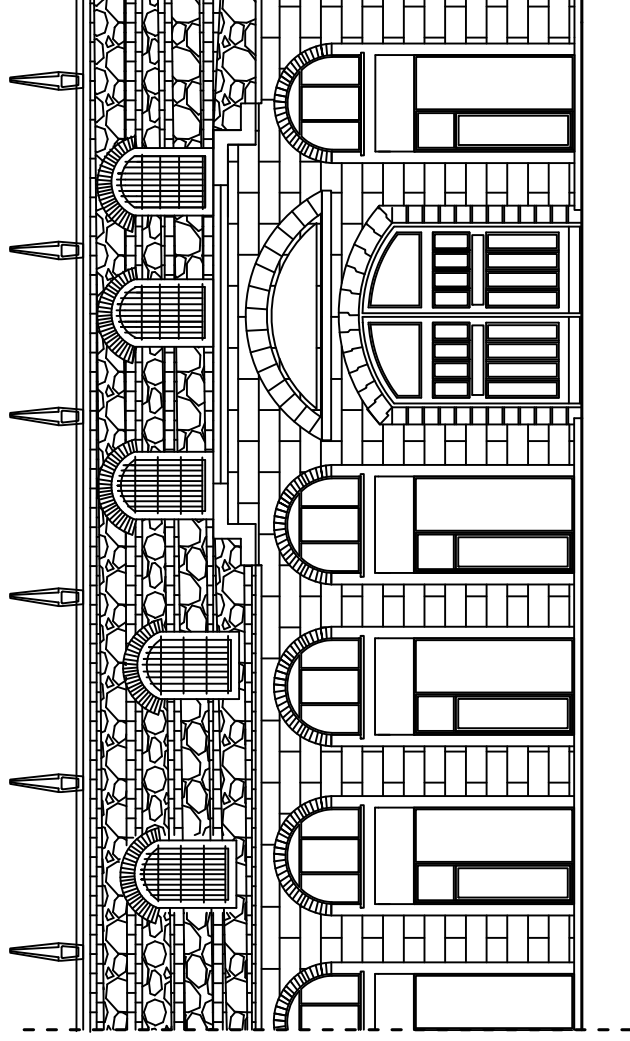
PLAN

Ö : 1/100

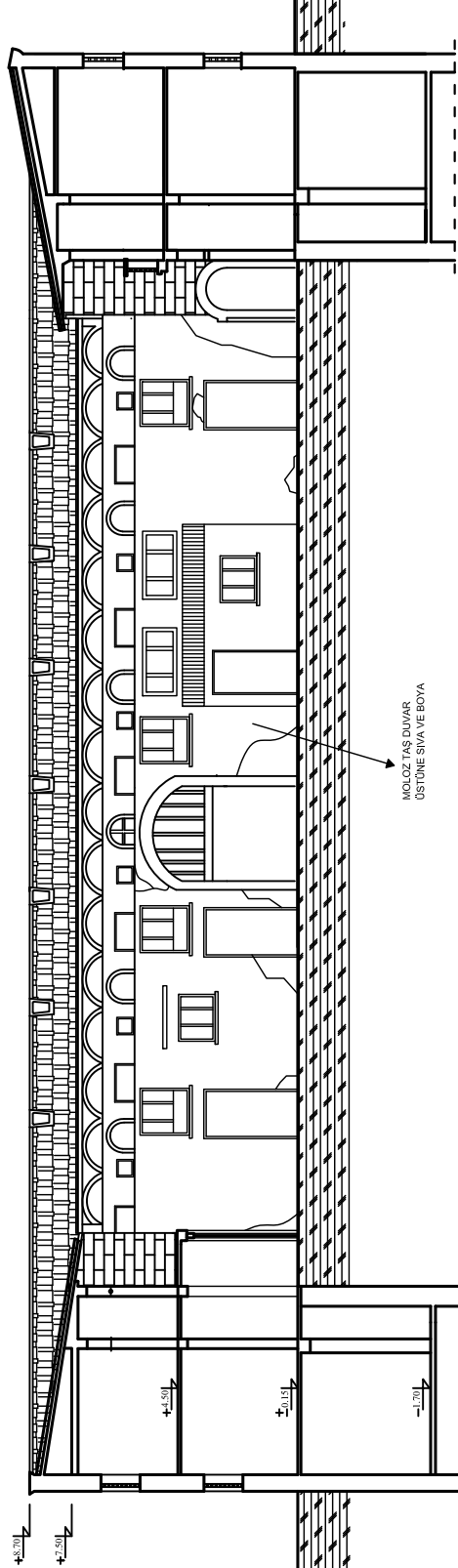
RÖLÖVE KISMİ GİRİŞ CEPHESİ

Ö : 1/100

RESTİTİSYON KISMİ GİRİŞ CEPHESİ

Ö : 1/100

RÖLÖVE AVLUDAN KESİT (A-A)

Ö: 1/100

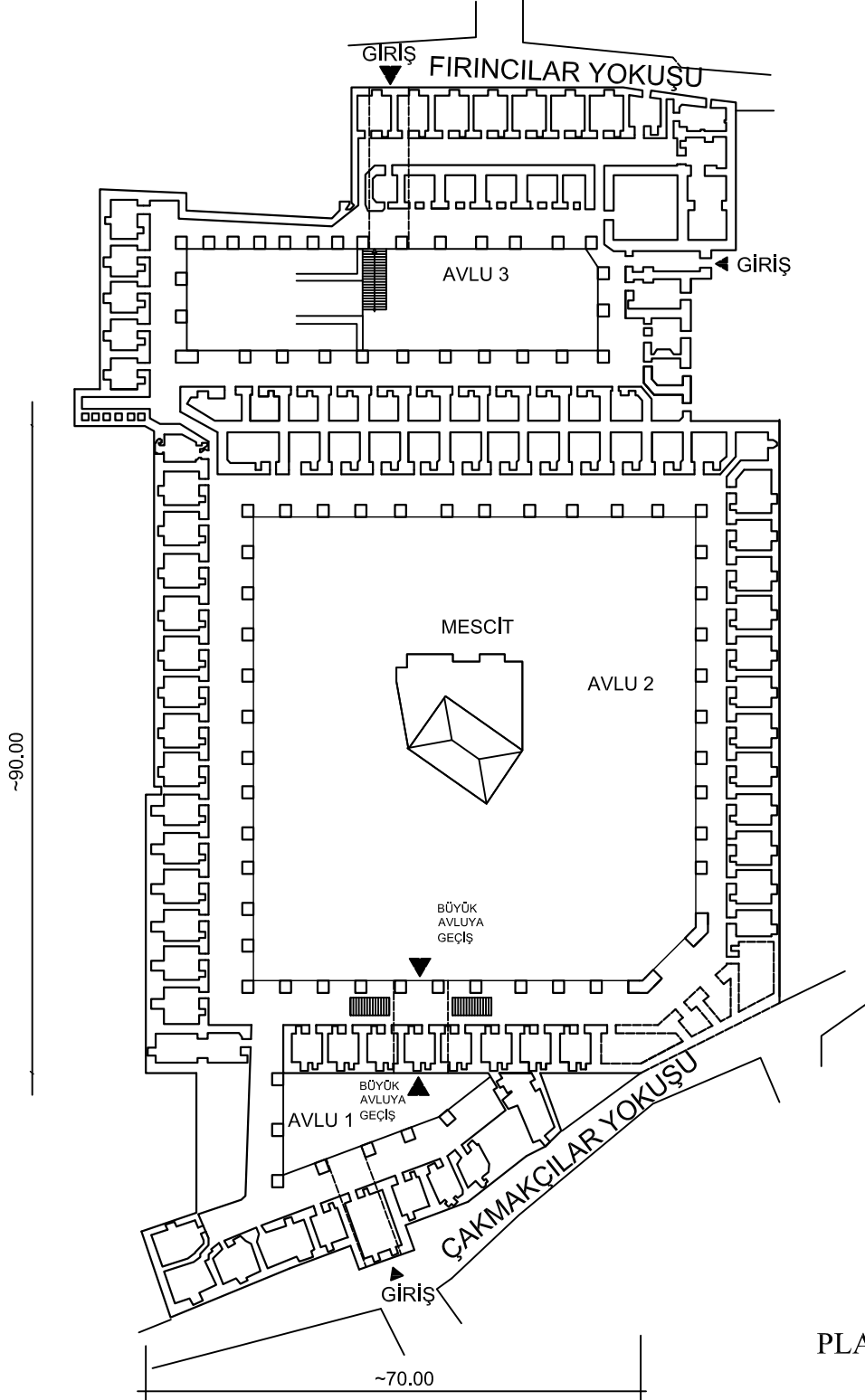
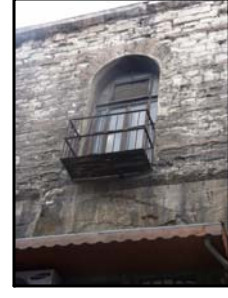
EK 3. BÜYÜK VALİDE HAN (17. YÜZYIL) ;

Resim EK.3. Büyük Valide Han'ı konumu

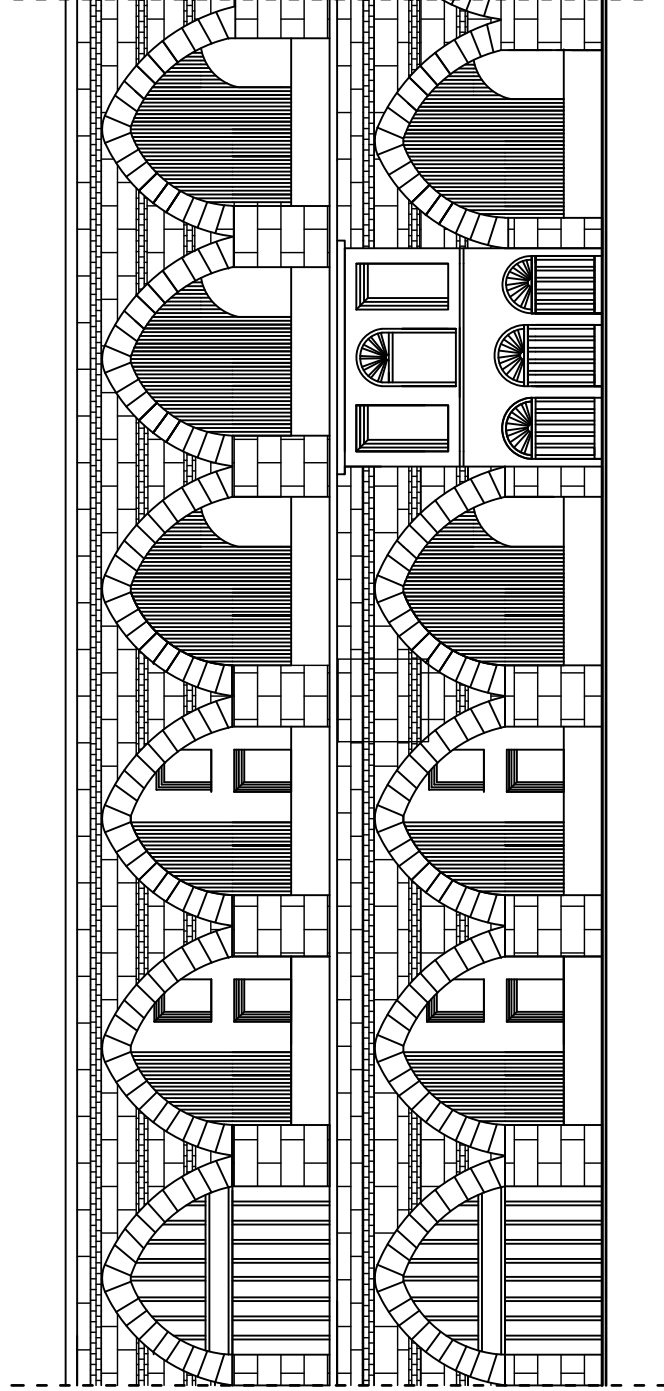

EK 3 .1 : BÜYÜK VALİDE HAN PLANI

PLAN

Ö: 1/1000

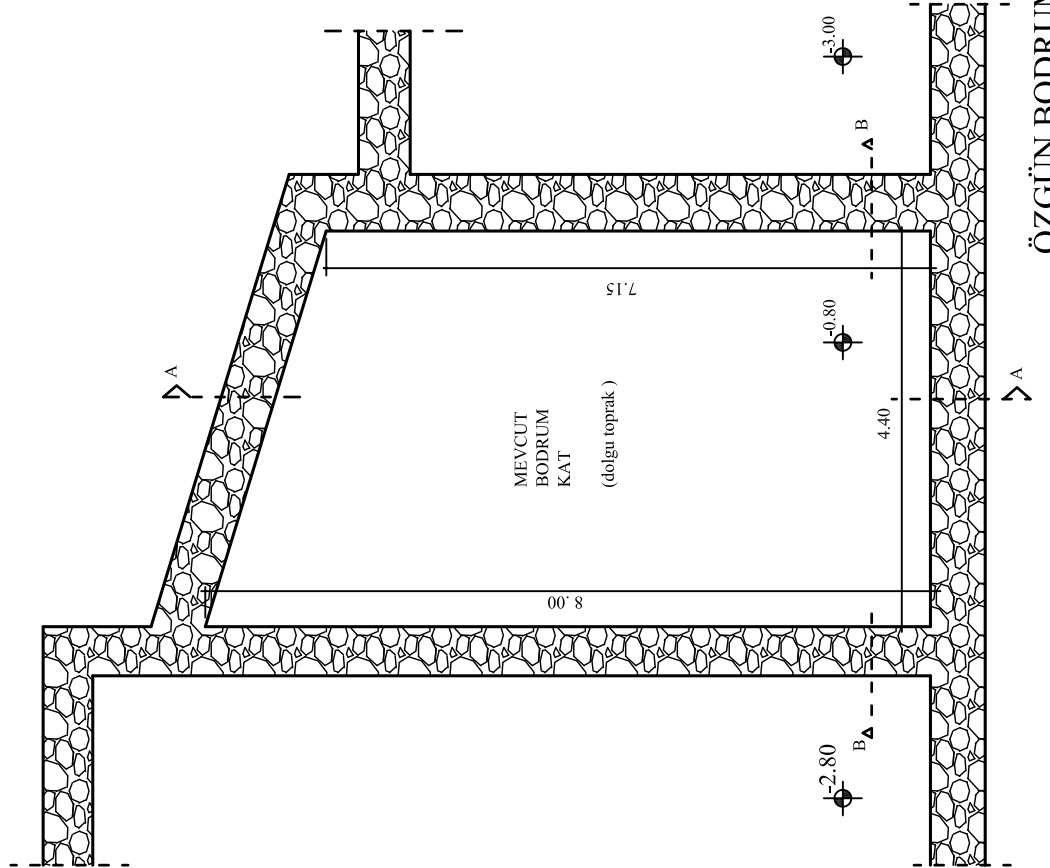
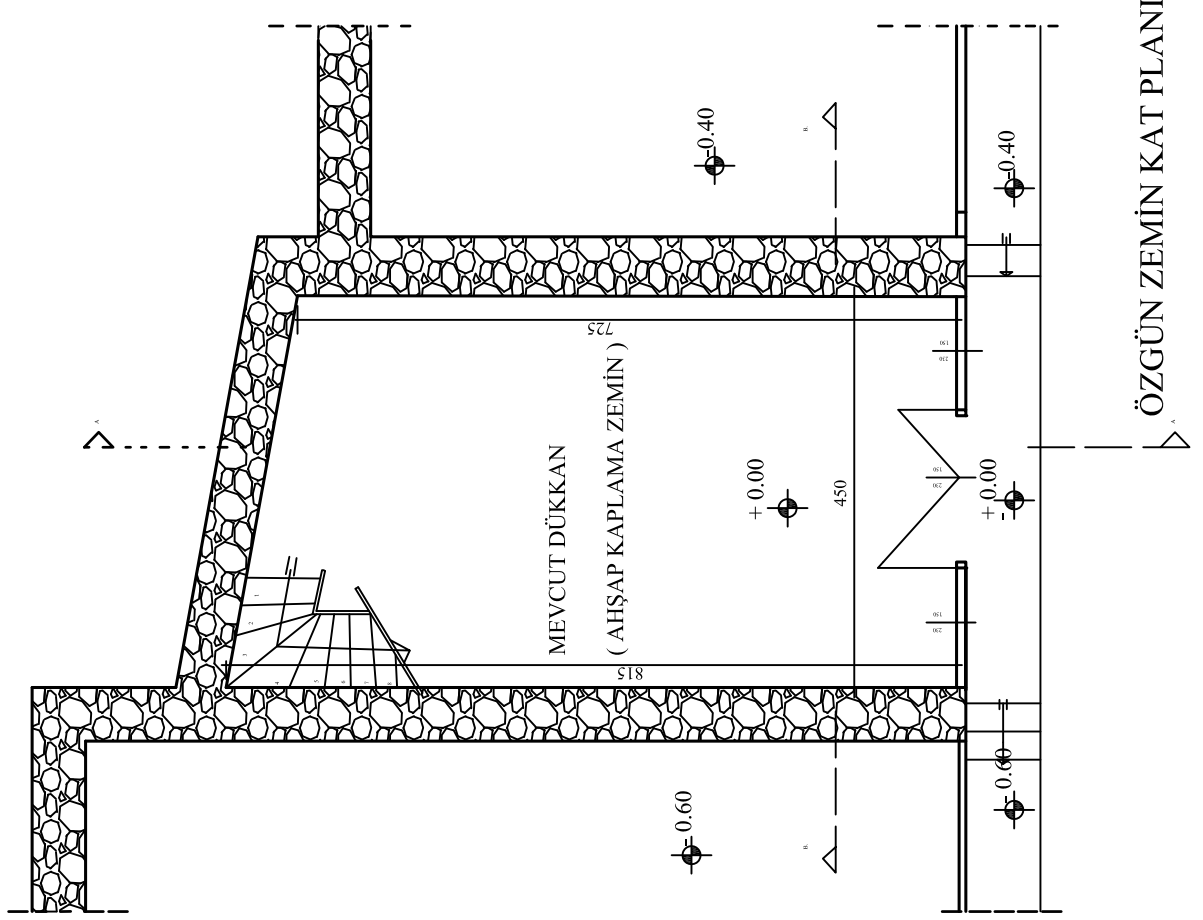

AVLU CEPHESİ

Ö : 1/100

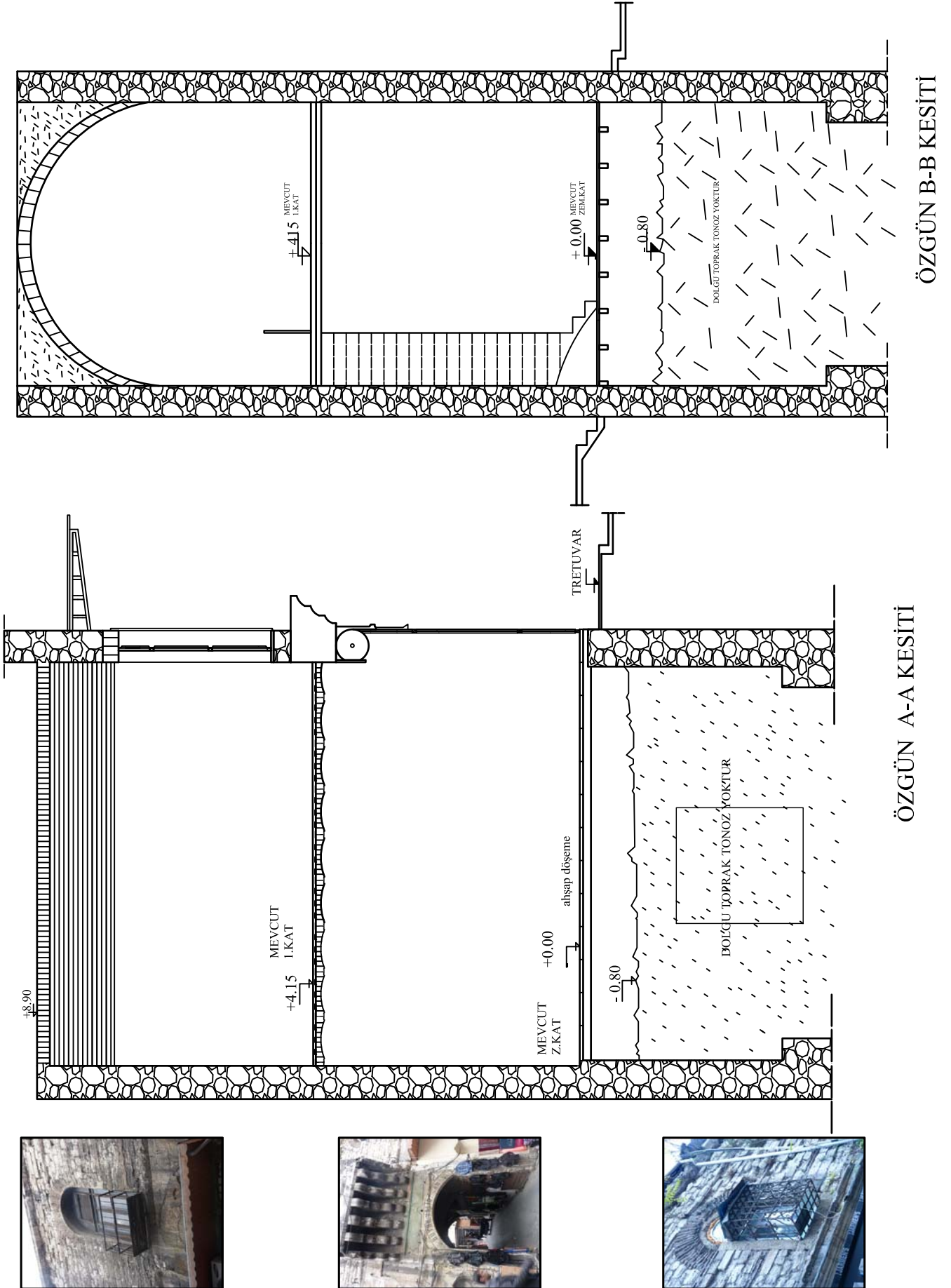

DÜKKAN ÖRNEĞİ 1

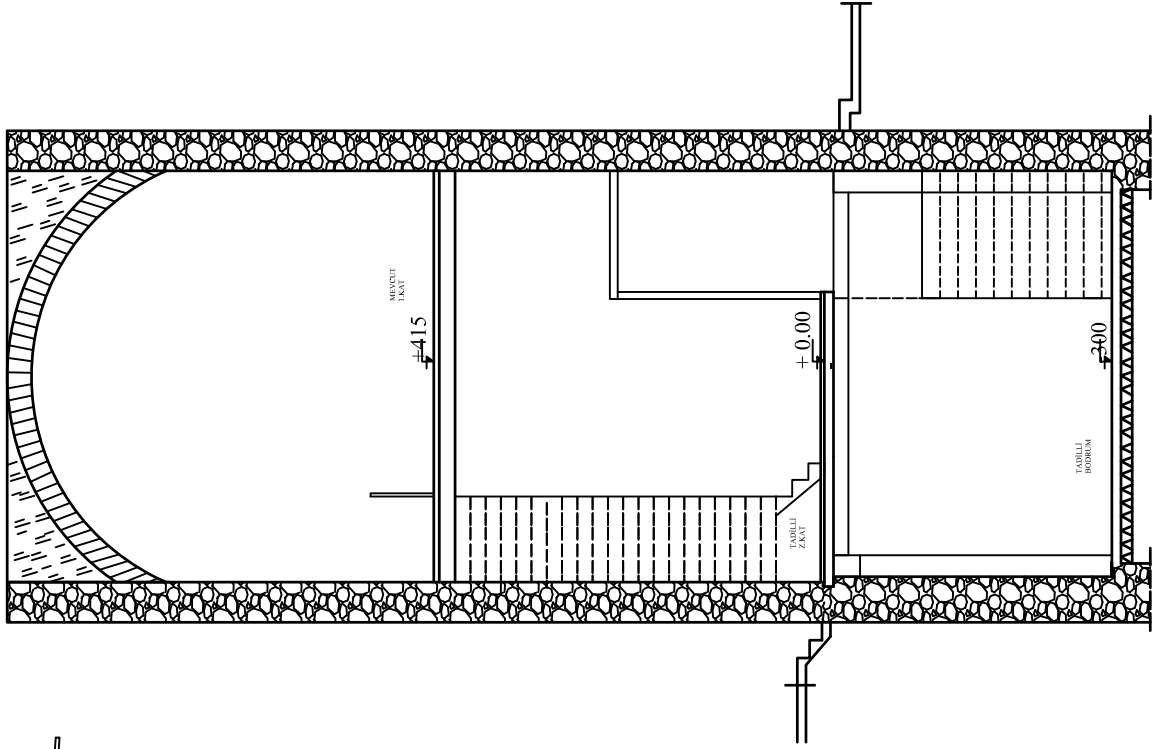

Ö: 1/50

DÜKKAN ÖRNEĞİ 1

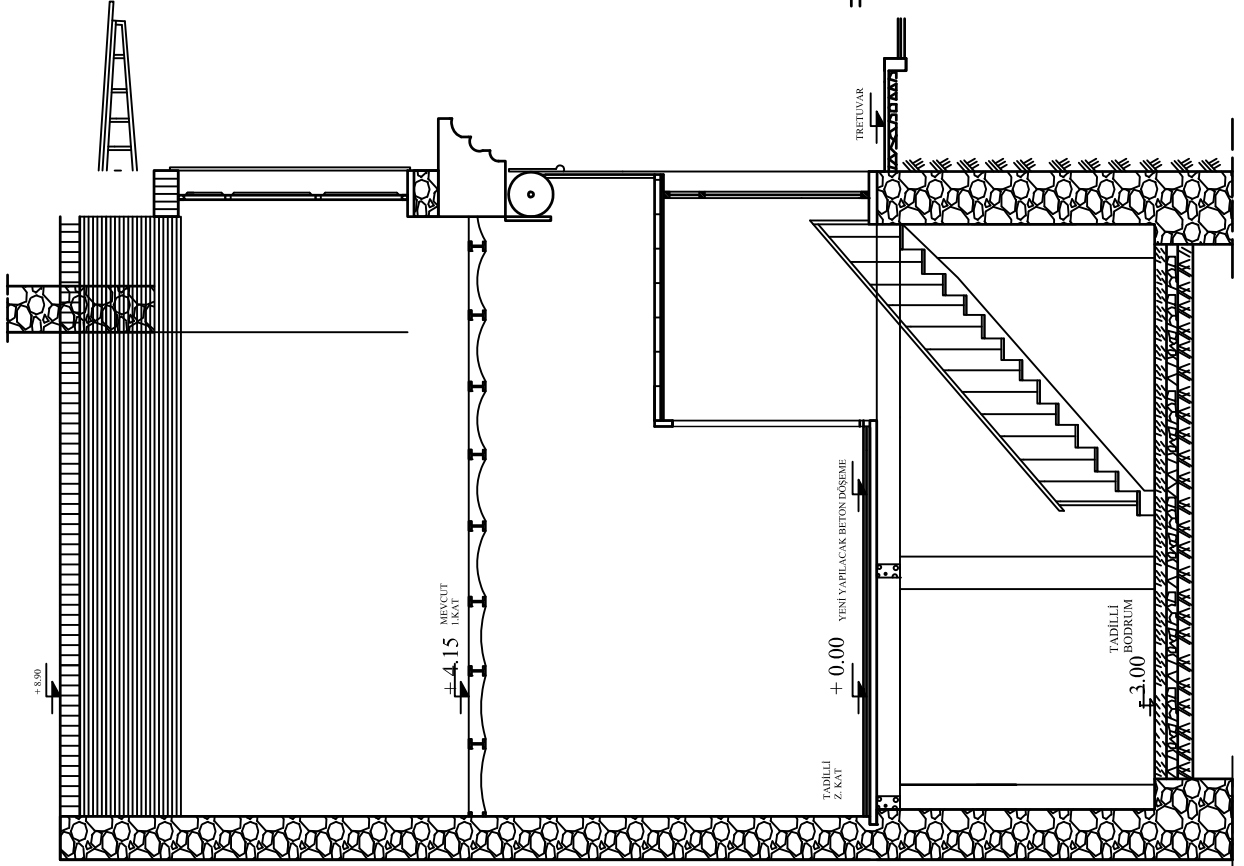

DÜKKAN ÖRNEĞİ 1

MEVCUT B-B KESİTİ

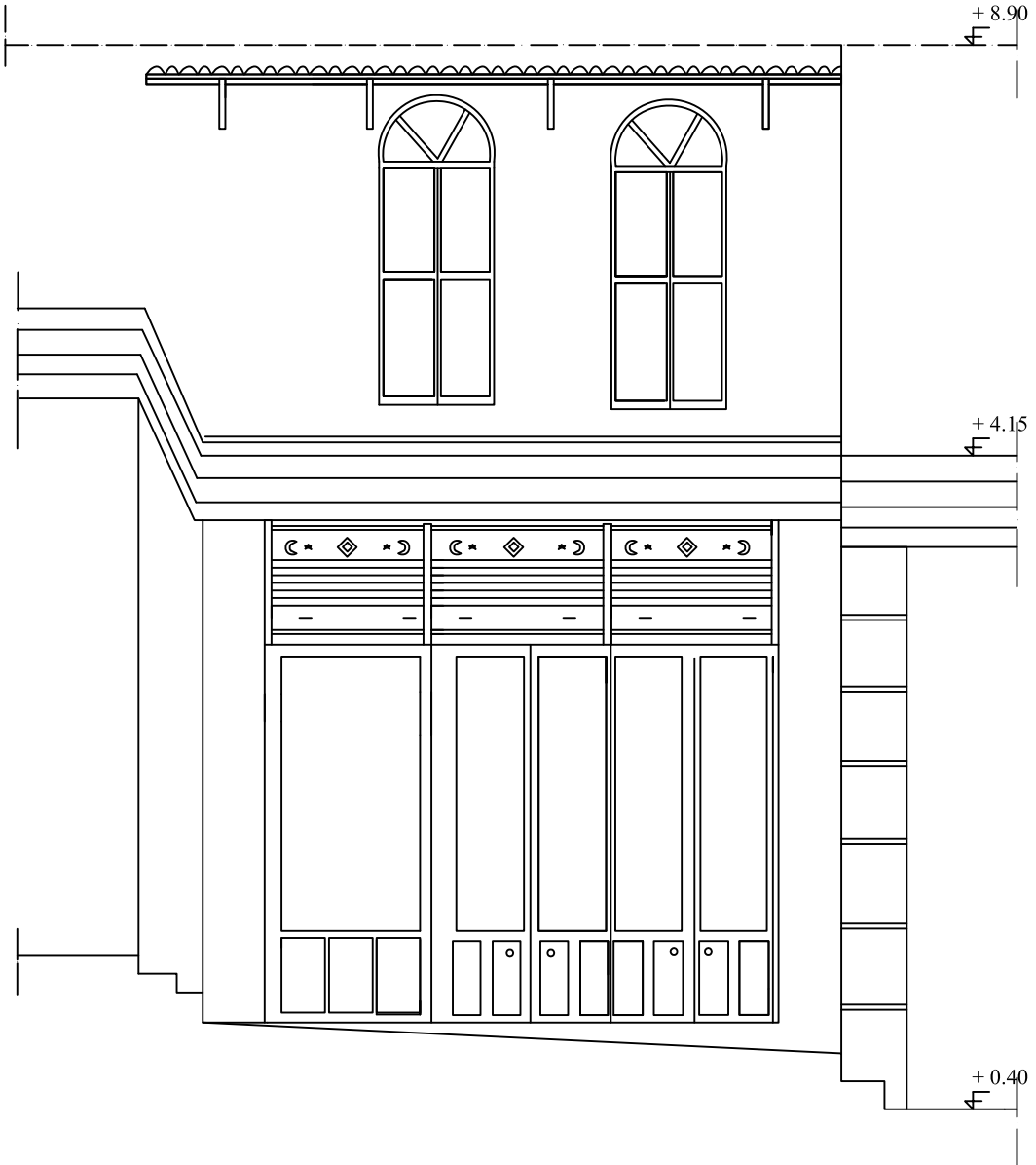
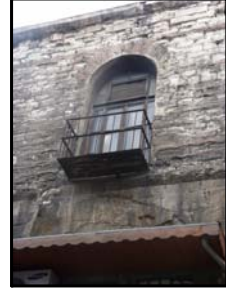
Ö: 1/50

MEVCUT A-A KESİTİ

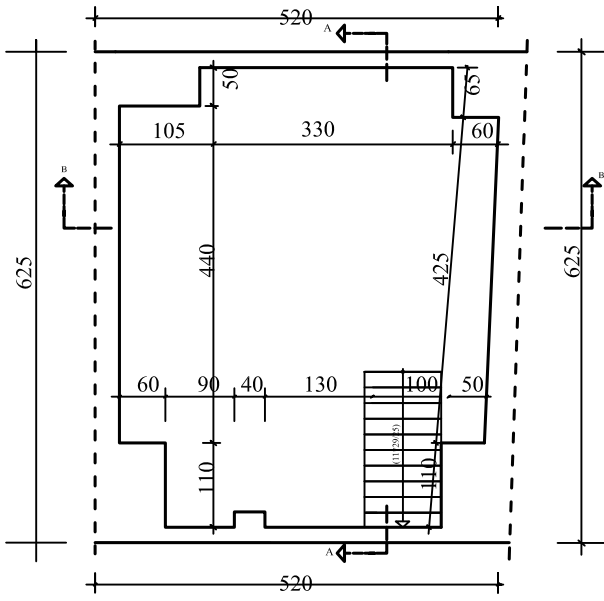
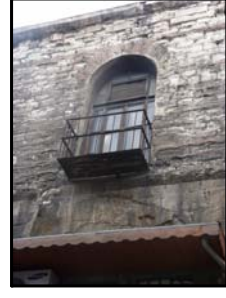
DÜKKAN ÖRNEĞİ 1

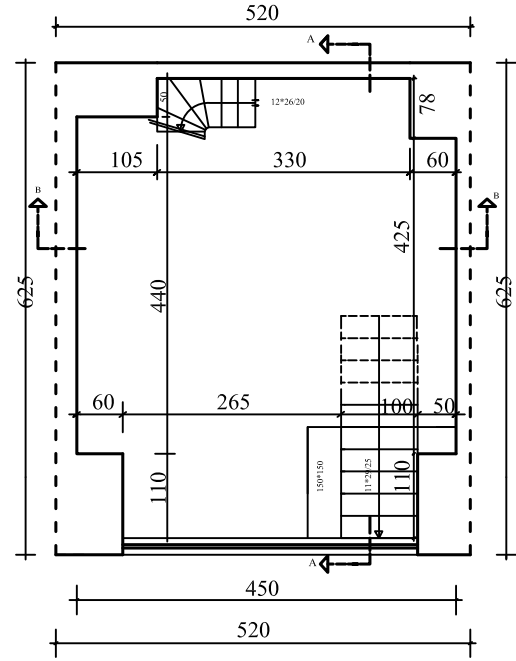
MEVCUT ÖN CEPHE

Ö: 1/100

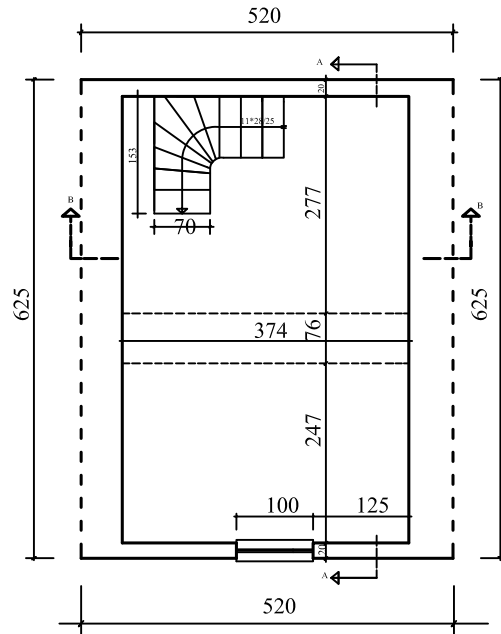
DÜKKAN ÖRNEĞİ 2

BODRUM KAT PLANI

ZEMİN KAT PLANI

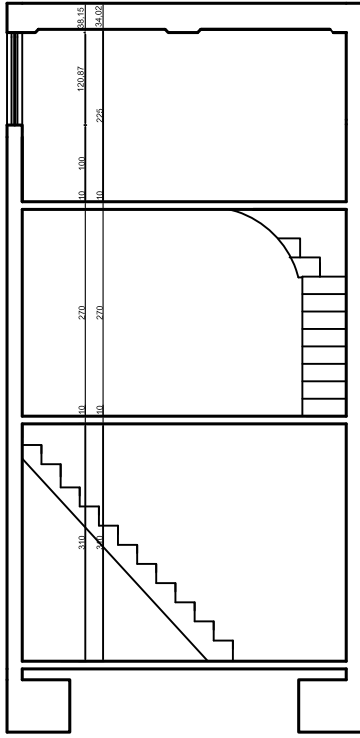
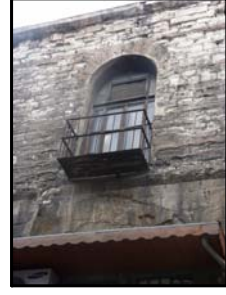

BİRİNCİ KAT PLANI

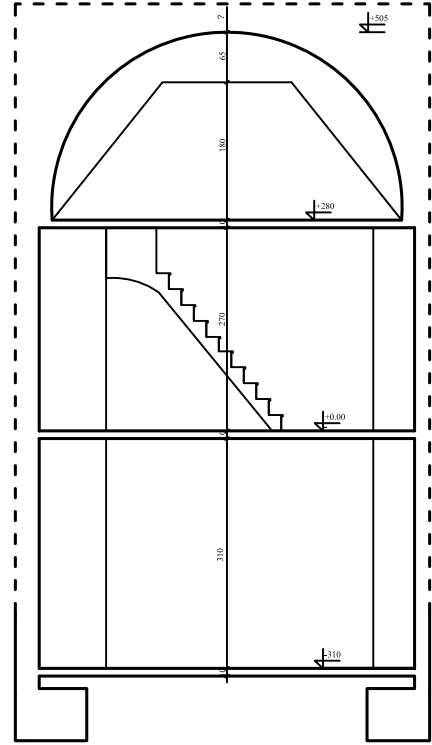
Ö : 1/100

DÜKKAN ÖRNEĞİ 2

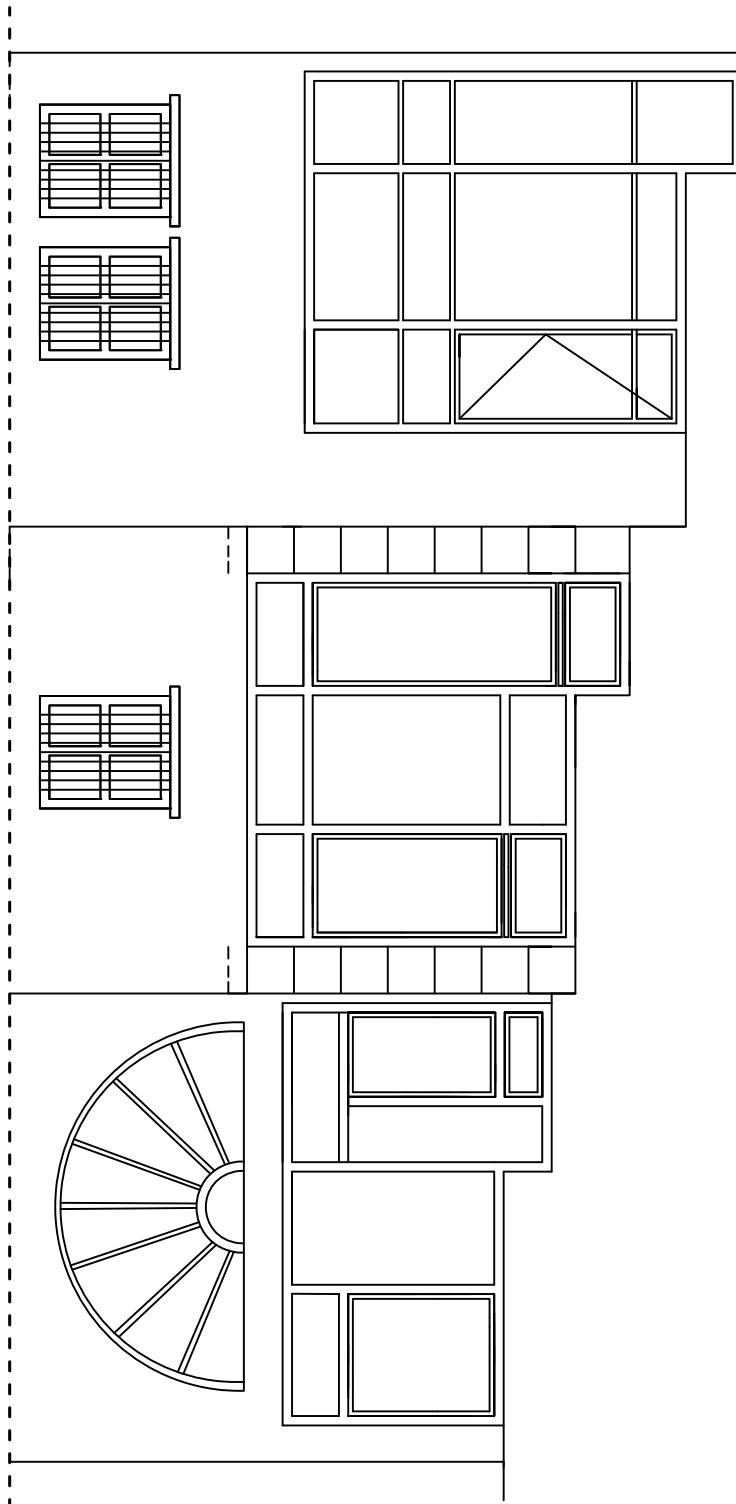
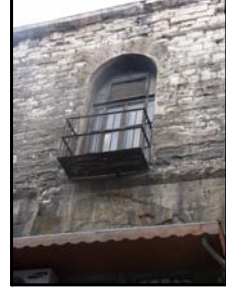
A-A KESİTİ

B-B KESİTİ

Ö : 1/100

DÜKKAN ÖRNEĞİ 2

ÖN CEPHE

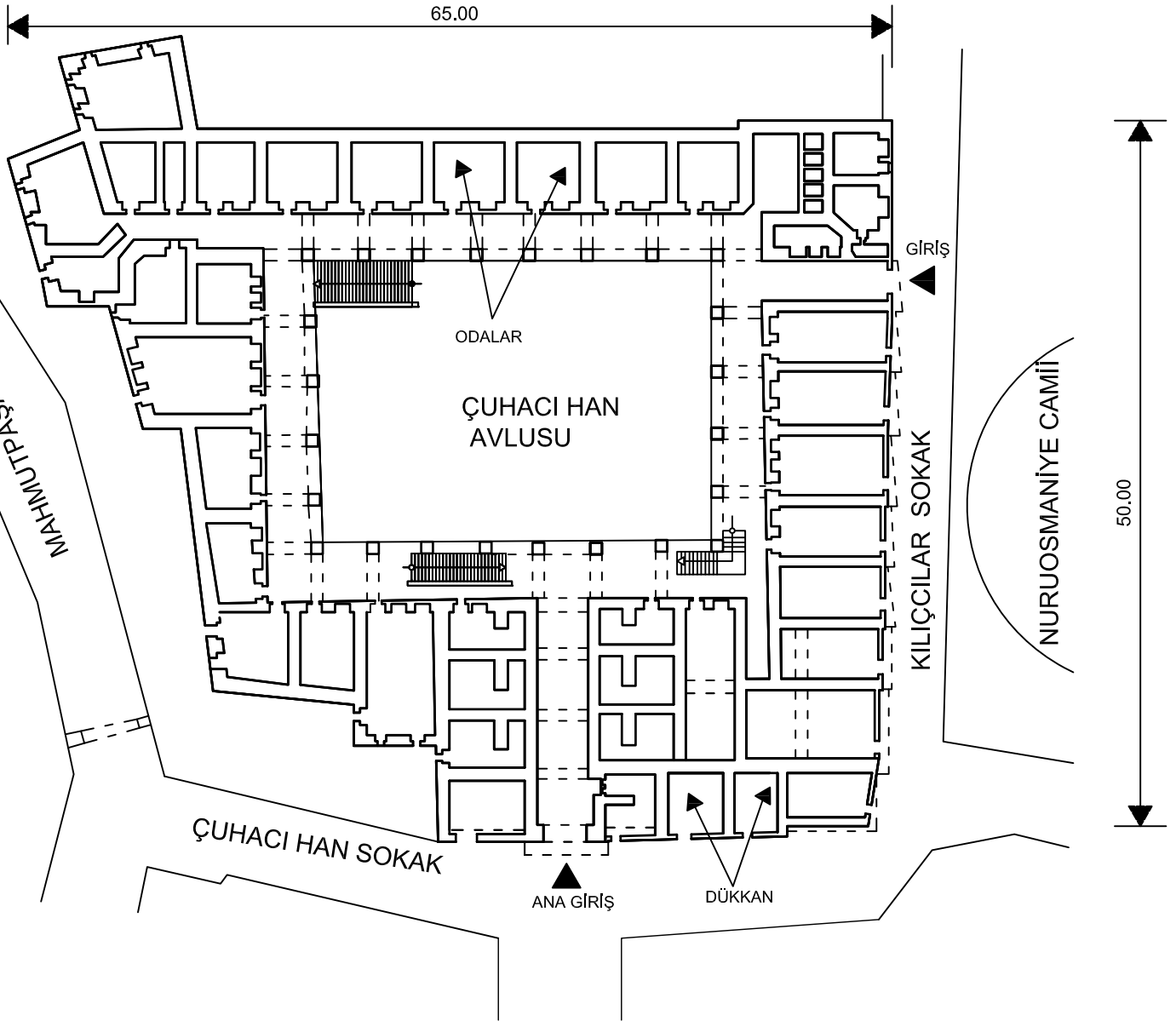
Ö : 1/100

EK 4. ÇUHACI HAN (18. YÜZYIL) ;

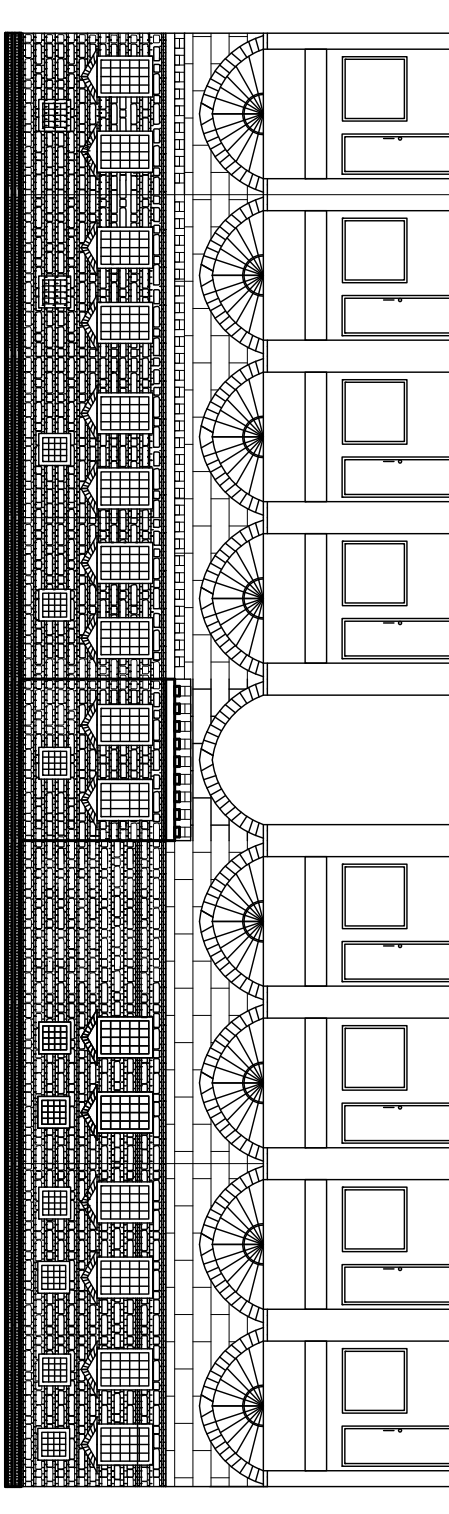

Resim EK.4. Çuhacı Han'ı konumu

ÇUHACI HAN PLANI

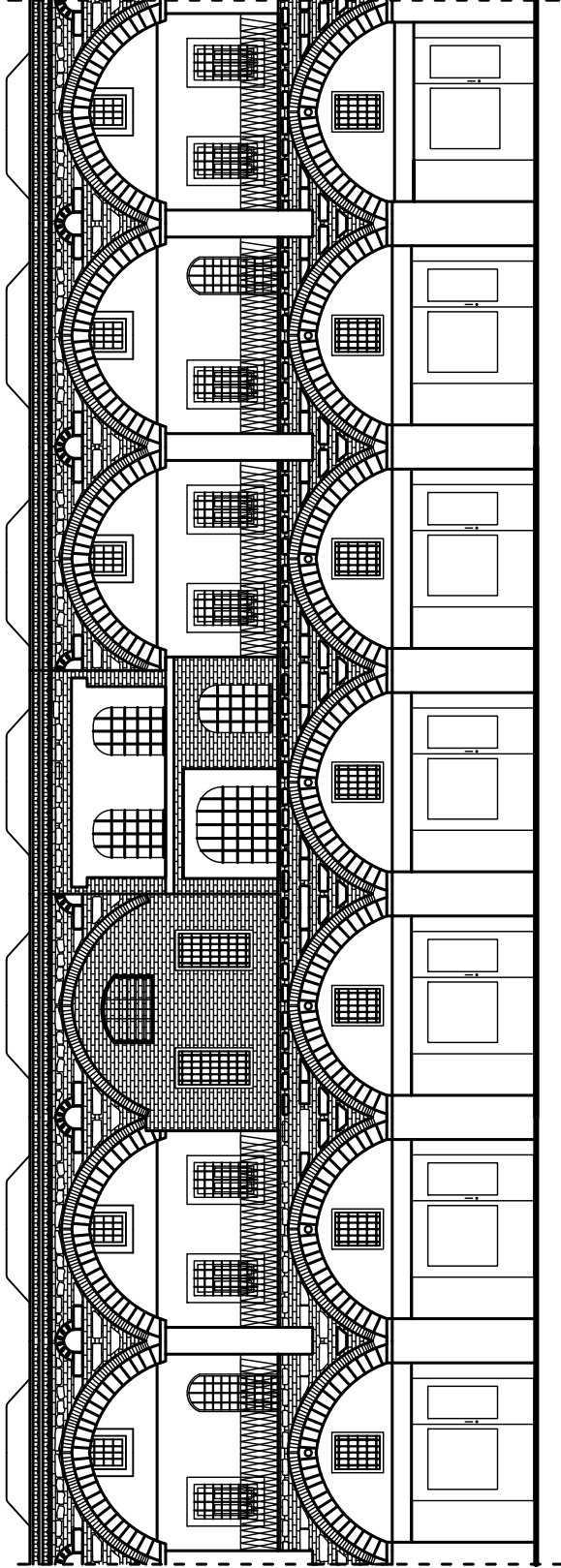

PLAN

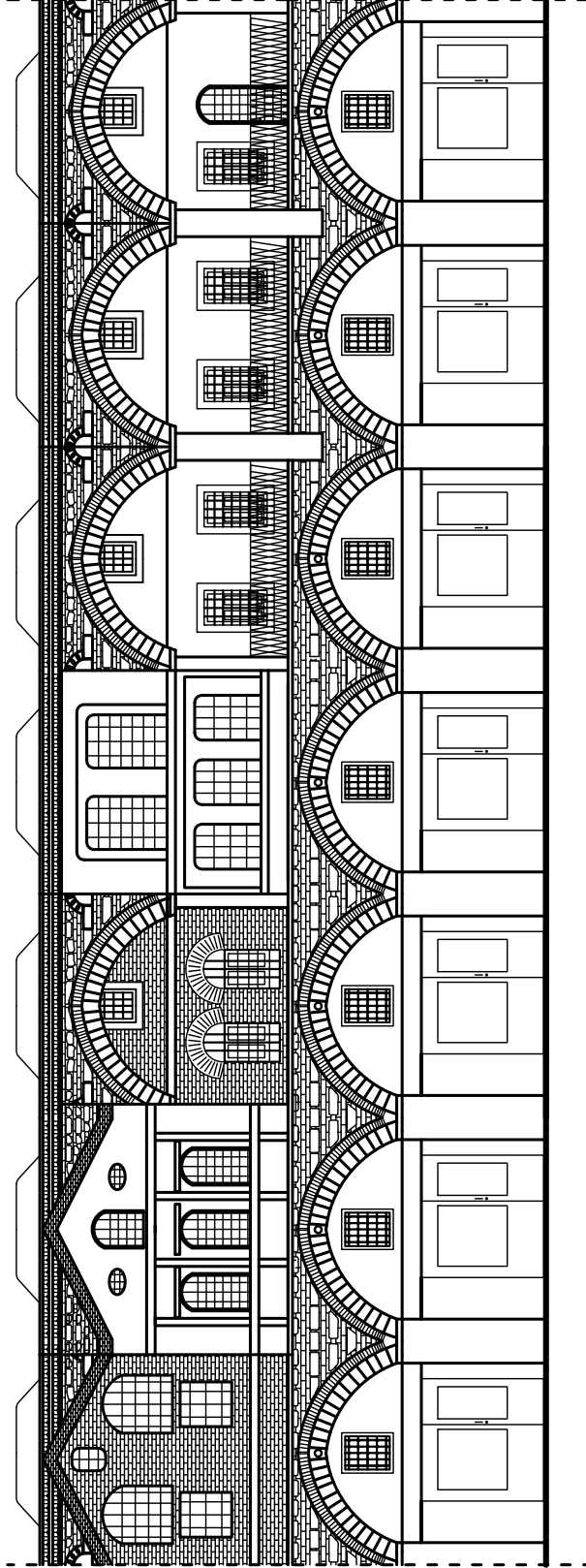
GİRİŞ CEPHESİ

Ö : 1/500

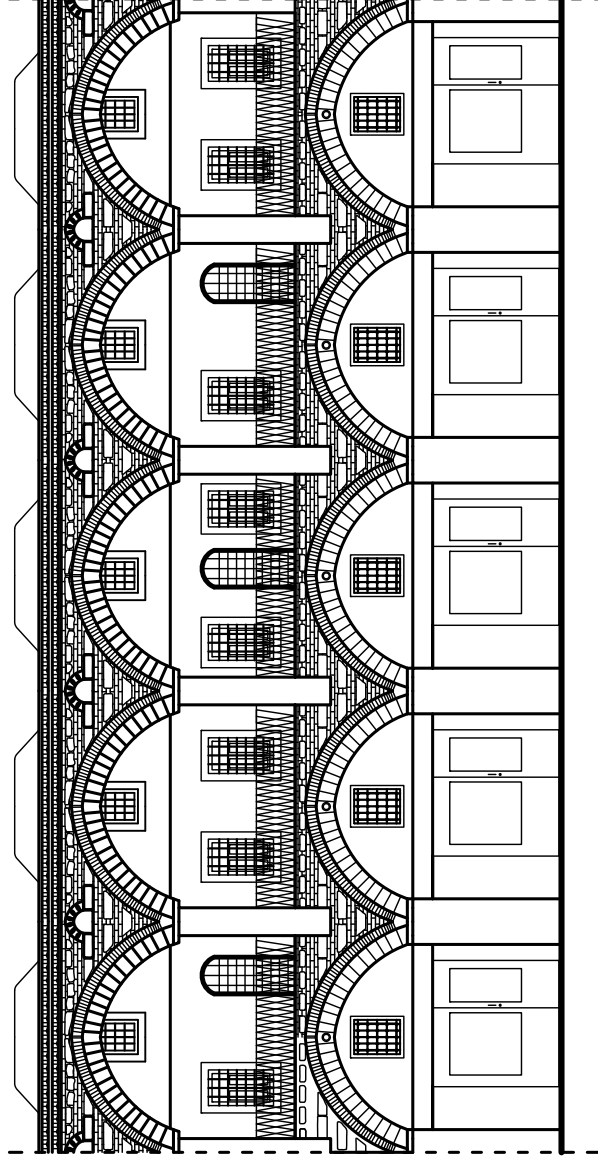
GIRIŞ KARŞISINA KALAN CEPHE

Ö : 1/200

AVLUYA BAKAN GİRİŞ CEPHESİ

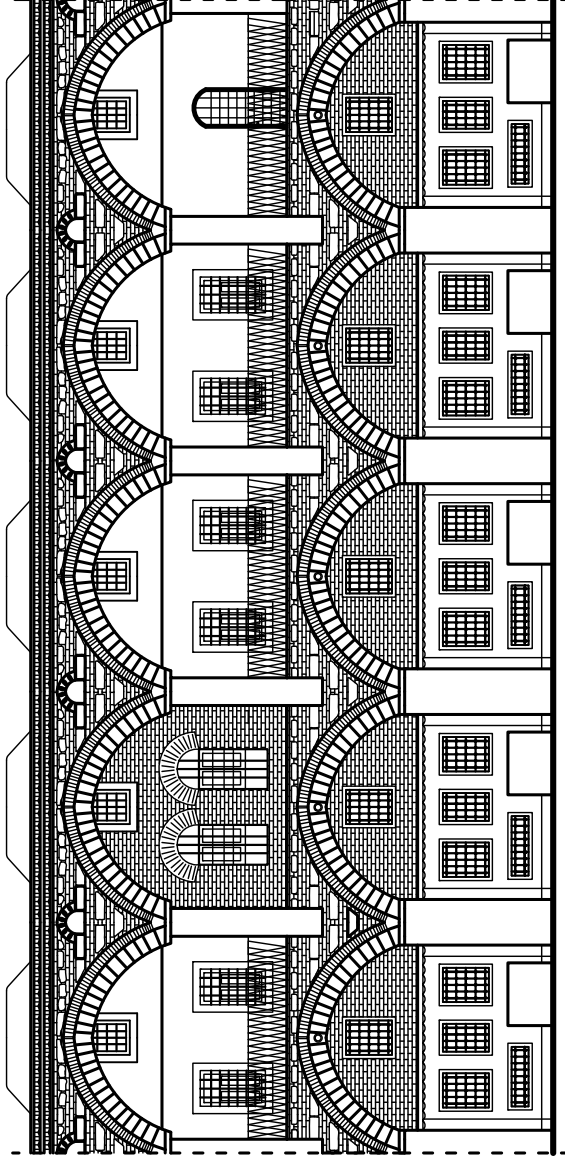
Ö : 1/200

AVLUYA BAKAN GİRİŞİN SOL YAN CEPHESİ

Ö :1/200

AVLUYA BAKAN GİRİŞİN SAĞ YAN CEPHESİ

Ö :1/200

SONUÇ

Sonuç olarak ; bu araştırma da yer alan çeşitli han yapıları ayrı ayrı incelenmiş ve bunların en çok 15. yy ile 17. yy arasında inşa edilmiş oldukları tespit edilmiştir.

Çeşitli han binalarında; özellikle İstanbul dışından gelen tüccarların konaklayabilmeleri amacıyla geceleme birimleri de tesis edilmiştir.

Ayrıca, Büyük Valide Han'ın üçüncü avlu altında ise ahır bölümleri yer almaktadır.

Han yapılarında malzeme olarak, genellikle doğal taş ve tuğlaların kullanıldığı görülmektedir. Bunlar moloz ve kaba yonu taş olup ara bağlantıları tuğla hatıllardır. Taşıyıcı elemanlar belirli akslar üzerindedir. Bunlar, birbirini takip eden kemer ve revaklarla olup bunlar, özellikle teras üzerini örtecek biçimde tasarlanmıştır. Ayrıca projede çoğunlukla yuvarlak taş kemer sistemleri öne çıkmıştır.

Bazı han yapılarında proje dışı detaylar kullanılmış ve bunlarda bozulmalara neden olmuştur. Dış duvarlarda bitki üremesi ve çiçeklenme, yapının ana hatlarına zarar verdiği tespit edilmiştir. Han yapılarının çevresinde bulunan mevcut yollar ve komşu binalar bu yapılarda hasarların oluşmasına neden olmuştur.

Hanların plan şemasında ek yapılar bulunmaktadır. Avlu sayısı ve şekli özgün projesine uygundur, fakat avlu ve zemininde, yapılan eklentiler yer yer bozulmalara sebep olmuştur.

Han yapılarının mevcut durumları, geleneksel plan şemaları ve projelendirme biçimlerine göre yenilemek ve restore edilerek koruma altına alınması gerekmektedir. Han yapılarının etrafında bulunan yollar yaya, at ve at arabasına göre yapılandırılmış olduklarından dolayı sirkülasyon açısından yeterli gelmemektedir.

Trafiğin bölge içinde ana hatlar üzerine alınması ve bölgede katlı otopark uygulaması yapılması çözüm yolları arasındadır. Böylece araç yoğunluğunun meydana getirdiği egzoz kirliliği önlenebilecek ve araçların zemine yaptıkları yük ortadan kalkmış olacaktır. Bu durumun sonucunda han yapılarının cephelerinde meydana gelebilecek cephe kirliliğini ortadan kaldıracaktır.

Çalışma kapsamında incelenen han yapılarının yeterince korunmamış olduğu saptanmıştır. Saptanan bilhiler doğrultusunda, duvar yüzeylerinde yer yer bozulmaların meydana geldiği tespit edilmiştir.

Özellikle cephelerdeki bozulmalar genel olarak yapının tarihi dokusuna zarar vermekte ve dolayısıyla yapıya müdahale edilmesi gerekmektedir. Ayrıca mevcut tarihi doku içerisinde zamanla han binalarına bitişik olarak yapılmış tarihi değeri olmayan yapılar, mevcut dokuya olumsuz yönde etkilemektedir.

Genel olarak çevre dokuda yer alan bazı yollar ve komşu binalar tarihi değerdeki han yapılarını gölgelemekte olduğu inceleme sonucunda anlaşılmıştır.

Araştırma içerisinde yer alan plan şemalarında; han avlularının ancak bu avlular üzerinde sonradan, projeye aykırı yapıların temisedildikleri tespit edilmiştir.

Halihazırda günümüze gelememiş veya sadece kalıntısı bulunan hanlar da bulunduğu gözlemlenmiştir. Bunların rölöve, restitasyon, restorasyon projeleri çalışılmalı ve bu yapılara özgün fonksiyonları ile kullanıma açılmalıdır. Fonksiyon açısından ticaret amacıyla işlev görseler de bir kısım han yapıları özgün fonksiyonunu günümüz şartlarında koruyamamıştır.

Kapalıçarşı da bulunan han yapılarının bir kısmı restorasyon geçirmiş bir kısmı ise müdahale görmemiştir. Zincirli Han haricinde Kapalıçarşı içerisinde plan şemasına uygun projelendirme özelliklerini taşıyan han bulunmamaktadır. Bu bölgelerde ki hanlar Kapalıçarşı'nın sınırlarını oluşturacak şekilde tasarlanmıştır.

Bu nedenle giriş cepheleri olmamasına rağmen arka ve yan cepheleri bulunmaktadır. Bu cephelere yapılan ek yapılar cephenin algılanmasını engellemektedir. Ek yapıların kaldırılması ve özgün planlarına uygun yeniden projelendirilmesi verilebilecek çözüm önerisidir.

Tarihi niteliğe sahip han yapılarının turizme katkısının sağlanabilmesi için bunların butik otel, kütüphane, ticaret merkezi, müze ve dinlenme mekanları haline dönüştürülmelerinin daha verimli olacakları görüşüne varılmıştır.

Ayrıca kentsel projelendirme aşamasında bu binaların yaşam alanlarının ortaya çıkarılması sağlanmalıdır. Bu durum oluşacak hasarların engellenmesini sağlayacaktır.

Çalışma kapsamında verilen çözüm önerileri bölgedeki sosyal faaliyetlerin artırılması ve turizmin bölge içerisindeki gelişiminin sağlanması açısından büyük önem taşıyacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Önder KÜÇÜKERMEN - Kenan MORTAN , "Kapalıçarşı"

Müller-Wiener, W., İstanbul'un Tarihsel Topografyası, çev. Ülker Sayın, Yapı Kredi Yayını, İstanbul, 1998

Kuban, D., İstanbul Bir Kent Tarihi, Byzantion, Konstantinopolis, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları No:98, İstanbul, 1996

Kuban, D., (1994), "Eminönü, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi", Kültür Bakanlığı Tarih Vakfı Yayınları, 3:158-164, İstanbul.

C. Kayra, İstanbul Mekanlar ve Zamanlar, Ak Yay., İstanbul

İstanbul Büyükşehir Belediyesi , Tarihi Yarımada Şefliği arşivi

Hacimirzaoğlu, A.(ed.), (1996), "Osmanlı Ticareti'nin Kalbi, "Adım Adım İstanbul", Intermedia, 81, İstanbul

Bilecik, G., (2002), "Fetihten Sonra İstanbul'da Ticaret Yapılarının Gelişimi, Türkler", Yeni Türkiye Yayınları, 10:764, Ankara

Özkan, A. , Aralık 2003 , "Eminönü-Hanlar Bölgesinin Cumhuriyet'ten Günümüze İzlenen Değişimi ve Yeniden Değerlendirilmesinde Öncelikli Bölgenin Saptanması" İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi

İstanbul Beldesi İhsaiyyat Mecmuası, İstanbul Şehremaneti İstatistik Müdüriyeti, İstanbul, 1925, s. 15-30.

Güran, C.,1976, " Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi " Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları

Vakıflar Genel Müdürlüğü, özel arşivi

A. Kuran, Mimar Sinan, Hürriyet Vakfı , Ali Paşa Hanı (III) olarak bilinen yapının, Semiz Ali Paşa Kervansaray'ı (Hanı) olduğu tahmin edilmektedir. A. Kuran, yerini İstanbul Bitpazarı, yaptıranı Vezir-i Azam Semiz Ali Paşa olarak belirten hanın açıklamasında; "Çadırcılar cad. üzerindedir. Kapısı Yorgancılar Kapısı sokağına açılır. Avlulu, iki katlı olan han XIX. yy. Sonlarında büyük bir onarım geçirmiş, bu onarımda dış cepheleri zamanın mimari üslubuna uygun biçimde yenilenmiş, fakat iç mimarisine fazla müdahale edilmediği için plan kuruluşu bozulmamıştır. Özellikle üst katı Sinan'a özgü düzenlenmesi ile dikkati çeker" şeklinde bilgi verir. yay., 1986, s. 372.

A. Kuran, Cebeci Hanın adını Rüstem Paşa Kervansaray'ı, yerini İstanbul Bitpazarı, yaptıranı Vezir-i Azam Semiz Ali Paşa olarak belirten hanın açıklamasında; "...kapısı Yağlıkçılar Sokağı'na açılan ve Kebeciler Hanı denilen iç içe çifte avlulu han XVIII. Yüzyıl başlarında yanmış, 1894 depreminden büyük hasar görmüştür.." şeklinde bilgi verir. Kuran, A.g.e., s. 369.

Ercümen Arşivi 1932

Yük.Mimar Restoratör G. BENLİ "İSTANBUL TARİHİ YARIMADA'DA BULUNAN HAN YAPILARI VE AVLULU HANLARIN KORUMA SORUNLARI " 2007

Peyzaj Mimarı Melek AKÇA, "TARİHİ YARIMADA İÇERİSİNDE BULUNAN HANLAR BÖLGESİ'NİN KENTSEL TASARIM İLKELERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ " İstanbul Teknik Üniversitesi Yük. Lisans Tezi Kasım 2008

Mimar Deniz KÖSEMEN , "İSTANBUL TCARET BÖLGESİNİN OLUSUMUNU ETKİLEYEN ÇEVRESEL FAKTÖRLER VE HANLARIN MİMARİ KURGUSU" Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Bina Bilgisi Yük. Lisans Tezi Haziran 2005

Mimar Nil KÖROĞLU , " XIX. YÜZYIL ve XX. YÜZYIL BAŞI EMİNÖNÜ'NDE OSMANLI BÜRO HANLARI " Yıldız Teknik Üniversitesi FBE Mimarlık Ana Bilim Dalı Bina Araştırma ve Planlama Programı Yük. Lisans Tezi 2004

Belediye Dergisi , Yrd. Doç. Dr. Mehmet UYSAL, " Tarihsel Süreçte Geleneksel Konya Çarşısı için Bir Mekansal Analiz " 2010

Mimar Gülriz BORA , " KENTSEL TURİZM: İSTANBUL TARİHİ YARIMADA 'DA TURİZM KÜMELEŞMESİ " Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Kentsel Tasarım Programı Yük. Lisans Tezi. Mayıs 2006

Ahunbay Z., Tarihi Çevre Koruma Ve Restorasyon, YEM yayınları, İstanbul, 1995.

Arel A., 18. Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul, 1975.

Çelebi E., Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.

Özbakan F., İstanbul Pasaj ve Hanları, Işıl matbaası, İstanbul, 1948.

İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, Planlama Müdürlüğü Yayını, Eminönü İlçesi 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Plan Raporu, İstanbul, 2005.

Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Restorasyon Anabilimdalı Arşivi

Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Restorasyon Anabilimdalı Arşivi

İstanbul Büyükşehir Belediyesi , Tarihi Çevre Koruma Müdürlüğü Arşivi

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, kurul kararları

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, 4. kurul dosya arşivleri ,

ÖZ GEÇMİŞ

Doğum tarihi	:	29.04.1985	
Doğum yeri	:	İstanbul	
Lise	:	1999 – 2002	Sarıyer Vehbi Koç Vakfı Lisesi
Lisans	:	2004 – 2008	TC. Haliç Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü
Yüksek Lisans	:	2009 – 2012	TC. Haliç Üniversitesi Fenbilimleri Fakültesi Mimarlık Bölümü